

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

RİZE VE ÇEVRESİNDEKİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN

Feyzullah KABATAŞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

RİZE VE ÇEVRESİNDEKİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez, .../...../..... Tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... Tarih ve ..... Sayılı kararlarıyla onaylanmıştır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**RİZE VE ÇEVRESİNDEKİ YAYGIN HALK
İNANIŞLARI**

Feyzullah KABATAŞ

**FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI
2006, Sayfa: ....**

“Rize ve çevresindeki Yaygın Halk İnanışları” adlı yüksek lisans çalışmamız, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ilin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde evlenme öncesi ve doğum sonrası yaygın halk inanışları, ikinci bölümde doğum öncesi ve doğum sonrası halk inanışları, üçüncü bölümde ölüm öncesi ve ölüm sonrası yaygın halk inanışları, gözlem ve mülakat yoluyla araştırılmıştır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise bu yaygın halk inanışlarının eski Türk inancıyla bağlantısı ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Rize, Halk İnanışları, Türk İnanışları

SUMMARY

Master Thesis

COMMON SOCIETY BELIEFS IN RİZE AND ITS ENVIREMENTS

Feyzullah KABATAŞ

**The University Of Firat
Social Sciences Institute
Main Science Branch of Sciences of Philosophy and Religion
Science Branch of History of Religions
2006, Page: ...**

Our study called “Common Society Beliefs in Rize and its envirements” formed with introduction and four parts. In introduction part information about the city’s history and geography has been given.

In the first part common beliefs about before birth and after birth; in the second part common beliefs about before marriage and after marriage, in the third part common beliefs before death and after death, has been searched with observations and interviews. In the forth part (the last part) of the study, the relation between the common society beliefs and old Turkish belief has been pointed out.

Keywords: Rize, Common Society, Turkish Beliefs

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR	xi
METOD VE KAYNAKLAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDE DOĞUMLA İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A- DOĞUM ÖNCESİ HALK İNANIŞLARI	11
1- Hamilelik Öncesi ile İlgili İnanışlar	13
2- Hamilelik Dönemindeki (doğum öncesi) Uygulamalar	16
B- DOĞUM VE DOĞUM SONRASI HALK İNANIŞLARI	24
1- Doğum Esnasındaki Halk İnanışları	24
2- Doğum Sonrası Halk İnanışları	27
a- Çocukla İlgili Halk İnanışları	27
b- Loğusa Kadınla İlgili Halk İnanışları	33

İKİNCİ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDE EVLENME İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A- EVLENME ÖNCESİ HALK İNANIŞLARI	38
---	----

1- Kız Kaçırma- Peşe Gitme	42
2- Kız İsteme	45
3- Söz Kesme, Nişan ve Çeyiz	52
a- Söz Kesme	52
b- Nişan	53
c- Çeyiz	54
B- DÜĞÜN İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI	55
1- Kına	55
2- Gelin Alma ve Düğün	57
3- Türküler	61
a- Yenge Türküleri	61
b- Kaynana Türküleri	61
c- Damat Kaynana Türküsü	63
d- Aspet Türküsü	63
4- Tulum ve Horon	64
a- Tulum	65
b- Horon	65
C- DÜĞÜN SONRASI HALK İNANIŞLARI	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDE ÖLÜM İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A- ÖLÜM ÖNCESİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	69
B- ÖLÜM SIRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR	71
C- ÖLÜM SONRASI VE DEFİN İLE İLGİLİ UYGULAMALAR	74

D- DEFİN SONRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR	82
E- MEZAR TAŞI YAZILARI	85
F- DESTANLAR	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARINDA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ	92
--	-----------

A- DOĞUMLA İLGİLİ İNANIŞLARDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1- Eski Türk İnancında Doğum	96
2- Doğumla İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri	100

B- EVLENME İLGİLİ İNANIŞLARDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1- Eski Türk İnancında Evlenme	102
2- Evlenmeyle İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri	105

C- ÖLÜMLE İLGİLİ İNANIŞLARDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1- Eski Türk İnancında Ölüm	107
2- Ölümle İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri	112

SONUÇ	114
--------------------	------------

BİBLİYOGRAFYA	116
----------------------------	------------

A- KAYNAK ESERLER	116
--------------------------------	------------

B- KAYNAK KİŞİLER	120
--------------------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ	123
-----------------------	------------

ÖNSÖZ

Anadolu halkının büyük bir kesimi geleneklerin etkisi altındadır. Halkımızın geleneksel yaşamını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelinde sayısız adet ve inanışlar yatmaktadır. Gerçekleştirilen bu halk inanışları yöreden yöreye farklılık ve benzerlik göstermektedir.

Bu noktada hayat üç önemli dönemden oluşmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm şeklinde sıralanan bu dönemler de birçok inanış, adet, töre, tören ve ritüeller sergilenmektedir. Tıp ne kadar ilerlese de ülkemizde modern doğum yöntemlerinin uygulandığı durumlarda dahi geleneksel doğum kültürünün izlerine hala rastlanmaktadır. Bunlar her ne kadar kulaktan dolma bilimsel bir temeli olmayan uygulamalar olsa da birçoğu halk arasında hala geçerliliğini korumaktadır.

Gelenekler, örf ve adetler toplumsal hayatımızın vazgeçilmez değerleridir. Geçmişten bugüne gelmiş, mutlak yapılması şart olmasa da yapılmasında iyi niyet beklentilerinin olduğu bir sosyal olgu olan bu geleneksel davranışlar halk kültürümüzde de oldukça geniş yer tutuyor. Bebeğin ana rahmine düşüşünden başlayıp doğumuna, ilk dişinden sünnetine, askere gidişine, evliliğine ve hayatının sona erişine kadar birçok gelenek bulunuyor. Bunların birçoğu zaman içinde unutulup gitse de bir bölümü yöreden yöreye değişim göstererek varlığını hala sürdürüyor.

Halk inanışlarının bazı durumlarda toplum üzerinde din kuralları kadar yaptırım gücü sergiledikleri de gözlenmektedir.

Bu çerçevede biz de Rize yöresi halk inanışlarını inceleyip toplum üzerindeki etkisini gözlemlemeye çalıştık. Çalışmamızın giriş kısmında Rize ilinin adı ve tarihçesinden bahsettik.

Çalışmam boyunca bana desteklerini esirgemeyen yöre kurumlarına ve yöre halkına ve özellikle tez çalışması süresince engin hoşgörüsüyle yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. İskender OYMAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Feyzullah KABATAŞ
Elazığ-2006

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
D	Doğum
D.İ.E.	Devlet İstatistik Enstitüsü
H.z.	Hazreti
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
M	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Trc.	Tercüme
s.	Sayfa
S.	Sayı
v.b.	ve benzerleri

METOD ve KAYNAKLAR

Metot

'Rize ve çevresindeki yaygın halk inanışları' isimli bu çalışma bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Rize adının kaynağı, ilin coğrafi konumu, kısaca tarihi ve günümüz idari yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Giriş kısmındaki bilgiler kütüphane taraması, il yıllıkları, halk eğitim kaynakları, valilik kaynakları ve internet sitelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Birinci bölümde Rize ve çevresinde doğumla ilgili yaygın halk inanışları araştırılmış olup, ikinci bölümde evlenme ile ilgili inanışlar üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde ölümle ilgili yaygın halk inanışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise Rize ve çevresinde yaygın halk inanışlarındaki eski Türk inançlarının izleri araştırılmıştır.

Çalışmanın birinci, ikinci ve üçüncü bölümleri genelde alan araştırması yapılarak kısmen de daha önceden bu konuyla ilgili çalışmalardan istifade edilerek, elde edilen verilere göre hazırlanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce Rize merkez, ilçeler ve köyler içerisinde pilot bölgeler belirlenerek bu bölgelerde alan çalışması yapılmış. Evlenme ve ölümle ilgili uygulamalar yerinde gözlenmeye çalışılmış olup yerinde gözlenemeyen inanışlar ise bu konulara vakıf insanlarla mülakat yapılarak elde edilmiştir.

Araştırmada konuyla ilgili insanlarla mülakat yapılmaya çalışılmıştır. Doğum konusunu araştırırken genelde bayanlara, evlilik uygulamalarını incelerken evli insanlara, ölüm konusunu araştırırken bu konuda tecrübeli olan yaşlılar ve din adamlarıyla görüşülmüştür.

Rize ilindeki doğum, evlenme ve ölümle ilgili halk inanışlarının eski Türk inancı ile bağlantısını araştırırken kütüphane taraması sonucu konuyla ilgili kaynaklar incelenerek, bilgilere ulaşılmıştır. Araştırmada gözlem ve mülakat teknikleri kullanarak halk inanışları tespit edilmiş objektiflik esas alınarak imkân ölçüsünde yazıya geçirilmiştir.

Rize ili yaygın halk inanışları isimli çalışmamız doğum, evlenme ve ölüm olaylarının tespiti ile bunların eski Türk inancıyla bağlantısı kurularak araştırılmış ve bunlarla sınırlandırılmıştır

Kaynaklar

Yukarıda da belirtildiği gibi araştırma genel olarak alan çalışması yapılarak ortaya konulmuştur. Alan çalışmasında yöre insanıyla bizzat görüşülerek bilgiler elde edilmiştir. Alan çalışması sırasında görüşülen kişiler bibliyografyada gösterilmiştir.

Tezin giriş kısmında Rize adının kaynağı, tarihi ve ilin coğrafi konumu, Rize kültür derlemeleri, Rize il yıllığı, Rize valilik web sitesi, İslam Ansiklopedisi ve Yurt Ansiklopedisindeki Rize maddesi, Osman Turanın Selçuklular zamanında Türkiye ve Enver Ziya'nın Osmanlı Tarihi isimli eserlerden faydalanılmıştır.

Rize ve yöresindeki halk inanışlarının eski Türk dini ile karşılaştırılmasında, Abdülkadir İnan'ın Eski Türk Dini Tarihi, Harun Güngör ve Ünver Günay'ın Türk Dini Tarihi, Bahattin Ögel'in Türk Mitolojisi ve Türk Kültürünün Gelişme Çağları isimli eserlere müracaat edilmiştir. Kullandığımız diğer kaynaklar bibliyografya kısmında geniş bir şekilde verilmiştir.

GİRİŞ

Rize'nin tarih öncesi dönemi hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Yöreye hâkim olan orman dokusu nedeniyle, Rize'nin tarih çağları ile ilgili bilgilere ışık tutacak arkeolojik bulgular da bu güne kadar ortaya çıkarılamamıştır. Rize'nin tarihi ancak komşu illerin ve bölgelerin tarihleri ile bağlantılı olarak ele alınabilmıştır. Rize ilinin adı ile ilgili olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür; Yunanca pirinç anlamına gelen Rhisos, Rumca'da "RIZA" olarak dağ eteği anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca'da ise "RİZE" ufak kırıntı, döküntü anlamındadır. Ayrıca Erzincan'ın Sakalar dönemindeki "Eriza" olan adının başındaki "e" sesinin düşmesi ile adaş olarak Rize için de kullanıldığı ifade edilmektedir.¹

Rize ili ve çevresinin bilinen ilk hâkim ahalisi, Asya kökenli kavimler olarak ifade edilir. Bunlar Rize ve çevresinde tarım ve hayvancılıkla geçinen yerleşik topluluklardır. Bu topluluklardan "KULKU-KULKHA"ların adına, Erzurum yöresini kendi ülkesinin topraklarına katan URARTU kralı II. SARDUR (M.Ö. 765–735) 'un Çıldır gölünün güneyinde Taşköprü köyünün üstündeki kayalıklara kazdırdığı çivi yazılı kitabede rastlanmıştır.²

M.Ö. 2000'lerde Kafkas dağları ile Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmerler'in Ülkesi, M.Ö. 720 yıllarında Sakalar tarafından işgal edildi. Kimmerler'in Azak denizi ile Kafkaslar arasında yaşayan kolu, Sakalar'ın baskısı ile M.Ö. 714 yıllarında yurtlarını bırakarak Aras ve Çoruh nehri boylarına yayıldılar. Kimmerler'in bu ilk göçleri, en eski destanî Gürcistan tarihi olan "Kartlis-Çkhovrebe"da kartli (Gürcistan) ve komşularını esarete aldıkları ilk seferi diye anılmaktadır. Daha sonraları Kızılırmak ve Adana Bölgesine kadar hakim olan Kimmerler'den, Trabzon-Bayburt arasındaki Kemer dağı, Rize Çayeli İlçesi çıkışındaki Kemer köyü, Kızılırmak boyundaki Gemerek ile Kars'ın doğusunda yer alan Ümrü gibi coğrafya adları günümüze kadar gelmiştir.³

Saka göçleri sırasında, Aşağı Çoruh ve Rize-Batum arasına "Kalaç" adlı bir Türk boyu yerleşmiştir. Bu boyun yerleştiği bölgeye, M.S. 150 yıllarında yazılan

---

¹ Zeki Hacıbrahimoğlu , **Osmanlı Belgelerinde Çayeli**, Çayeli 1973, s.38

² **Rize İl Yıllığı** , Rize 1967-1973, s, 17

³ **Ana Biritannica**, Rize mad., İstanbul 1986, C. XIII, s, 423

PTOLEMEUS'un coğrafyasında Kalarzen, Gürcü kaynaklarda ise Klarc-et (Klarc yurdu) denmektedir. Batum-Rize arasında güneyden Karadeniz'e esen sıcak rüzgârlar hala "Kalaş Yeli" olarak anılmaktadır. Ayrıca Rize yöresindeki Türkmen/Oğuz topluluğu içinde yer alan Askur Boyunun Rize'nin doğusundaki Askoroz çayı diye bilinen çaya adını vermiş olması muhtemeldir. Yine Sakaların Horasan kolundan gelen Arşaklar ve Balkarlar, Bayburt çevresi Çoruh vadisi boyunca yerleşmişlerdir. Bu yüzden Bayburt ve İspir'in kuzeyindeki sıra dağlara günümüze kadar, hece kaymasıyla "Balkal" ve buradan güneye doğru esen yağmur getiren rüzgâra da "Balkal yeli" denile gelmektedir. Rize'de Hemşinlilerin en güzel yaylaları Baykal dağlarındadır.⁴

M.Ö. 670 yılında Ege'de yaşayan Milletoslu denizciler, Marmara ve Karadeniz kıyılarında 10 kadar empeion (Pazaryeri) adı verilen ticari nitelikte liman şehirleri kurmuşlardır. Bu arada Rize'nin de Kolonize edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Tarihi akış içerisinde M.Ö. 7 YY sonlarında Kimmer akınlarının Anadolu'yu kargaşaya sürüklemesinden faydalanan Medler'in yöreyi istila girişimleri, M.Ö. 550'de Med krallığını yıkan Pers kralı II. Kiros'un aynı şekilde ki istila hareketleri yöredeki savaşçı kavimlerin karşı koymaları nedeni ile Rize çevresinde başarılı olamamışlardır. Büyük İskender'in Pers kralı III. Darius'u kesin bir yenilgiye uğratması ile eline geçirdiği Anadolu Hâkimiyeti M.Ö. 323 senesine kadar sürmüştür. Büyük İskender'in ölümü ile İmparatorluğun devamı niteliğinde olan Pontos, Koppodkida, Bithynia gibi krallıklar kurulmuştur. Ancak Trabzon, Rize gibi bir takım serbest şehirler, bu krallıklara bağlı olmadan varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵

İskender'in ölümünden sonra Komutanları ve Satraplar arasında çıkar egemenlik savaşlarında bağımsızlığını ilan eden Mitridates Kitistes, Karadeniz kıyısında Sinop dolaylarına doğru genişleyen Pontos krallığını kurmuştur. Pontos kralı Farnakes M.Ö. 180'de Rize'yi işgal ederek krallığı topraklarına katmıştır.⁶

M.Ö. 5. Yüzyılda Karadeniz'in kuzeyini gezen Herodot sakaların "Alazon" (+Alazlar) boyundan söz eder. M.S. 23–79 yılları arasında yaşayan Romalı PİLİNUS aynı yörede "Laz'lar" (Laz'oi) adlı bir kavim yaşadığını bildirir. 131 yılında

⁴ **Rize İl Yıllığı**. T.C. Kültür Bakanlığı, s.22 ; Fahrettin KIRZIOĞLU , **Konferans** ,19 Aralık 1986, Rize

⁵ F. KIRZIOĞLU , **Konferans** ,19 Aralık 1986, Rize.

⁶ Zeki Hacıbrahimoğlu, **Osmanlı Belgelerinde Çayeli**, Çayeli 1973, s.38

Karadeniz kıyılarını gemi ile dolaşan Romalı ARRĪANOS, Karadeniz'in doğusunda hakim olan Lazlardan bahseder. Rize, M.S. 10–395 yılları arasında Roma, 395 yılından itibaren de Bizans hâkimiyeti altında yer almıştır.⁷

Sakaların Kars, Iğdır kesimine yakın Gökçeğöl ile Alagez dağı arasında yaşayan bir boyu olan Amadunuler 626 yılında İranlıların baskısından kurtulmak için Boy Beyleri Hamam'ın öncülüğünde Çoruh ırmağını aşıp Rize'nin Dampur adlı ıssız yerini şenlendirerek ve bu yöreye HAMAM-A ŞEN (Hamamın şenliği) adını vererek yerleşip yurt tuttular. Bu yöreye bu gün Hemşin denmektedir. 646 yılında yöre Araplar tarafından bir süre vergiye bağlanmış, 737 yılında da ise kısa bir süre Araplar'ın eline geçmiştir.⁸

XI. Yüzyıldan itibaren Rize'ye Türkmenlerin akınları yoğunlaşmıştır. 1071 Malazgirt zaferi ile birlikte Bizans'tan fethedilen bölgelerde Türk emirlikleri kurulurken, Erzurum-Saltukluları da Çoruh nehri boyları ile birlikte Rize bölgesini hudutları içine aldılar. Alpaslanoğlu Sultan Melikşahın emirlerinden Ebu Yakup ile Emir İsa Böri adındaki Komutanlar 24 Haziran 1080 Posof-Kol zaferi ile Apkaz-Gürcistan krallığını yenerek Giresun'un batısına kadar olan Doğu Karadeniz bölgesinde Bizans'ın Hâkimiyetine son verdiler. Böylelikle Büyük Selçukluların yükselme devrinde tüm Anadolu ile birlikte Rize de Selçukluların hâkimiyetine girmiştir.⁹

Bu gelişmelerden sonra 100 bin nüfuslu Çepni'ler ile Kürtünler Doğu Karadeniz kıyılarına ve Rize'nin İkizdere kesimine yerleştirildiler. 1098 yılında Danışmenlilerin yöreye kısa bir dönem hâkimiyetleri söz konusudur. Ancak Haçlı seferleri yüzünden canlanan Bizanslar, 1098'de Trabzon ve Rize kesimini Emirüssevahil Sülübey'den aldılar. Çoruh vadisinde yerleşmiş olan Kıpçak boyundan Kumbasar ailesi ve taraftarları 1195 tarihinde doğudan yeni-Kıpçakların gelişinden rahatsız olarak Bizans idaresindeki Rize ve Trabzon bölgesine gelip yerleşmişlerdir. İkizdere ve Sürmene'deki 60 aileden çok Kumbasar oymağı, bunların torunlarıdır. IV. Haçlı seferinde Frenklerin İstanbul'u işgali üzerine baskıdan kaçan Kommenler

⁷ **Rize İl Yıllığı**. T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s,22

⁸ **Yurt Ansiklopedisi**, Rize Mad, C.VIII, İstanbul 1982-83, s, 6352-vd.; **Rize İl Yıllığı**. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

⁹ **Rize İl Yıllığı**. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22; F. KIRZIOĞLU, Konferans, 19 Aralık 1986, Rize

soyu, 1204 yılında Rize'yi de içine alan Trabzon Pontos Rum İmparatorluğunu kurmuşlardır.¹⁰

Rumlar, 1456 yılından itibaren Osmanlı devletine vergi vermeye başlamış, Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzonu fethinden sonra 1470 yılında Ali Paşa ismindeki Komutan tarafından Rize ve çevresi Türk egemenliği altına alınmıştır.¹¹ Yavuz Selim devrinde Trabzon'un doğusundaki dirliklerden bazıları ünlü Oğuz boyu Çepniler'in elinde idi. Fakat Çepnilerin Trabzon'un doğusundaki yerlere ve bilhassa Rize bölgesinde yerleşmeleri sonraki yüzyıllarda olmuştur. Gerçekten Çepniler karada ve denizde yiğitçe mücadele vererek oralarda kalabalık topluluklar halinde yurt tutmuşlardı. Bilhassa Rize şehri ve bölgesinde Çepniler yoğun bir şekilde yerleşmişlerdi. Şimdi Rize şehri ve bölgesinde sadece Türkçe konuşulmasının sebebi bu yoğun Çepni yerleşmesidir. Zamanımızda Rize bölgesindeki köylerde Çepni adlı ailelere rastlandığı gibi, Çepni bu yörede "yiğit" , "gözü pek", "cesur ve çetin", adam manasına gelir.¹²

Yavuz Sultan Selim'in sancak beyliği sırasında Annesi Gülbahar Hatun Sultan Rize'ye gelerek kendi adı ile anılan camii yaptırmıştır.

Rize, 1867 Vilayet Nizamnamesine göre Trabzon Vilayetinin merkez sancağının 6 kazasından biri durumundadır. 1877 yılında merkez sancağa bağlı nahiye olmuştur. 1877–1878 Osmanlı Rus savaşının ardından Lazistan sancağı kurulunca Rize hem kaza, hem de bu sancağın merkezi oldu. Birinci Cihan savaşında 9 Mart 1916 tarihinde Rize, Rusların işgaline uğramış, 2 Mart 1918 de bağımsızlığına kavuşmuştur.¹³

Cumhuriyet dönemine kadar sancak merkezi olan Rize, 20 Nisan 1924 tarihinde Vilayet olmuştur. 2 Ocak 1936 tarihinde yürürlüğe giren 2885 sayılı Kanunla Erzurum'dan Yusufeli ilçesi, Rize'de Pazar ilçesinden sonraki arazi parseli, ilçe ve bucaklar alınmak sureti ile bugünkü Artvin ili Çoruh adı ile vilayet haline

¹⁰ F. KIRZIOĞLU, Konferans, 19 Aralık 1986, Rize; **Rize**. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

¹¹ **Yurt Ansiklopedisi**, ag.mad.,C.VIII, s, 6355,

¹² **Rize İl Yıllığı**. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

¹³ F. KIRZIOĞLU, Konferans, 19 Aralık 1986, Rize

getirilmiş ve Rize ili de tek ilçesi olan Pazarla kalmıştır. Bugün ise Pazar ilçesi ile birlikte 12 ilçesi bulunmaktadır.¹⁴

Coğrafi Konum: Rize İli kuzeydoğu Anadolu'da; Doğu Karadeniz kıyı şeridinin doğusunda, 40OC–22- ve 41O–28- doğu meridyenleri ile 40O–20- ve 41O–20- kuzey paralelleri arasında yer alır. Batıdan Trabzon'un Of, güneyden Erzurum'un İspir, Doğudan Artvin'in Yusufeli ve Arhavi ilçeleri ve kuzeyden Karadeniz ile çevrili olan Rize'nin göller hariç yüzölçümü 3920 km² dir.¹⁵

Doğu Karadeniz kıyı sıradağları yayının kuzey yamacında yer alan Rize toprakları genel ifade ile dağlık ve engebelidir. Ancak bu genel topografik durum dikey yönde bazı farklılıklar arz etmektedir.¹⁶ Bu nedenle Rize'nin topografyasını üç bölümde incelemekte fayda vardır.

1- Kıyı Şeridi ve Alüvyon düzlükleri: Çok dar olan bu sahanın Rize topografyası içinde ayrı bir yeri vardır. Kabaca 80 km. uzunluğundaki kıyı şeridinin genişliği akarsu vadileri dışında ortalama 20–150 m. arasında değişmektedir. Çok sayıda akarsu tarafından kesilen bu şeridin en geniş düzlüklerini taban seviyesi ovaları oluşturur. Tümüyle akarsuların getirdiği alüvyonlardan oluşan bu düzlükler, akarsuların denize kavuştuğu noktadan itibaren içeriye doğru 500–600 metreye kadar taban seviyesi ovası şeklinde, 9–10 km. ye kadar da taraça düzlükleri şeklinde uzanırlar. Bu düzlüklerin kıyı boyunca olan genişlikleri ise yaklaşık olarak 200 m. ile 1000 m. arasında değişmekte olup hemen tamamı yerleşmeye sahne olmuştur. Yüksek kıyıları kategorisine giren Rize kıyıları genellikle sade bir görünüş arz eder. Kıyı çizgisi küçük boyutlu ve asimetrik girinti ve çıkıntılardan oluşur. Bütün burunların önüne kıyıdan 5–25 m. hatta bazen 150 m. uzaklıkta ve boyutları 5–10–15 m. arasında değişen taş adacıkları mevcuttur.¹⁷

2- Derin Vadilerle Yarılmış Dağlık Saha: Topografya kıyı düzlüğünün hemen gerisinde arızalanmakta ve yükselti birdenbire 150–200 m.yi bulmaktadır. Buradan itibaren arazi, giderek daralan akarsu vadileri tarafından derin bir şekilde yarılmıştır.

¹⁴ Rize İl Yıllığı, Rize, s, 21; **Hayat Ansiklopedisi**, Rize Mad, İstanbul 1973, C.V, s, 2744

¹⁵ **Ana Biritannica**, C.XIII, s, 422

¹⁶ **Meydan Larousse**, C.IX, İstanbul, 1987, s, 709; **Yurt Ansiklopedisi**, C.VIII, s, 6355,

¹⁷ **Yurt Ansiklopedisi**, C.VIII, s, 6341–6343; **Rize**. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

Gerek ana akarsular ve gerekse bu akarsuların orta çığırları boyunca aldıkları sayısız kollar araziye şiddetle aşındırmış ve çok arızalı bir görünüş kazandırmıştır. Keskin ve birbirine yakın sırtlar, dik yamaçlı "V" profilli vadiler yaklaşık 2000 m yüksekliğine kadar olan bu sahanın karakteristik topografik görünüşünü oluştururlar.¹⁸

3- Yüksek Dağlık Saha ve Buzul Topografyası: Kabaca 2000 m yükseklikten başlayan bu sahanın 3000–3200 m yüksekliğe kadar olan kısımlarında topografya basık sırtlar, dik yamaçlı "U" profilli vadilerden oluşur. Dördüncü jeolojik zamanın buzul devrelerinde geniş ölçüde buzul aşındırmasına sahne olan bu sahada çok sayıda küçük boyutlu buz yalağı ve moren set gölleri mevcuttur. Bu sahanın, yüksekliği 3000 m.yi aşan kısımları ise Rize'nin en sarp ve engebeli kesimini oluşturmaktadır. Geniş ölçüde çıplak ve tamamen kayalık zirveler ile bunların arasındaki keskin sırtların yamaçları insanın gezmesini engelleyecek kadar diktir. Rize'nin en yüksek noktalarını bu sırtlar arasındaki zirveler oluşturur.¹⁹ Üzerinde hala buzul bulunan ve Rize topraklarının en yüksek noktası olan Kaçkar Tepesi (3937m) ile Verçenik (üç doruk) Tepesi (3709m), Koyun sokağı Vacakar dağı (3458m), Çaymakçur Tepesi (3420m), Gudashevsivrisi Tepesi (3406m), Koyunsokağı tepesi (3342m), Marsis Tepesi (3334m) ve Aşağı Karataş Tepesi (3322m) bu zirvelerden bazılarıdır. Bu arızalı topografya Fındıklı ilçe merkezinin güneyinden itibaren sarplığını ve yüksekliğini kaybetmeye başlar.²⁰

İklim: Rize'de yazları serin, kışları ılıman ve her mevsimi yağışlı bir iklim görülür. Elli yıl boyunca yapılan rasat sonuçlarına göre Rize'nin yıllık sıcaklık ortalaması 14 C'yi biraz geçer. Bu süre içinde kaydedilen en düşük sıcaklık -7 C olup 23 Mart 1962'de, en yüksek sıcaklık ise 38'2 C olup 21 Mayıs 1980'de kaydedilmiştir. En soğuk ay olan Ocak ayının sıcaklık ortalaması 6,7 C; en sıcak ay olan Temmuz ayının sıcaklık ortalaması ise 22,2 C'dir. Ocak minimumununun -5.6 C, Temmuz Maksimumununun 32.5 C olduğu Rize'de yıllık sıcaklık amplitüdü (salınımı) 25,8 C'dir. Bu haliyle Rize, denizsel iklimlerin karakteristik özelliğini taşır. Rize'de aylık ortalama sıcaklık eğrisi bütün yıl 5 C'nin üzerinde seyretmekte olup, sadece 4 ayın sıcaklık ortalaması 10 C'nin altındadır. Diğer bütün ayların sıcaklık

¹⁸ Hayat Ansiklopedisi, Rize Mad., C. V, s, 2744.

¹⁹ Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6341–6343; Rize. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

²⁰ www.Rize.gov.tr; Rize. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22

ortalaması 10 C'nin üzerindedir. Sıcaklık ortalaması 20 C'yi geçen ay sayısı ise 2'dir.²¹ Türkiye'nin en çok yağış alan ili olan Rize'de yıllık toplam yağış miktarı 2300 mm.nin üzerinde olup, yağışlar her mevsime dengeli olarak dağılmıştır. Bu nedenle Rize'de kurak mevsim yoktur. En az yağış alan ilkbaharın toplam yağış miktarı kuraklık sınırının çok üzerindedir (367,9 mm).Rize'de kurak ay da yoktur. Yağış eğrisinin hiçbir ayda sıcaklık eğrisinin altına düşmediği görülür. Rize'de kar yağışları olağandır. Toplam yağışın bir kısmının kar şeklinde düşmekte, akarsu rejim grafiği Yağış eğrisi son bahar ve kış aylarında yükselirken akarsu rejim eğrisi bu aylarda maksimumun oldukça altında seyretmekte ve maksimuma ilkbahardan itibaren uzanmaktadır. Oysa ilkbahar Rize'de en az yağış alan mevsimdir. Bu durumda kışın düşen yağışların kar şeklinde olduğu ve ilkbaharla birlikte bu kar örtüsünün erimesiyle akarsuların kabardığı anlaşılmaktadır.²² Mevsimlere göre değişmekle birlikte Rize'de nem oranı her zaman % 75'in üzerindedir. Yılın 150 günü kapalı, 163 günü bulutlu geçmektedir. Açık gün sayısının az olması Rize'de güneş enerjisinden yararlanma imkânını en aza indirmiştir.²³

Bitki Örtüsü: Bol yağış alan ve dengeli bir sıcaklık rejimine sahip olan Rize sık ve gür bir tabii bitki örtüsüne sahiptir. Kıyıdan yaklaşık 750 m yüksekliğe kadar olan saha geniş yapraklı kıyı ormanları ile kaplıdır. Bu sahada yer yer iğne yapraklıların da bazı sırtlar boyunca aşağılara sarktığı görülür. Hakim tür; sakallı kızılâğaç (*Alnus Barbata*) olup diğer türler kayın, kestane, ıhlamur türleri, gürgen, karaağaç türleri, yabani Trabzon hurması, yabani karayemiş, yabani kiraz, defne, çınar, tesbih ağacı, meşe, dişbudak ve şimşir'dir. Yaklaşık olarak 800–1400 m yükseklikler arasındaki kuşak karışık ormandır. Bu katın yaygın türlerinin geniş yapraklılarından sakallı kızılâğaç, kayın, kestane, gürgen ile iğne yapraklılarından ladin ve çam türleri teşkil eder. Yüksekliğin daha da artmasıyla yavaş yavaş iğne yapraklı türler hâkim duruma geçer.²⁴ Hele 1600 m.den sonra iğne yapraklılarının hâkimiyeti kesindir. Hâkim tür doğu ladini (*Picea Orientallis*) olup, orman üst sınırına yaklaştıkça Kafkas köknarı da yaygın bir şekilde görülür. Karaçam da bu türlerin yaygın türlerindedir. Orman altı bitki örtüsü bu kuşakta da değişmez.

²¹ **Yurt Ansiklopedisi, C. VIII, s, 6345**

²² **Rize İl Yıllığı, Rize, s, 22; Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6342**

²³ **Hayat Ansiklopedisi, C.V, s, 2744 ; Rize. T.C. Kültür Bakanlığı, s,22**

²⁴ **Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6346**

Rize'de ormanlar yaklaşık olarak 2000–2200 m yüksekliklerde sona erer ve yerini alp çayırlarına bırakır.²⁵

Akarsu ve Gölleri: Rize, yağışlı iklimi ve çok sayıdaki yeraltı su kaynakları sayesinde çok zengin bir hidrografik yapıya sahip olmuştur. Rize sınırları içinde doğu-batı yönünde ortalama her 250–300 m.den büyük veya küçük akan bir suya mutlaka rastlanır.²⁶ Rize'nin akarsuları kısa boylu, yatay eğilimli fazla olan hızlı akışlı akarsulardır. Rize sınırları içinde uzunluğu 5 km.den fazla olan 23 akarsu vardır. Ancak bunlardan 16 tanesi doğrudan doğruya Karadeniz'e ulaşmakta olup geri kalanı ise bu 16 akarsudan birinin kolu durumundadır. Doğrudan doğruya Karadeniz'e ulaşan akarsuların en uzun olanları Çağlayan deresi (34.7km), Arılı Deresi (31.5 km), Fırtına Deresi (68.0 km), Hemşin Deresi (38,5 km), Sabuncular Deresi (46.0 km), Taşlı Dere (34.0 km), İyi Dere (78.4 km)'dir.²⁷

Rize'de akarsuların karakteri yağmur, kar, gür kaynaklar tarafından belirlenir. "Yağmurlu Karadeniz Rejimi" statüsünde incelenen bu akarsulardan, biri Eylül'den Kasım ortalarına kadar, diğeri Mart'tan Ağustos'a kadar iki kabarık ve Kasım ortalarından Mart'a kadar bir çelik devre vardır. Kar erimelerinin en şiddetli olduğu Haziran ayında en kabarık seviyeye ulaşır.²⁸

Doğu Karadeniz Havzası'nın yıllık elektrik enerji potansiyeli bakımından Fırat ve Dicle Havzalarından sonra yaklaşık 12 milyar Kwh. ile üçüncü sırayı aldığı dikkate alınır, Rize akarsularının Türkiye elektrik enerji potansiyeli içindeki yeri daha iyi anlaşılır. Rize Dağları'nın 2400 m.yi aşan bölümlerinde buzul aşındırması ve biriktirmesi sonucu oluşmuş olan 19 adet küçük alanlı göl tespit edilmiştir.²⁹

İdari Yapı ve Nüfus: Rize merkez ilçeden başka 11 ilçe, 4 bucak ve 350 köyden oluşmaktadır. İlin belediye sayısı ise Kendirli ve Madenli köyleri ile birlikte toplam 18'dir.³⁰ 1940 da 185526 olan Rize nüfusu 50 yılda yüzde yüze yakın bir

²⁵ Rize İl Yıllığı, s, 23; www.Rize.gov.tr

²⁶ Hayat Ansiklopedisi, C. V, s, 2744 Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6345

²⁷ Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6342

²⁸ Hakan Şeker Tavukçuoğlu, Her Yönüyle Güneysu, Rize 1996, s. 26.

²⁹ Asım Zihnioğlu, Bir Yeşilin Ardında, Rize 1998, s, 35

³⁰ www.Rize.gov.tr

artış göstererek 1990 da 348776'ya yükselmiş, 1997 de 333569'a düşmüştür.³¹ Son 50 yıllık dönemde Rize'nin yıllık ortalama nüfus artış oranı ortalaması % 1,3 olup, Türkiye ortalamasının (%2,3) çok altındadır. Bunda bazı yıllarda görülen nüfus azalması etkili olmuştur. Rize'de nüfus 1940–45 arasında binde 1, 1985–90 arasında da binde 13 azalmıştır. Gerek bu azalma, gerekse Rize nüfus artış oranının 1940–1990 arasında çoğunlukla Türkiye ortalamasının altında seyretmiş olması; Rize'den başka kentlere nüfus akışını kuvvetle muhtemel kılmaktadır. 1990 yılı itibariyle Rize'de yaşayan insanların % 38,2'si kentler, % 61,8'i de köylerde yaşarken bu oran 1997'de kentlerde %52,4, köylerde 47,6'ya inmiştir. Aynı değerlerin Türkiye de sıra ile % 59,0 ve % 41,0 olduğu düşünülürse Rize'de kentleşme oranının Türkiye ortalamasının altında olduğu sonucuna varılabilir. Ancak buna rağmen Rize'de toplam nüfus içindeki payı 1940'tan bugüne kadar % 100 civarında artış göstermiştir.³² Bir başka deyişle Rize'de şehir nüfusu Türkiye'ye göre daha hızlı artış göstermiştir. Nitekim 1940–1990 arasında şehir nüfusu artış oranı ortalaması Türkiye'de % 4,5,Rize'de % 4,6'dır. Bundan da anlaşılacağı üzere Rize'de şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının biraz üstündedir. Buna karşılık aynı dönemde Rize'de köy nüfusu artış oranı % 0,7 olup, Türkiye ortalamasının (% 1,1) altındadır. Başka illere göçenlerin de kentlerde yaşadığı düşünülürse Rize'de 1985–90 arasında her yıl ortalama 9486 kişinin kente göç ettiği sonucuna varılır. Bu yıllar arasında Ardeşen dışındaki bütün ilçelerde nüfus azalması kaydedilmiş olup, en çok nüfus kaybeden ilçelerin Pazar, Çayeli ve Kalkandere olduğu görülür.³³

Rize'de nüfusun dağılışını belirleyen temel faktör yerleşmeye elverişli düz alanların az bulunması, yerleşme merkezlerinin sahil şeridinden ve akarsu vadilerinde kurulmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçenin 6 tanesi sahil şeridinde, diğer ilçelerin tamamı ve köylerin önemli bir kısmı da akarsuların taraça düzlüklerinde kurulmuştur. Bunun sonucu olarak ortalama 86 olan nüfus yoğunluğu sahil şeridinde 100'ü geçmektedir.³⁴

³¹ Meydan Larousse, C.X, s, 709

³² Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6347–48

³³ Reşat AKTAN, Rize'de Çay, Çankaya, 1946, s. 82.

³⁴ Yurt Ansiklopedisi, C.VIII, s, 6347–48

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları³⁵

	Toplam	Şehir	Köy	Artış Hızı %
RİZE İL	365.938	205.245	160.693	4.80
Merkez	127.320	78.144	49.176	14,83
Ardeşen	58.499	45.392	13.107	38.60
Çamlıhemşin	8.237	2.354	5.883	-24.89
Çayeli	51.816	22.546	29.270	0,13
Derepazarı	10.239	6.172	4.067	-1,38
Fındıklı	16,740	11,043	5,697	3,72
Güneysu	16,522	4,914	11,608	-15,84
Hemşin	4.435	3.262	1.173	-14,01
İkizdere	10.710	2,384	8.326	-35,63
İyidere	10.074	5.466	4.608	-12,76
Kalkandere	19.131	8.886	10.425	-13,87
Pazar	32.215	14.682	17.533	-14,49

BİRİNCİ BÖLÜM

³⁵ D.İ.E. Rize 2000 Nüfus Sayımı.

RİZE VE ÇEVRESİNDE DOĞUMLA İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A-DOĞUM ÖNCESİ HALK İNANIŞLARI

Tıp terminolojisinde doğum; gebelik süresinin sonunda yani 270–280 günün sonunda dölütün (cenin) doğması ve ilişkilerinin atılmasıyla sonuçlanan kassal ve mekanik olayların oluşturduğu bir bütündür; başka bir tanımda da gebelik ürününün yani, çocuk, plasenta, zarlar ve suyun dışarı atılmasından ibarettir şeklinde tanımlanmaktadır. Bu doğumun biyolojik boyutudur.³⁶

Hayatımızın önemli bir evresini oluşturan doğum olayı yukarıdaki tanımda da görüldüğü üzere tamamen tıbbi bir olaydır. Ancak adet ve inanmalarla çevrelenerek bu kimliğini kaybetmiş, yalnızca adet ve inanmalardan oluşmuş sosyal bir aşama durumuna gelmiştir.

İnsan yaşamının üç önemli geçiş dönemi vardır. Doğum, evlenme, ölüm. Bunlardan ilki olan doğum, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. “Çocuk ocağı tüttürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır. Doğum kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun aile, akraba içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise evlat sahibi olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve akrabaları yanında saygınlık kazanmış olur.³⁷

Halk inanışları bir takım sebepler neticesinde ortaya çıkmıştır. İnsanlar bazı problemler karşısında kendi iç dünyalarını rahatlatan, arkasına sığınabileceği bir şeyler aramışlardır. Doğumla ilgili halk inanışlarında da bunu görmek mümkündür. Kabul etsek de etmesek de hoşumuza gitse de gitmese de, bu realiteyi değiştirmemiz söz konusu olmayacaktır. İşte Rize yöresinde ki insanlar da her yörede olduğu gibi

³⁶ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, s,172

³⁷ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.131

gerek doğum öncesi gerekse doğum sonrası durumlarda kendilerini rahatlatan bir takım inanışlar içerisine girmişlerdir. Tabii ki şunu hemen belirtelim; burada bizim araştırma konumuz doğumla ilgili halk inanışlarının çıkış sebepleri değil, bu inanışların neler olduğudur.

Hayatın üç önemli bölümünden ilki olan doğum dünyanın her yerinde ve her zaman sevindirici mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ailesi için değil yakın çevresinde bulunan herkes için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü her yeni doğan çocuk; ailenin, akrabanın, soyun kısacası ait olduğu topluluğun sayısını artırmakta. Bu da özellikle geleneksel toplumlarda gücün dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Doğum olayı hem kadın hem de erkek için toplumsal açıdan da önem taşımakta; her ikisine de grup içerisinde saygınlık ve yeni bir statü kazandırmaktadır. Çünkü çocuğu olamayan kısır kadın grup içerisinde ne kadar ezikse, çocuğu olmayan erkek de aynı derecede rahatsızdır.³⁸

Yukarıdaki nedenlerden dolayı, anneye benlik, babaya güven, akrabalara, temsil ettiği gruba kuvvet kazandıran ve yaşamın başlangıcını oluşturan, doğum olayına halk yaşamında büyük önem verilmiş, doğum ve doğumla ilgili safhalara bir takım geçiş törenleri eşlik etmiştir. Halk inanmasına göre insanlar tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi, doğum olayında da zararlı dış etkilerle ve doğaüstü kuvvetlerden gelen, tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için de birtakım dinsel ve büyüsel uygulama ve pratiklere başvurumaktadırlar. Bu uygulamalar hamilelik öncesinden başlayarak, hamilelik ve hamilelik sonrasına kadar uzanan çok geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Rize yöresi halk inanışları bölgeye has bir yaşam tarzından kaynaklanmaktadırlar. Ortaya çıkış nedenleri bilinmemekle beraber, ancak biraz üstünde düşünülürse bazen bir uyarı bazen bir terbiye şeklinde, bazen de o zaman bilinmeyen bilimsel nedenlerle temellendirmek mümkün olabilmektedir.³⁹

1-Hamilelik Öncesi ile İlgili İnanışlar

³⁸ Sedat Veyis Örnek, a.g.e., , s.132

³⁹ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s, 3; **Yurt Ansiklopedisi**, C.VIII, s, 6417

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadının gelin gittiği evde saygınlık kazanması, yerini sağlamlaştırması, analık zevkini tatması, soyun devamını sağlaması, kocasının gözüne girmesi, söz sahibi olması, bulunduğu kültür içerisinde yeni bir statü ve saygınlık kazanması için kısa zamanda çocuk sahibi olması istenmektedir. Ailedeki her doğum ailenin akrabasının sayısını artırmakta, sayının artması da kültür içerisinde gücün dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi "çocuk ailenin temelidir, ocak tutturur" bakış açısı Rize'de de yaygın bir düşünce olarak toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır. Bu bakış açısı geçmişte daha katı olarak hayata geçirilirken, günümüzde de geçerliliğini sürdürmesine rağmen daha esnek bir görünüm arz etmektedir. Araştırma yöresinde anne ve babalar soyun artması, çocuklarının bir an önce çoluk-çocuğa karışması, torun sahibi olarak torun sevgisini tatmak, çocuklarının mürüvvetini görmek için çocuklarını bir an önce evlendirmek ve onların da bir an önce çocuk sahibi olmalarını istemektedirler. Özellikle geleneksel kesimde evliliğin temel amacı çocuk sahibi olmaktır. Bu amaç, genç kızın gelin olduğu andan itibaren kendisini hissettirmektedir.⁴⁰

Rize yöresinde doğum öncesi halk inanışları daha çocuk ana rahmine düşmeden önce başlamaktadır. Çocuk yapmayı düşünen eşler, erkek ve kadın tarafı olmak üzere yaşantılarına daha bir dikkat ederler. Özellikle yenilip içilen şeylere dikkat ederler. Olur, olmaz her şeyi yemeyip, hassas davranırlar. Kime ait olduğu bilinmeyen herhangi bir şey yememeye çalışırlar.⁴¹ Başkalarından malları onlardan habersiz yenmemeye çalışılır ve yenilmiş olunursa helallik alınmaya dikkat edilir. Zira haram bir şey yenilirse bunun çocuğa geçeceğine inanılır ve bundan dolayı çocuğun hayırsız bir evlat olabileceğine inanılır. Çünkü Rize yöresinde, özellikle köy kesimlerinde çocuğun, anne-babanın yediği her şeyden etkilendiğine inanılır.⁴² Bu da çocuğun doğumundan sonraki yaşantısına etki edecektir.⁴³

Hemen hemen Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Rize'de de Evlenen kişilerden hemen çocuk beklenir. Bu durum anne-babanın ve diğer aile büyüklerinin

⁴⁰ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s.131

⁴¹ Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

⁴² Raziye Kabataş, 1942 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı

⁴³ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı

bir isteği ve arzusu olduğu gibi toplumun da umumiyetle kabul ettiği bir değerdir.⁴⁴ Buna Aynı zamanda o yörenin insanı olarak zaman zaman şahit olduğumu söyleyebilirim. Bu yüzden taraflar evlenince aile büyükleri anne-baba adayından hemen çocuk bekler. Hamile kadınların hamile olduklarını söylemeleri de büyük ayıp sayıldığından utanılır ve kimseye söylemezler. Dolayısıyla düğünden sonra aradan 5–6 ay geçince kadının karnı şişince çocuk olduğu anlaşılır. Eğer çocuğun olması gecikirse, hemen kadında kısırlık aranır ve Rize yöresi ağzıyla ‘bi şer mi var’ yani kısır mı sorusu sorulur.⁴⁵ Evliliğin ilk devrelerinde gelinin hamile kalması istenir. Hamile kalmaması durumunda telaşa düşülür, hata varsa bunun gelinden kaynaklandığı düşünülürdü. Hamile kalınması için okutma dâhil her çareye başvurulur. Birkaç sene içinde eğer gelin hamile kalmazsa, anlaşılarak ya boşatılır, ya da üzerine kuma alınır. Eğer hamile kalmışsa, oturmasına, kalkmasına, yemesine, içmesine kadar dikkat edilir, bu arada birçok batıl yöntem de uygulanır.⁴⁶ Trabzon yöresinde çocuğu olmayanlar, olsun diye Hıdrellez’de denize girerler.⁴⁷

Toplumumuzun geleneksel kesiminde başka bir deyişle erkeğin egemen olduğu yörelerde kusur çoğu zaman kadında aranmaktadır. Bu nedenle erkekten önce kadının birtakım çarelere başvurarak kısırlığını gidermesi gerekmektedir. Bu uygulamalar; dinsel büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağaltma alanına girenler olmak üzere genel olarak üç grupta toplanmaktadır.

Yine bir Anadolu klasiği olarak Rize’de de kısırlığın ilk akla gelen şekli kadın oluyor. Yani kadın kısırdır. Erkeğin kısır olabileceği en son ihtimaldir. Rize yöresinde de kadının hamile kalmaması durumunda hemen yöresel halk inanışları devreye girmeye başlar. Yeni evlenen ve aradan uzun bir zaman geçtikten sonra çocuk sahibi olamayan kadınlar çocuk sahibi olabilmek için çeşitli yollara müracaat etmektedirler. Böyle bir durumda adeta aile bireylerini telaş sarar ve hemen harekete geçerler. Rize yöresinde çocuk sahibi olamayan kadınların ve aile bireylerinin çocuk sahibi olabilmek için en çok başvurdukları yolların başında hiç şüphesiz ‘Nefesi

⁴⁴ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam.

⁴⁵ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı;

⁴⁶ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,32; **Yurt Ansiklopedisi**,s, 6417

⁴⁷ Yaşar Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, s,5

kuvvetli' bir hocaya okutmak olacaktır.⁴⁸ Ve uzun bir maraton başlayarak, yörenin en meşhur hocaları gezilmeye başlanır.⁴⁹

Rize insanı Anadolu'dan farklı olarak; Türbe Yatır ve Ziyaretlere pek rağbet etmezler. Bunun çeşitli nedenleri olmakla birlikte, en belirginini Rize'de bu tür Türbe ve yatırların Anadolu'da olduğu kadar olmayışıdır. Bununla birlikte mübarek bir zat olduğuna inanılan herhangi bir kişinin mezarına da gidilmez değildir.⁵⁰

Bu durumda, ilk olarak yakın civar köylerden başlanılarak varsa bir hoca okunmak için yanına gidilir. Hoca kaç gün derse desin hergün o yol kat edilerek okunmaya gidilir. Bu arada hoca kadına yapıp yapmaması gereken herhangi bir şey de söylemişse bunlara büyük bir titizlikle uyulur.⁵¹ Okunmuş suyun her sabah ve akşam içilmesi en çok uygulanan biçimidir. Bunun duruma göre 3, 7, 9, 21 veya 40 gün devam etmesi söz konusu olur. Aynı zamanda okunmuş sudan yine 3, 7, 9, 21 veya 40 gün banyo yapılması da veya banyo yapacağı zaman bu suyun kullanılması yine en çok uygulananlardandır.⁵²

Bu hususta en büyük yeri olan diğer bir unsur ise hiç kuşkusuz muska'dır. Rize ağzında 'NUSKA' diye ifadelendirilmektedir. Hemen iyi muska yapan bir hoca araştırılır, vevki çok uzakta bile olsa mutlaka hocaya gidilir ve muska yaptırılır. Genelde okuma işini yapan hocalar muska işini de yaparlar. Bu muskalar büyük bir titizlikle muhafaza edilir ve naylonlara sarılır. Genelde de bal mumu muşambalara sarılır ve kadının üzerinde taşıttırılır. Mecbur kalınmadıkça da banyo yaparken dahi üzerinden çıkarılmaz.⁵³

Bu muskalardan farklı şekillerde istifade edilir. Kimi üzerinde taşınıldığı gibi bazen de banyo suyuna katılarak banyo yapılır. Muskalar da okunmalarda olduğu gibi günlük de olabilir. Yani, şu kadar gün muskalı sudan banyo yapılacak. Bazen de yemeklerine katılması istenilerek belli bir zaman böyle yemek yemesi gerekir. Ya da evinin bir köşesine veya yatak odasına konulması istenir. Veyahut farklı sayılarda

⁴⁸ Havva Burak, 1935 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı;

⁴⁹ Faruk Yağcı, 1972 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Büyükköy Köyü, İmam-Hatip

⁵⁰ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam.

⁵¹ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

⁵² Hevali Tuna, 1932 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Çukurlu Hoca Köyü, Ev Hanımı;

Yurt Ansiklopedisi,s, 6417

⁵³ Ahmet Kabataş, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Emekli

yazılan muskaların her gün birisi yakılır. Sonra da damla altı olmayan ve üzerine basılmayacak bir yere gömülür.⁵⁴

Yine bunlardan farklı olarak yöre halkı civarda bulunan falcı ve cincilere de müracaat ederler. Bu durumda en fazla rolü ‘CİNCİ’ diye tabir edilen cincilikle uğraşan insanlar alır. Zira Böyle bir kadının genelde bekârlığında herhangi bir şeyden korkarak cinlenmiş olabileceğine inanılır. Bundan dolayı da hamile kalamadığı düşünülür ve cinlerin öldürülmesi için de cinci hocaya müracaat edilir. Çünkü bunun kendine mahsus tekniği vardır, herkes yapamaz.⁵⁵

Ayrıca Karadeniz özellikle Rize kadını sırtında çok fazla yük taşıdığından dolayı, ‘BEL AÇIKLIĞI’ diye tabir edilen bir hastalıktan dolayı bel açıklığı olur. Bel açıklığı devamlı olarak sırtta ağır yük taşınıldığından dolayı bir nevi fitik benzeri bir hastalıktır. O işte uzman kişiler tarafından ‘bel çektirme’ yapılır. Bunun da yaygın olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bel çekenler genelde tecrübeli yaşlı kadınlardan oluşur.⁵⁶

Bir de Çocuğu olmayan kadına düşmanlarının muska yaptığına inanıldığı da olur. Bundan dolayı da yine hocalara veya cincilere müracaat edilerek kadın okutulur ve muska yaptırılır. Bu arada da erkeğe iyi bakılarak; bal, süt, yumurta ve cevizle güçlendirilmeye çalışılır.⁵⁷

2-Hamilelik Dönemindeki (doğum öncesi) Uygulamalar

Kadının hamile kalması tüm topluluklarda sevindirici bir olay olarak kabul edilmektedir. Geleneksel topluluklarda hamilelik aile içerisinde büyüklerden gizlenmeye çalışılır, gelin bunu genellikle kocası, kendi yaşına yakın aileden birisiyle paylaşır, kayınvalide hamileliği onların aracılığıyla öğrenirdi. Kadın hamileliği sırasında çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir deyişle, hamile kadının bağlı bulunduğu çevrenin kültürel değerleri, kadını hasta kategorisine sokmakta ve ona hasta gibi davranmaktadır. Bu durum da kadını hamileliği sırasında bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli

⁵⁴ Fatma Aygün, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı

⁵⁵ Havva Taşçıoğlu, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

⁵⁶ Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

⁵⁷ Ayşe Kabataş, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı.

saydığı işlemlere uymaya zorlamaktadır. Karadeniz’de hamilelik genel olarak; “hamile”, “gebe”, “yükü” olarak ifade edilmektedir. Araştırma bölgesinde ise hamilelik bu söylemlerin yanı sıra; “iki canlı” şeklinde de ifade edilmektedir.⁵⁸

Kültürümüzde gelenek, görenek, örf ve adetlerin yanı sıra halk inanışları da geniş bir yer tutar. Bunlar her ne kadar kulaktan dolma bilimsel hiç bir temeli olmayan varsayımlar olsa da birçoğu halk arasında hala geçerliliğini korumaktadır. Özellikle doğum yapacak kadınların doktora ulaşamadığı dönemlerde anne karnındaki bebeğin gelişimi ve bebeğin cinsiyetiyle ilgili daha önceki doğumların sonucuna göre yapılan çeşitli yakıştırmalar bugün de birçok yörede uygulanmaktadır. Ancak bunların bilimsel bir garantisi yoktur ve tahminden öteye gitmez. Gerek töresel yasaklar gerekse ekonomik yetersizlikler insanları halk inanışlarından medet ummaya itmektedir.⁵⁹ Ancak şunu da unutmamak lazımdı ki, bu adetler geniş bir tecrübenin ürünüdür de. Bu yönüyle bütün bütün yabana atılır adetler de değildir. Zira bu adetleri büyük bir bölümü tarihe dayanan tecrübesiyle ortaya çıkmışlardır.⁶⁰

Anadolu’da özellikle bundan 5–10 sene evvel maddi ve coğrafi imkânsızlıklardan ötürü hamile kadınların doktora gidemedikleri bilinen bir gerçektir. Bu durum Rize yöresi için farklı değildir. Özellikle dağlık alanlarda yani köylerde yaşayan halkımızın esasen başvuracağı başka bir imkânı da yoktu. İmkânsızlıklar insanlara zaman içerisinde farklı tecrübeler kazandırmıştır. Böylece gerek hamilelik gerekse doğum anlarında bu tecrübelerden istifade edilmiştir.⁶¹

Rize’de hamilelik geçirmek oldukça zordur. Zira bütün iş hayatı insan gücüne dayanan bir coğrafi yapısı olduğundan, hamile kadınların çok fazla istirahat ettikleri de söylenemez. Hatta yakın zamana kadar genç yaşta evliliklerin birçoğunun insan gücüne olan ihtiyaçtan olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bir evde ne kadar insan olursa o evin işleri o kadar kolay olacaktır. Dolayısıyla hamile kadınlar da bu durumdan nasiplerini almışlardır.⁶²

⁵⁸ Sedat Veyis Örnek, *a.g.e.*, s.135

⁵⁹ www.kultur.gov.tr

⁶⁰ Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

⁶¹ Cevail Cesur, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Cimil Köyü, Esnaf

⁶² Mehmet Erker, 1942 Rize doğumlu, Çataldere Köyü, Çiftçi;

Bu konuda çalışmamız sırasında bir kaç kadının hamilelik dönemi hikâyesini dinledim. Râziye Kabataş şöyle anlatıyor; Hamileyim, karnım büyümüş artık. Bugün yarın çocuğumu doğurmak üzereyim ama beni bekleyen işler de var. Yazın Ağustos ayı, yani ot biçme ve taşıma zamanı. Falan otlaktan⁶³ iki yol (iki sefer) çimen taşıdım. Fakat bir yol daha var. Takatim kalmadı da alt komşuya yalvardım, ben senin çamaşırlarını yıkayayım sen de o çimeni getirsen dedim. O gitti çimeni aldı da ben de onun çamaşırını yıkadım. Çamaşır yıkamak daha kolayıma gelmişti.⁶⁴

Aynı olayın benzerini kaynak kişilerimizden Meryem Erker de anlatıyor. O da yine yüke (ot taşımaya) gider. Doğumu çok yaklaşmış olduğundan dolayı karnını peştamal⁶⁵ ile bağlar, elleri ile de tutarak yükünü getirir.⁶⁶ Ya o akşam ya da sabah çocuğunu doğurur. Tabi ki bütün bunlar olurken Rize’de de hamilelik dönemi halk uygulamaları yok değildir.

Öncelikle hamile kadının hamile olduğu pek bilinmez, çünkü yeni gelin hamile olduğunu söylemeye utanır. Gelin utandığından dolayı hamile olduğunu kimseye söylemez. Bu durum aile bireyleri için de geçerlidir. Kadının hamile olduğu 5–6 aya kadar karnı şişince anlaşılır.⁶⁷ Hamileliği anlamada en önemli etken aşerme`dir. Aşermek; halk arasında hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi ve onları yemekten kendini alamaması olarak bilinmektedir. Hamile kadın halk anlatımıyla özellikle; hamile kaldığı anlaşılıp aşerme aşamasına geldiği zaman bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere yemekten, kaçınır ya da tersine belirli nesnelere yemeye daha çok özen gösterir. Bu türden yiyecekler fizyolojik bakımdan, kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilmekte ve içilmektedir.

Hamileliğin anlaşılmasına yönelik tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir. “Özel halimiz, aybaşımız kesildiği zaman başlarız falan şey olsa da yesek demeye, buna aşerme denir. O zaman anlıyoruz ki çocuğumuz var.”⁶⁸ “Kirlenmezsin tam ayına gelirsin kirlenmezsin. Kırk günde başlarsın aşermeye. Yemek için ekşi bir şey

⁶³ Takriben 1 km. ve tamamen yokuş.

⁶⁴ Raziye Kabataş, 1942 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı.

⁶⁵ Rize Yöresinde Kadınların Eteklerinin Üzerinden Bağladıkları Bir Çeşit Kumaş

⁶⁶ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı.

⁶⁷ Ayşe Köse, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı.

⁶⁸ Rize Kendirli Köyü

ararsın ya da tatlı bir şey yiyemezsin. Bir yemeği yerken onu ikrah edersin. O zaman anlarınız ki hamileyiz. Kaynanaya belli etmemeye çalışırız. Eskiden çocuk dört beş Aylık olana kadar kaynanaya bir şey söylenmezdi, saygı vardı. Bazı kaynanalar gelinin çok uyumasından, çok yemek seçmesinden gelinin hamile olduğunu anlardı.”⁶⁹

Doğumun önemli bir aşamasını oluşturan aşırma ve hamilelik sırasında kadının etrafında oluşan, yapması ve yapmaması gereken bir dizi davranış kalıbı günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu davranışların kökeninde doğacak çocuğun fiziksel yapısını, kişiliğini ve geleceğinin etkileneceği İnancı yatmaktadır. Bu uygulamalara Rizede tespit edilen aşağıdaki örnekleri verebiliriz. Kadın aşırışken ve hamileyken canı ne isterse yer ki çocuk eksik olmasın. Hamile kadın nar ciğer yedikten sonra bir yerine ellemez, ellese çocuğun aynı yerinde leke olur. Sakız çiğnemez çocuk kakalı olur.⁷⁰ Hamile kadın ve kocası yılan öldürmez, yılan ölürken dilini dışarı atar yılanın dili çocuğun ya ağzına ya da gözüne değer çocuk sakat olur. Hamile kadın Çeşmelerden su içmez içerse çocuğun ağzı akar. Karısı hamile olanlar hayvan kesmez, keserse çocuğa vurur, çocukta sakatlık olur.⁷¹ Hamile kadın sakız çiğnemez, çiğnerse çocuğun ağzı akar. Kadın aşırışken tavşana bakmaz, bakarsa çocuk sakat olur derler. Yılana bakmaz bakarsa çocuk doğduğu zaman yılan gibi dilini dışarı atar derler.⁷² Aşırırken ve hamileyken eteğe tuz konarak bir fakire verilir, yemiş koyarak tavuğa kuşa atılır ki kadının çocuğu kolay doğsun. Fakire fukaraya ille bir şey vereceksin eskiler böyle tarif ederlerdi bize. Hamileyken acı meyveler yenmez, yenirse çocuğun aksi olacağına inanılmaktadır.⁷³

Kadın hamileyken veya aşırırken sakız çiğnemez, çiğnerse çocuk çok çiş yapar. Çocuk çabalamadan (oynamadan) kadın renkli bir şey yer elini herhangi bir yerine sürerse çocuğun aynı yerinde iz çıkar Hamile kadın eğer karnında çocuk hoplamadıysa (oynamadıysa) cenazeye bakmaz, bakarsa çocuğun yüzü solgun olur. Hamile kadın saç kestirmez, günahdır derler. Diş çektirmez korkudan çocuğu düşer

⁶⁹ Çayeli Çukurlu hoca Köyü

⁷⁰ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

⁷¹ Kadriye Kaba, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

⁷² Ayşe Köse, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

⁷³ Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

derler. Kadın hamileyken cenazeye bakmaz, bakarsa doğacak çocuğun yüzü çehresiz olur. Kadın çocuğu güzel olsun diye; çocuk çabaladığı (oynadığı) zaman aynaya bakar ve içinden kime benzemesini istiyorsa onu geçirir.⁷⁴

Yukarıdaki kaçınma ve uygulamaları sıradan bir batıl inanç olarak kabul etmek tek çözüm değildir. Hamile kadın normal kadınların içinde bulunduğu ruh halinden ayrı bir yapıdadır. Çocuğunun sağlıklı olmasına yönelik korku ve kaygılar taşımaktadır. Halk arasında hamile kadın ve çocuk arasında varsayılan etki mekanizması geçerliliğini sürdürmekte hatta bu etki alanı genişletilerek çocuğun babasını zaman zaman ev halkını da kapsamaktadır. Bu uygulamaların günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğü saptanmıştır.

Hamilelik döneminde ise yenilen şeylere dikkat edilir, haram bir şey yenilmemeye çalışılır. Kadınlar (daha çok dindar kadınlar) hamilelik döneminde çok daha hassas davranarak kimin olduğu bilinmeyen şeyleri kesinlikle yemezler. Zira çocuk haramla beslenmiş olur. Bu da onu gelecekte kötü bir insan yaparak ana babaya asi olmasını sağlar.⁷⁵ Tabi ki şunu hemen belirtmek lazımdır. Halk arasındaki bu uygulamalar Bölgeye has bir yaşam tarzından kaynaklanmaktadır. Ortaya çıkış nedenleri bilinmemekle beraber ancak biraz üstünde düşünülürse bazen bir uyarı bazen bir terbiye şeklinde, bazen de o zaman bilinmeyen bilimsel nedenlerle temellendirmek mümkün olabilmektedir⁷⁶

Halk arasında yaygın olan bazı inanışlara göre; hamile kadın ciğer yerse doğacak çocuklar hasta olur. Hamile iken ciğer yiyen kadının çocuğu benekli olur. Hamile kadın pasmanika (patlamış mısır) fazla yerse doğacak çocukta cilt hastalığı olur. Hamile kadın çocuk karnında oynayana kadar tavuk yediklerinde doğan çocuğun boğazından problemi olur. Hamile kadınlar şeftali yediklerinde doğacak

---

⁷⁴ Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyük köy Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşil tepe Köyü, Ev hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurlu hoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁷⁵ Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

⁷⁶ Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmamı

çocuk tüylü olur. Hamile kadın ayva yerse, doğacak çocuğun düşük yanaklı, nar yerse pembe yanaklı, muz yerse gamze yanaklı olur.⁷⁷

Hamile kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin ne olduğu bütün topluluklarda merak konusu olmuştur. Buna yönelik olarak insanların geleceği bilme isteği hamilelik sırasında da etkisini göstermiş ve bu istek bu konudaki batıl inançların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.⁷⁸ Buna göre geçmişte daha yoğun günümüzde ise kısmen halk, kadının davranışlarını, fiziksel yapısını, doğum sancısının geliş biçimini dikkate alarak ve birtakım uygulama ve pratiklere başvurarak çeşitli tahminlerde bulunmaktaydı ve halen bulunmaktadır. Hamile olan kadının doğacak olan çocuğunun cinsiyeti çok önemlidir. Kız çocuğun daha hayırlı olduğu söylenmekte ancak yine de erkek çocuk isteği daha ağır basmaktadır. Bu da “kız, elin ocağını tüttürür”⁷⁹ şeklinde ifade edilmektedir. Doğacak çocuğun cinsiyetinin önceden belirlenmeye çalışılması çok yaygın uygulamadır. Kadının rüyası yorumlanarak kızı veya oğlu olacağı anlaşılmaya çalışılır.

Çocuğun cinsiyeti konusunda ise; hamilenin karnı yuvarlak olursa kız, karnı sivri olursa erkek çocuk doğurur şeklindeki inanç en yaygın inançlardandır. Kadının hamileliği sırasında baktığı, yediği, içtiği ve yaptıklarıyla doğacak bebek arasında kurulacağına inanılan gizemli bağ sonucu birtakım halk inanışları oluşmuştur. Özellikle bebeğin anne karnında ilk kıpırdadığı an çok önemlidir.⁸⁰ Bu sırada anne kime bakarsa doğuracağı bebeğin ona benzeyeceği inancı oldukça yaygındır. Böylece, annenin hamilelik döneminde bebeğinin güzel, çirkin gibi biçimsel olanla iyi huylu, inatçı gibi kişiliği ilgilendiren özellikleri kazanmasında aracı rolü olduğuna inanılmaktadır. Aynı durum hamile annenin yedikleriyle de ilişkilendirilmektedir. Aşerme sırasında kadını en çok etkileyen halk inanışı, kadının yediği içtiği ile ilgili olanlardır.⁸¹ Hamilelik sırasında başkalarının yaptığı yemek de hamileler tarafından

⁷⁷ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s.136

⁷⁹ Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

⁸⁰ Kadriye Kaba, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

⁸¹ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

hevesli yenilir. Ayrıca Tırmata (ekmek kırıntısı) yiyenin çocuğu güzel olur, yemeyenin erkek çocuğu olmaz inancı da yaygındır.⁸²

Erkek uşağının ağırlığından, yemek seçmesinden belli olur, kız doğuracağı zaman insanın acı yiyesi gelir, erkek uşağında tatlı yiyesi gelir. Erkek çocuk illaki sağ yanda, kız çocuk ise sol yanda olur. Sancı esnasında kadın eğer kız doğuracaksa bacaklarından aşağıya doğru tarakla taranıyor gibi olur, kadının karnı hiç ağırmaz. Erkek olacaksa sadece beli ağırır. Erkek çocukta kadın güzelleşir, kız çocukta çirkinleşir, kadının yüzüne çallık vurur. Erkek çocuk karında daha hareketli olup, kız çocuk daha yavaş hareket eder. Oğlan çocukta kadının karnı ileri doğru gider. Kız hamileliğinde kadının göğüs uçları kararır, erkek hamileliğinde hiçbir şey olmaz.⁸³ Aynı yörede konuyla ilgili farklı bir kaynak kişinin anlatıları şöyledir. “Oğlan çocuğunda karın ha böyle ileri gider. (Ellerini karnından öne doğru uzatarak). Kız çocukta yanlar dolu olur, kız karnı yassı olur, oğlan karnı tombul olur. Kızın sancısı uyuntu olur, seyrek vurur, nafile nafile vurur, sıklaşmaz, kızın önce suyu görünür, oğlanda önce kan görünür.⁸⁴

Kız karnı yassı olur, oğlan karnı tombul olur. Doğacak çocuk kız ise doğum esnasında önce suyu geçer, oğlan ise önce kan görünür. Kız sancısı daha keskin, oğlan sancısı daha tatlı olur. Kadının arka tarafı büyürse kız, ön tarafı karnı yüksekte durursa oğlan doğurur. Kadın sancılandığı zaman erkek doğuracaksa önce kan görünür, kız doğuracaksa önce suyu gelir.⁸⁵ Kadının karnı gevşekse kızdır, çok sıkıysa erkektir. Çocuk ilkin sağda canlanırsa erkek olur. Erkek çocuk karında daha yüksekte, kız çocuk daha alçakta durur. Erkek 4, 5 ayda çabalar oynar, kız çocuk 5 ayda çabalar. Erkek çocuk kırk günde yaratılır, düştüğü zaman erkek olduğu anlaşılır, kız olduğu zaman sadece bir et parçası şeklinde görünür. Erkek sancısı belde olur kasıklara hiç vurmaz, sancı ilkin kasıklara vurursa çocuk kızdır. Erkek

⁸² Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı;

⁸³ Emine Yıldırım, 1935 Rize doğumlu, Okur-Yazar Değil, Rize Merkez, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

⁸⁴ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁸⁵ Hâkime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

çocuğunun doğumundan bir ay önce bele sancı vurmaya başlar. Kız hamileliği ağırdır, kızın yükü ağır olur. Kızın yaşamı boyunca da her şeyi ağır olur.⁸⁶

Erkek çocuk kırk günlükken çabalar, kız çocuk üç aylıkken çabalar. Erkek çocuk karında yüreğin üstüne doğru durur, kız çocukta kadın kalçalı ve kilolu olur, kadın çillenirse kız doğurur, güzelleşirse erkek doğurur. Erkek sağ tarafta olur ve sağ tarafta çabalar. Sancı sırasında önce baş suyu gelirse oğlandır deriz, kızın ki kanla karışık gelir. Erkek çocukta göğüslerin ucu morarır ve kalınlaşır. Erkek çocuk genellikle zarla doğar. Kız doğuracak kadının arkaları enli olur, oğlan doğuracaksa arkası ensiz olur, karnı sivri olur. Kız sancısı yanlardan vurur, erkek sancısı belden vurur.⁸⁷

Rizede geçmişte erkek çocuğunun daha makbul olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni kaynak kişiler tarafından; “Oğlan direktir, kız emektir.”, “Kız emek eder döker gider”, “Kız el lokması, Oğlan düşman oku” şeklinde ifade edilmektedir.⁸⁸ Rize’de geçmişte oğlan çocuğuna verilen farklı değer bakış açısı günümüzde eskisi kadar katı olmamakla beraber halen geçerliliğini sürdürmektedir.

Anadolu’da yaygın olan, Özellikle doğacak çocuğun cinsiyetini belirleyeceğine inanılan yiyecekler ekşi ve tatlı olmak üzere iki gruba ayrılır. Ekşili, acılı yiyecekler kız olmasına neden olur inancı’na Rize’de rastlamadık ama bir benzeri olan bu inanışa ters düşen yaygın bir inanış var Rize’de. Ekşi tatlı ayrımı yapmadan hamilenin canının çektiğini yemesidir. Bu durum, bu dönemde canının çektiğini yemeyen ya da yiyemeyen kadının bunun zararını çocuğuna çektireceği inanışdır.⁸⁹

B- DOĞUM VE DOĞUM SONRASI HALK İNANIŞLARI

⁸⁶Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

⁸⁷Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁸⁸ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁸⁹ Emine Yıldırım, 1935 Rize doğumlu, Okur-Yazar Değil, Rize Merkez, Ev Hanımı

Tıp ne kadar ilerlese de ülkemizde modern doğum yöntemlerinin uygulandığı durumlarda dahi geleneksel doğum kültürünün izlerine hala rastlanmakta ve halk inanışları geçerliliğini korumaktadır. Özellikle Anadolu folkloru, doğum ile ilgili inanış ve uygulamalar açısından oldukça zengindir.

Doğum sırasında “kilit açma”, “örgülü saçları çözme”, “dilenciye sabun verme” gibi inanışların yanında, doğum sırasında bebeğin rahimden sökülüp gelmesi için hamileyi sallamak, baş aşağı çevirmek, kollarında tutup sarsmak gibi tehlikeli uygulamalara da rastlanır. Hamile kadının baktığı kimselerle ve yediği içtiği yiyeceklerle doğacak bebeğin olumlu ya da olumsuz etkilenebileceği inancı yanında, bebekle göbek bağı ve “eş”i ya da “sonu” (plasenta) arasında aynı inanç bağlantısı kurulur. Bu bakımdan, doğumdan sonra çocuğun göbek bağı ve eşi gelişi güzel bir yere atılmaz, çoğu zaman belirli bir yere saklanır veya gömülür⁹⁰.

Örneğin, çocuk “evcil” olsun diye göbek bağı dolabın ya da sandığın içine saklanır; aynı biçimde “akıllı” olsun diye okul bahçesine, “dindar”, “imanlı” olsun diye camii bahçesine gömülür. “Eş”in çocukla olan yazgı birliği inancı da yaygındır. ”Eş” in temiz bir beze sarılarak ayakaltından uzak bir yere gömülmesi, saklanması, suya atılması gibi işlemlerin temelinde kuşkusuz ona adeta çocuğun özdeşi gözü ile bakılması yatmaktadır.⁹¹

Rize ve yöresinde de doğum öncesi halk inanışları olduğu gibi doğum ve doğum sonrası bir takım inanışlar ve uygulamalar mevcuttur. Bu uygulama ve inanışları doğum esnasında ve doğum sonrası olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

1- Doğum Esnasındaki Halk İnanışları

Nihayet dokuz aylık heyecanlı bekleyişi bitmiş ve bebeğe kavuşma zamanı gelmiştir. Ama asıl süreç şimdi başlıyor. Adeta masalarda olduğu gibi insanlar 40 gün 40 gece süren geleneksel şenliklerle bebeğinin gelişini kutlamaya hazırlanır. Her ne kadar eski ya da sıkıcı olduğunu düşünsek de gelenek, görenek, örf ve adetler zamanı geldiğinde her ailede karşımıza çıkan bir olgu olarak toplumsal hayatımızda yer alır. Geçmişten günümüze intikal eden, mutlak yapılması şart olmasa da

⁹⁰ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁹¹ Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı; **Yurt Ansiklopedisi**, s. 6417

yapılmasında iyi niyet beklentilerinin olduğu bir sosyal olgu olan bu geleneksel davranışlar halk kültürümüzde de oldukça geniş yer tutuyor. Bebeğin ana rahmine düşüşünden başlayıp doğumuna, ilk dışından sünnetine, hatta askere gidişine ve hayatın sona erişine kadar bu olgularla ilgili halk kültürümüzde uygulanan birçok gelenek bulunuyor. Bunların birçoğu zaman içinde unutulup gitse de bir bölümü günümüzde de yöreden yöreye değişim göstererek varlığını hala sürdürüyor.⁹²

Bu inanışlar çocuğun doğumu ile başlayıp belli bir yaşa ulaşıncaya kadar devam etmektedir. Rize yöresinde özellikle köylerde doğumlar genelde evlerde olur. Daha önce izah ettiğimiz gibi maddi sebepler ve coğrafik durum bu konuda önemli bir faktördür. Doğum esnasında evde doğum yapan kadının yanında tecrübeli birkaç kadın bulunur. Bu kadınların birisi doğum konusunda Rize’ce ifadesiyle ‘doğurtma’ konusunda tecrübelidir. Bu işin herhangi bir eğitimini almamıştır ama zamanla tecrübe kazanmıştır. Bu işi yapan kişiye her yerde olduğu gibi Rize’de de ‘EBE’ denilmektedir.⁹³

Eski doğumlar köy ebelerinin yardımıyla gerçekleştirilirdi. Doğum odasında ip, makas, sıcak su, havlu, çocuğun giysileri hazır bulundurulur. Konuyla ilgili olarak bir kaynak kişi anlatısı şöyledir. “Doğum zamanı geldiği zaman çocuk alçaklaşır, kadının yanları boşalır, çocuk yola durduğu zaman kadının yüreği bulanır, istifra etmesi gelir. Önce su geldi mi doğum kolay olur. Doğum odasının da bir ebe iki üç de yardımcı bulunur. Yardımcı kadın yüksek bir yerde oturur. Doğum yapacak kadını yüzü kendisine dönük olacak biçimde dizine oturtur. Ebe kadının arkasında oturarak bir bezle makata doğru baskı yapar ki makat yırtılmasın. Kadının eğer ilk doğumuysa ebe parmağıyla rahmin ağzını açar. Ebe kadının karnına hiç ellemez, sadece kadına nefesini aşağıya vermesini söyler. Bu sırada yardımcı; elleriyle kadını kucağında saklamaya devam etmektedir. Ebe doğuma girmeden mutlaka abdest alır, Kadın diz üstü çömerek doğum yapar, kadın diz üstü oturduğunda asıl ebe önde olur, çocuğu önden alır”.⁹⁴

⁹² Emine Yıldırım, 1935 Rize doğumlu, Okur-Yazar Değil, Rize Merkez, Ev Hanımı;

⁹³ Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; **Yurt**

Ansiklopedisi, s, 6417

⁹⁴ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

Rize’de ebeler özenle seçilir. Çünkü ebenin huyunun doğacak çocuğa geçeceğine inanılır. Bu inanış Rize yöresinin bu konudaki en yaygın inanışlarından. Daha sonraki dönemlerde de çocuğun hareketleri ve davranışları ebenin davranışlarıyla ilişkilendirilmeye çalışılır. Örneğin çocuk ebesinin huyuna yakın bir davranış sergilese, aile bireyleri hemen çocuğa ebesinin ismiyle çağırır. Mesela; Çocuk hoşça gidilen veya gidilmeyen bir davranış sergilerse ‘Uuu Rabiye’⁹⁵ diye tepki gösterilir. Yani Rabciye gibi davrandı denilmek istenir.⁹⁶

Doğum artık yaklaşınca ebe belli miktarda ılık su hazırlattırır. Ebe ve diğer köylülerin yardımıyla hamile kadın doğurtturulur. Doğum yapan kadının doğumu kolay olsun diye rahme zeytinyağı akıtılır. Kadının ıkınmasını sağlamak amacıyla da doğum yapan kadının kendi saçları ağzına konulur.⁹⁷ Çocuk ters gelirse değişik şekillerle düzeltilmeye çalışılır ve hamile kadının hareket etmesi sağlanır.⁹⁸ Bu arada doğum iyice zorlaşacak olursa hemen köyün erkekleri tarafın en yakın hastaneye kaldırılır.

Biyolojik bir olay olan doğumun gerçekleştiği an çok önemlidir. Bu nedenle de doğum çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak, bir takım uygulamaların kümelendiği görülmektedir. Çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak, aş erme ve gebelik aşamalarından geçip, yeni bir canlının dünyaya geleceği bu aşamaya gelme, yani doğum olayı geçiş dönemlerinin en dinamik bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle de doğum olayının kolay olması ve anneye ve çocuğa zarar verilmemesi için bir takım yollara başvurulmaktadır.

Yörede doğum esnasında doğumun kolay olmasına yönelik olarak yapılan halk hekimliği ve dinsel büyüsel uygulamalar geçmişte yoğunluk taşımaktaydı. Karadeniz yöresinde umumiyetle doğum ve ölüm yıldönümlerinde mevlit okutulur.⁹⁹ Günümüzde ise doğumlar hastanelerde yapılmakta bu türden uygulamalar gençler arasında kısmen unutulmuş durumdadır. Konunun halk hekimliği ve inanış boyutu açısından değerlendirilmesi bakımından bu uygulamaların da kısa bir özetini vermek istiyorum. “Tavana ip bağlanır, kadın o ipten tutunur. Kadın öğürsünde rahim açılınsın

⁹⁵ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

⁹⁶ Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

⁹⁷ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı

⁹⁸ Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

⁹⁹ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, s.7

diye saçı ağzına verilir.”¹⁰⁰ “Doğum güçleşirse hocaya okutulan su kadına içirilir. Kadının çocuk yolları açılsın diye doğum sırasında saç örükleri sökülür, takıları çıkarılır. Çocuk ters ise doğrulsun diye kadın sallanır, doğum sırasında kadının saçı ağzına verilir (öğürsünde çocuk çıksın diye). “Kadın sancı çekerken kocası mermi atar çocuk duyup çıksın diye”.¹⁰¹ Çocuk yanlara sokulmuşsa gevşesin diye, kadın sırta alınarak sallanır. Kadın battaniyenin üstüne konur sallanır.¹⁰² Yukarıdaki uygulamaların büyük çoğunluğu; dinsel büyüsel içerikli uygulamalar olup, gerek dinin, gerekse büyüün gücünden yararlanılmaya çalışılmıştır.

2- Doğum Sonrası Halk İnanışları

Rize ve Çevresinde Doğum öncesinde olduğu gibi doğum sonrasında da uygulanan birçok halk inancı bulunmaktadır. Biz bunları çocuk ve anne ile ilgili olmak üzere sınıflandırarak açıklamaya çalışacağız.

a- Çocukla İlgili Halk İnanışları

Tabii içerde doğumun gerçekleştiği anlarda dışarıda da heyecanlı bir bekleme vardır. Çocuk doğunca hemen dışarıda bekleyen babaya müjde verilir. Özellikle erkek çocuksa hemen silahlar patlamaya başlar. Böylece bu coşkulu an silahla mermi atarak Rize’ce ifadesiyle ‘Tabanca Atarak’ kutlanılır.¹⁰³

Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Rize’de de erkek çocuğa ayrı bir önem verilir. İlk çocuğun erkek olması istenir. Hatta erkek çocuğu olmayan kişiler, erkek çocuk oluncaya kadar çocuk yapmaya devam ederler. Fakat kız çocuk-erkek çocuk ayrımı doğu ve güney doğu Anadolu kadar belirgin de değildir. Uzun bir aradan sonra erkek çocuğu olmuş birisi bu kutlamaları daha da abartır.

¹⁰⁰ Raziye Kabataş, 1942 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı

¹⁰¹ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı

¹⁰² Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı;

Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

¹⁰³ Feyyaz Alkan, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Çiftçi

Kutlamalarda çok yüksek sayıda mermi atılır, köylülere ikramda bulunulur. Erkek çocuk müjdesini veren kişi de nasibini alır tabii.¹⁰⁴

Doğum öncesi ve doğum sırasında yapılan uygulamaların yanı sıra doğum sonrasında da kadın ve bebeğin etrafında gelişen bir takım dinsel ve büyüsel uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar doğum yaptıran ebeyi razı etmekten başlayarak çocuğun yürümesi ve konuşmasına yani çocukluk çağına kadar uzanan çok geniş bir tabloyu içermektedir. Doğum sonrası ile ilgili olarak araştırma yöresinde tespit edilen veriler yoğunluk taşımakta olup, anadoludaki örneklerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Doğumdan sonraki en önemli uygulama doğum yaptıran ebeyi razı etmek ondan helallik almaktır. Konuyla ilgili kaynak kişi anlatıları şöyledir. Doğum yaptıran kadına ebe denir. Ebe hakkı çoktur. Ebenin özellikle sabunu ve parası verilir, verilmezse hak olur. Ebenin hakkı çoktur, bu verilenlere ebe hakkı denmektedir.¹⁰⁵

Çocuk doğar doğmaz hemen yıkanır ve bir kundağa¹⁰⁶ sarılır. Çocuğun eşi kesinlikle olur olmaz yerlere atılmaz ve mutlaka damla altı olmayan ve ayak basmayan bir yere gömülür. Gömme işini bir erkek yapar, bu ya dede ya da baba tarafından okumayla yapılır. En çok yapılan uygulama 7 adet Ayet'el Kürsü okumaktır. Zira böyle yapılmayıp eşi dışarıda kalırsa, çocuğu cinlerin çarpmasından korkulur.¹⁰⁷ Doğum sonrasında bebeğin çıpa'sını (göbek bağı) ebesi veya iyi huylu birisinin kesmesi istenir. Çünkü göbek bağını kim keserse çocuk ona çeker.¹⁰⁸ Yine Rize yöresinde olan adetlerden birisi olarak yeni doğan çocuğun sarılık olmaması için yüzüne sarı renkte bir bez veya bir yazma örtülür.

¹⁰⁴ Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam.

¹⁰⁵ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

¹⁰⁶ Özel Hazırlanmış Bez Parçası

¹⁰⁷ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı; Ahmet Kabataş 1944 Rize Doğumlu, Orta Okul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Emekli

¹⁰⁸ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı; Demirbaş Emine, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı

Kadına ve çocuğa doğumdan hemen sonra verilen yiyecekler ve içecekler şekilde farklı olsa da içerikte benzer özellikler taşımaktadır. Yörede genel olarak çocuğa ilk olarak anlayışlı birisi tarafından ağzına şekerli su verilmektedir. Yeni doğum yapan kadına ise ilk gün su içirilmez. Su içirilirse kadının üşüterek hasta olacağına inanılmaktadır. Su içirmek gerekiyorsa sıcak su içirilir. Konuyla ilgili kaynak kişi anlatıları şöyledir; “Çocuğa ilk olarak anasının memesi verilir. Anasının sütü yoksa kaynamış sudan şerbet yapılarak verilir. Kadına ise ilk olarak süt içirilir veya helva verilir.¹⁰⁹ “Burada loğusaya ilk kim yemek kavuşturur, kim yemek yetiştirir, kim yemek dökerse o cennetin kapısını açar. Kadın doğum yapar yapmaz şekerli su tavada eritilir şurup gibi kadına içirilir. Yağı eritirler içerisine süt dökerler, bir bardak su ve şeker de koyarak onu yağlı yağlı yeni doğum yapan kadına içirirler ki kadının doğum nedeniyle açılan damarlarına ve bütün vücuduna girsin. Bir de kadına bulgurla ve sütle yapılan sütlü çorba içirilir. Yeni doğum yapan kadına soğuk su içirmezler, soğuk yer ve içerse kadının karnı üşür ve şişer. Ekşi bir şey de yedirmezler, ekşi yerse sütü de ekşi olur, çocuğa dokunur.¹¹⁰

Literatürde çocuğun kundaklanma biçiminin gerek biyolojik, gerekse kişilik gelişiminde etken olduğuna dair birçok görüşler yer almaktadır. Araştırma bölgesinde geçmişte kundaklama ve beşiğe koyma uygulaması daha yaygınken günümüzde bu uygulamanın kısmen azaldığı tespit edilmiştir.

Çocuk doğar doğmaz yıkandıktan sonra hemen kundaklanır. 2–3 ay kundakta kaldıktan sonra kundaktan çıkarılarak beşiğe konmaya başlanırdı. Karadenizin birçok yerinde çocuk 40 gün evden çıkarılmaz.¹¹¹ Beşikler köydeki ustalar tarafından yapılır. Çocuk beşikte 2,5 yaşına kadar yani yürüyene kadar kalırdı. Eskiden çocuk; kolları eğri olmasın, ayakları düzgün olsun diye kundaklanırdı. Çocuğun kundaklandığı beze kundak bezi denir. Kundak yapılırken kızın ara bezi erkeğinkine

¹⁰⁹ Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı;

¹¹⁰ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkul Mezunlu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı Ayşe Köse, 1944 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

¹¹¹ Yaşar Kalafat, **a.g.e**, s.7

göre daha kalın konur ki kızın kalçaları geniş olsun, ileride doğum yaparken yarayırlı olsun. Erkeğin bezinin daha düz konmasına dikkat edilirdi.¹¹²

Artık bundan sonra ikinci aşama olan çocuğa isim koyma işi başlar. Çocuğun doğumundan 3 veya 7 gün sonra çocuğa isim verilir. İsim verme işini genelde aile büyüğü yapar. Eğer dede yaşıyorsa çocuğun ismini mutlaka dede koyar. Rize’de özellikle eski insanlarda aile büyüklerine çok ciddi saygı vardır. Evde dede varken hiç kimse ona sormadan herhangi bir iş yapmaz. Çocuğa isim koymak ta buna dâhildir.

Çocuğa genellikle büyüklerin ismi verilir. Daha çok ölen nine, dede veya yakın tarihte ölmüş birinin ismi verilmesi halen devam etmektedir. Çocuğun, ismi verilen kişiye benzeyeceği inancı da Rize’de halen mevcuttur. Bundan dolayı da en yaygın isimler; Peygamberimizin isimleri veya onun aile efradının ya da yakınlarının isimleridir. Örneğin, hemen her evde mutlaka Muhammet, Mustafa, Ahmet, Ali, Ömer, Fatma, Ayşe gibi isimler vardır. Hatta bazen Peygamberimizin isimleri sırasıyla kardeşlere konduğu da görülmektedir. Büyük kardeş Ahmet, Ortanca Muhammet, küçük kardeş de Mustafa olmuştur. Rize’de bunun örneklerini çok görmek mümkündür.¹¹³

Karadeniz’de yaygın olduğu sanılan Dursun, Temel, Yaşar gibi isimler esasen Anadolu’nun diğer beldelerinde de mevcuttur sadece Rize’ye has bir uygulama değildir. İlk çocuğa Temel, İlknur vs. gibi isimler konduğu gibi artık son olması istenilen çocuklara da Sonnur, Songül gibi isimler verilir. Bir de çocuğu yaşamayanlar çocuklarının yaşaması için onlara Dursun ve Yaşar gibi isimler koyarlar. Rize’de isim koyma şeklinin dini inanışlara uygun bir şekilde yapılmasına dikkat edilir. Çocuğa ismini aile büyüklerinden biri, çocuğu kucağına alır ve kibleye dönerek sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okuyarak koyar.¹¹⁴

¹¹² Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı, Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı, Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

¹¹³ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam; Ahmet Kabataş 1944 Rize Doğumlu, Orta Okul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Emekli

¹¹⁴ Şevki Çakır, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Sirt Köy, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam.

Çocuk kısa bir süre kundakta kalır. Sonra beşiğe alınır. Nazarlanmasını (Nazar Olmasını) diye çocuk uzun süre yabancılara gösterilmez. Gösterileceği zaman nazarlık takılır, yüzüne kara sürülür. Bu yüze kara, kömür vs. sürme uygulaması çocuk belli bir yaşa gelinceye kadar devam eder. Anne sütü olduğu müddetçe emzirilir.0 Sütten kesildikten sonra inek sütü verilir. Anne sütü yoksa ilk zamanlarda, sütanne aranır. Yakın çevreden herkes çocuğu emzirir ona sütanne olurlar. Sütannelik yaygın bir uygulama olup hala yer yer devam etmektedir.¹¹⁵

Doğumdan sonra kızın annesi tarafından peşuk (beşik) alayı yapılır. Alay erkek evinde olur. Alaya kızın ailesi ve yakınları da katılır. Çocuk kız ise kırmızı, erkek ise mavi beşik hediye edilir. Bu olay sadece ilk çocuk için yapılır. Diğer çocuklar bu beşikle büyütülür. Alaya katılanlar eşya ve hediye verirler. Kundağa konulmuş paralar ise çocuğu yıkayan ebeye hediye edilir. Ebeler çoğu zaman bu parayı almaz çocuğa bırakır.¹¹⁶ Şu anda uygulanmamakla beraber 5–10 sene öncesine kadar Kız çocuklar ergenlik dönemine kadar çember, daha sonra da Keşan (Çeşan) bağlardı. Erkek çocuklar ergenlik dönemine kadar mendil, yoğluk, daha sonra da başlık ve abaniye bağlardı.¹¹⁷

Genelde yeni doğan çocuklar 40'ı çıkıncaya kadar dışarı çıkarılmazlar. Banyo suyu ikindiden sonra dışarıya dökülmez, öğleden önce besmele, ihlâs vs. okunarak dökülür. Ayrıca çocuk nefesi keskin hocalara okutturulur ve nuska (muska) yaptırılır. Uyurken ve emzirilirken nazar olmasını diye yüzü örtülür. Çocuk uyurken ve emzirilirken nazar deymesini korkusuyla yüzü başkasına gösterilmez. Yine kırkı çıkıncaya kadar yeni doğan çocuğun kakası belli bir zaman dışarı atılmaz. Gömülür ya da besmeleyle dereye atılır.¹¹⁸ Rize'de nazardan korkmak ve ondan korunmak için yapılan uygulamalar oldukça abartılıdır.

¹¹⁵ Maynur Güney,1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Ormancık Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sarfinaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹¹⁶ Vesile Hoşrenk, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı.

¹¹⁷ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, Rize 1999, s,31–32

¹¹⁸ Hatice Karaloğlu,1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kaptanpaşa Köyü, Ev; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

Bebek veya çocuğun üzerinden aşıllıp geçirilirse boyu alınır "basılır" yani kısa olur, tekrar geri gelirse boyu geri verilir. Sidiği kötü kokan çocuğun huyu da kötü olur. Çıpayı (göbek kordonu) kesen ebenin huyu çocuğa geçer. Çocukların çekilen dişi, evin çatısına atıldıktan sonra kargaların bu dişi aldıklarına inanılır ve yenisi çıkar. Küçükayı'nda (şubat) düğün yapıldığında doğacak çocuk ufak olabilir. Çocuk yalnız bırakılmaz, bırakmak gerekirse yanına bir süpürge konur. Çocuklara nazar değmemesi için nazar boncuğu takılır. Çocuğun çamaşırlarının gün batımına kadar dışarıda askıda kalması durumunda çocuğun büyülenmesine ve cin çarpmasına neden olduğu düşünülür.¹¹⁹

Erkek çocuğun kesilen ilk saçı atılmaz, babasının cebine bereket verir inancıyla konur. İki bebek kırkı çıkmadan aynı odada bulundurulmaz. Bulundurulursa birinin büyüyeceğine diğerrinin kısa boylu kalacağına inanılır, buna "kırk basar" denir. Küçük çocuk avucunu çok sıkarsa büyüyünce cimri olur. Küçük çocuğun ayak tabanından öpüldüğünde erken yürüyeceğine, dudağından öpüldüğünde erken konuşacağına, ensesinden öpüldüğünde inatçı olacağına inanılır. Küçük çocuk apış arasından bakarsa eve misafir gelir. Yeni doğan bebeğin ağzına üflenirse o bebeğin cana yakın olacağına inanılır.¹²⁰

Yalnız ve ıssız yerlerde doğum yapılırsa o çocuk deli olur. Çocuğun bezleri de ikindiden sonra yıkanmaz, yıkanırca cin çarpar. Kırk güne kadar yıkanan çocuğun suyu evin içine bir yere dökülür dışarı dökülmez. Yine çocukların nazardan korunması için, biber, tuz, kömür ve eğinç (ısırgan otu) bir beze sarılır çocuğun üzerine takılır.¹²¹ Yine nazardan korunmak için, kurumuş hayvan kafası evin dışarıdan bir köşesine çakılır ya da ev girişlerine at nalları çakılır.¹²² Çocuk belirli bir yaşa gelince (genelde de net bir zamanı yoktur) sünnet ettirilir. Fakat Karadeniz sünnetleri Anadolu'da olduğu kadar hareketli olmaz. Genelde mütevazı bir işlemlerle sünnet tamamlanır. Sünnet düğünleri son zamanlarda adet olmaya başlamıştır.

¹¹⁹ Hatun Kaşıkçı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹²⁰ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹²¹ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı.

¹²² Nuri Aygün, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yeşiltepe Köyü, Çiftçi; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, İmam.

b- Loğusa Kadınla İlgili Halk inanışları

Anadolu folklorunda loğusalık önem verilen geçiş dönemlerinden biri olarak gösterilir. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün, anne ve çocuk açısından çok önemli bir dönemi oluşturur. Loğusa olan kadınlar kırk gün boyunca yataktan kalkmaz ve dışarı çıkmazlar. Annenin loğusalık günlerinde akraba, komşu ve dostları tarafından süt, yoğurt, sütlaç gibi tatlıların götürülmesi adetten sayılır. Anne ile bebek loğusalığın kırkıncı gününde birlikte yıkanır. Banyodan sonra bebek dışarı çıkarılarak aile büyüklerine götürülür; buna halk arasında “Kırk Uçurma” adı verilir. Anneye her gittiği yerde sütünün bol olması dileğiyle önce yarım bardak su ikram edilir. Anne kendisine verilen suyun tamamını içmek zorundadır. Su ikramının ardından kendisine yiyecek sunulur. Bebeği her görenin ona yumurta, mendil, para gibi armağanlar vermesi adettendir.¹²³

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Rize yöresinde de doğum yapan kadına loğusa denir. Loğusa kadının bu zaman zarfında dikkat etmesi gereken davranışlar vardır. Loğusa kadın, doğum yapar yapmaz belden aşağı yıkanır. Bundan sonra zaruret olmadıkça kırk gün dışarı çıkmaz. Bazı köylerde bu zamana riayet edilmediği gözlenmiştir. Zira iş yapılması gerekebilir. Özellikle yazları iş zamanı olduğundan, doğum yapan kadının biran evvel kalkıp işbaşı yapması beklenir¹²⁴.

Kadının doğumdan sonraki kanama ve sancısıyla ilgili olarak birçok uygulama, adet ve inanma bulunmaktadır. Kadının doğumdan sonraki sancısı geçsin diye, kocası suyun gözünde okuyarak suyu keser. Bu uygulamaya –sancı kesme-denmektedir. Kadının eğer kanaması çoksa başının altına yastık konmaz alçak yatırılır. Kadın ilk doğumunu yaptığı zaman kocası suyun gözünü keserse kadının ondan sonra ki doğumlarının ardından hiç sancısı olmayacağına inanılır. Kadının doğumdan sonraki sancısına son sancısı denir. Geçsin diye kadına süt içirilir, pirinç yedirilir.¹²⁵

¹²³ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s, 30-31

¹²⁴ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunlu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹²⁵ Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı;

Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına kırk günlük dönem içerisinde; kırklı, emzikli, loğusa, loğsa, boğazkesen, nevse gibi adlar verilmektedir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi; kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay olmasına, iklime, çevre koşullarına, ailenin varlığına, yoksulluğuna, gelinin sevilip, horlanmasına ve kinin adet ve inanmalarla yakından alakalıdır. Yeni doğum yapıp da henüz yataktan kalkmamış kadına Rize’de loğusa ve kırklı denmektedir. Kırklı kadının ve çocuğun kırk gün süresince birtakım doğaüstü güçlerin etkisinde olduğu yaygın bir inanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma yöresinde “kırklının mezarı kırk gün açıktır” inancı yaygındır. Konuyla ilgili olarak yapılan kaynak kişi anlatıları şöyledir. “Loğusa ve çocuk evde yalnız bırakılmaz, yalnız bırakmak zorunda kalırsa çocuğun yattığı yere evin süpürgesi konur, çocuk kız ise yattığı yere babasının gömleği konur. (erkeğin gücünden yararlanma) Ayrıca ekmek Kuran-i Kerim ve kömür konur. Kırklı kadının kırk gün mezarı açıktır, kendini kollamazsa hastalığa kalır, çekilmez bir derde kalır.¹²⁶

İki kırklı karşılaştığı zaman biri öbürünü basar, basılmamak için bir birlerinin ayaklarına basarak kucaklaşırlar. Kırklı çocuğu ise canlı mahlûk yılan, kuş, tavuk her şey basar. Tabanca, cenaze, et basar, basmasın diye et alçaktan sokulur. Kırklı çocuğun çamaşırları ikindinden sonra dışarıda bırakılmaz, çarpınır, dışarığa kalır. Kırk basan çocuk zayıflar ayaklarını basamaz, ayaklarını çapraz olarak birbirlerinin üzerinden geçirir. Baskınlık geçsin diye çocuk değirmen çarkından alınan suyla yıkanır. Birde bir parça arı mumu tavaya atılarak eritilir. Çocuğun üzerinden aşağıya doğru içerisinde su olan bir kaba dökülür. Mumların aldığı şekle göre çocuğun neden basıldığı ortaya çıkar.¹²⁷ İki kırklı karşılaşıncı; yan yana gelip kucaklaşıp dağılırlar. “Loğusa kadın ve kırklı çocuk yalnız bırakılmaz. Bırakmak zorunda kalırsa korkmasınlar basılmasınlar diye; başucuna su, küçük enam (dua kitabı) ve ekmek ufağı konur. Kırklı çocuğu ve loğusayı; tartılmamış et, yeni gelin, tabanca, cenaze

¹²⁶ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹²⁷ Sakine Özdemir, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

basar. Loğusa basılırsa; sütü gelmez, yiyesi gelmez, çocuğu zayıflar. Loğusa kadının kırk gün mezarı açıktır. Kendisini koruyacak.¹²⁸

Kırklanmamış çocuğun akşam namazından sonra yaması dışarıda bırakılmaz. “Kırklı çocuğun üstüne yeni nikâhlı kadın gelirse çocuk basılır. Kırklı çocuğu et basar, eve et sokulacaksa çocuk dışarı çıkarılır et eve sokulur. İki loğusa karşılaşırsa dışarıdan içeriye aynı anda girerler, dışarıda birbirlerini basmazlar. Basılan çocuk ayaklarının üzerine duramaz, baskınlık geçsin diye, yeni ayın çarşambasında cinsinden olmayan birisi tarafından diken altından geçirilir. Tasın içerisine yumurta kırılarak yeni ayın çarşambasında çocuğun başında dolandırılır. Loğusayı ölü basar, çocuğu ise dışarıdan getirilen tartılmamış et basar. Basmasın diye bunlar çocuktan uzak bir yere konur. Basılan çocuk kilo almaz, ayaklarının üzerine basamaz.¹²⁹

Loğusa evde yalnız bırakılmaz. İllaki yanında biri olacak bırakmak zorunda kalırlarsa, çocuk kız ise ya beşiğine süpürge yaslarlar ya da beşiğinin üzerine babasının gömleğini atarlar ki dışarı, şer bir şey vurmasın çocuğu. Bunlardan başka beşiğe, ekmek, Kuran- i Kerim ve nazar boncuğu da konmaktadır. Kırklı çocuğun bulunduğu odaya kırk gün boyunca; et ve balık sokmazlar. Loğusanın bulunduğu yere de çiğ et sokulmaz. Et dışarıda bir yerde pişirilir, böyle yapılmazsa loğusa basılır. Cenaze de kırklı çocuğu basar. Basılmasın diye evde kırklı çocuk var evin önünden cenaze geçiyor, o zaman ya çocuk evden çıkarılarak tarlanın başına götürülür ya da yüksekte tutularak cenazenin geçmesi beklenir.¹³⁰ Kırklı çocuğun çamaşırları ikindinden sonra dışarı bırakılmaz, bırakılırsa çocuğa dışarı, şer vurur, çocuğun çamaşırlarını sahiplenir. Loğusa kadın da ikindinden sonra dışarı çıkmaz, çıkarsa; dışarı, şer vurur, korkuya kapılır. İki loğusa kadın veya kırklı gelin karşılaştığı zaman bir birlerini basmamaları için bir tepsiye su konur, giriş kapısının önüne konur; biri içerden biri de dışardan uzanarak tepside üç yudum su içerler.¹³¹

¹²⁸ Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹²⁹ Sakine Özdemir, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

¹³⁰ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹³¹ Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

Rize folklorunda loğusalık önem verilen geçiş dönemlerinden biridir. İnanışa göre doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk birçok zararlı etkiye açıktır. “Loğusanın mezarı kırk gün açık kalır” sözü bununla ilgilidir. “Nazar” ya da “ göz” değmesinden korunmak için anneye ve bebeğe nazarlık takılır, ev tütsülenir, loğusaya kurşun dökülür. Nazarın en kötü etkilerinden birinin loğusanın sütünün kaçması olduğuna inanılır. Loğusayı görmeye gelenleri uğurlayan annenin ‘güle güle’ demesinin sütün kaçmasına neden olacağı yaygın inanışlardandır. Loğusaya götürülen yiyeceklerden önce loğusanın tatması ya da yemesi gerekmektedir. Bu yapılmazsa annenin sütünün kesileceğine inanılır. Loğusalıkta özenle üstünde durulan konulardan biri de kırk gün süreyle anne ve çocuğun evden dışarı çıkarılmamasıdır. Doğum yapmış bir kadının gece gezmesi iyi sayılmaz.¹³²

Loğusalık döneminde anne ve çocuk için en büyük tehlikenin albastı olduğuna inanılır.¹³³ Tıbbın günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde çıkmış bir inançtır. Doğumdan sonra temizlik şartlarına uyulmadığı takdirde loğusa enfeksiyon kapabilir ve bunun sonucunda ateşi 40 dereceye kadar çıkabilir. Yüksek ateş nedeniyle halüsinasyon görmeye başlar ve sayıklar. Bu durum halk arasında ‘al basması’ olarak adlandırılır. Bunu önlemek için başvurulan çeşitli uygulamalar vardır. En yaygın uygulama loğusanın üzerinde kırmızı renk bulundurmadır.¹³⁴

Kırk günlük süreden sonra kırklanarak serbeste çıkarılır, böylece kırk gün Loğusa ve çocuk içerisinde pis sayılan kadın ve zayıf ve güçsüz olduğu için bir takım doğaüstü güçlerin etkisi altında olduğuna inanılan çocuk etrafındaki yasaklar kalkmış olur. Artvin ve Rize’de doğum adetleriyle ilgili yapılan çalışmalarda kırklama uygulamasının geçmişte olduğu gibi günümüzde de kesin bir kural olarak devam ettiği saptanmıştır. Yörede kırklama ile ilgili tespit edilen bulgular şöyledir. Kırklama kırkıncı gün yapılır. Önce loğusa bol suyla normal yıkanır, daha sonra; bir kazanın içerisine elle kırk su sayılarak kazana tespih ve tarak konarak kırk suyu hazırlanır. Kadının başına süzgeç tutularak hazırlanan su kadının başından aşağıya dökülür. Su dökülürken loğusa sütünün bol olması için akan sudan önce sağ göğsünden, sonra da sol göğsünden olmak üzere üç yudum içer. Bu işlem bittikten

¹³² Sakine Özdemir, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı.

¹³³ Özkul Çobanoğlu, Türk Halk Kültüründe Memaratlar ve Halk İnançları, s.125

¹³⁴ Hakime Şişman, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı; Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

sonra kadın normal suyla daha önce yıkanmış olan çocuğunu kucağına alır, Kalan su süzgeçle çocuğun başına dökülür, böylece kadın ve çocuk kırklanmış olur.¹³⁵

Çocuk üç gün veya yedi gün üstüne kırklanır buna yedileme denmektedir. Doğum yaptıran kadın (ebe) üç sabah gelir bebeği, bebeğin ve kadının çamaşırlarını yıkar. Üç gün üstüne 41 çift, 1 tek fasulye 41 kaşık su sayarak kırk suyunu hazırlar. Önce çocuğu yıkar ve anası çocuğu basmasın diye kundakladıktan sonra çocuğu yüksek bir yere bırakır. Daha sonra kırklı suyu önce kadının sağ tarafından, sonra sol tarafından üç kere dökerek kadını da kırklamış olur. Kırk gün dolduğunda anne daha önce kullanılan fasulyelerle hem kendisini hem de çocuğunu kırklar. Ebenin hizmetlerine karşılık ebeye mutlaka sabun ve mum verilir. Verilmezse ebenin yıkadığı kirli çamaşırların öbür dünyada ebenin ağzına geleceğine inanılmaktadır.¹³⁶

Kırk gün basar, kırk gününe üç gün kalarak kırklanır. 41 kaşık su sayılır, anne çocuğu basmasın diye önce ana sonra çocuk kırklanır.¹³⁷ Kırk gün oldu mu önce çocuk bol suyla yıkanır, anası çocuğu basmasın diye; eskiden yayıklar olurdu, çocuk o yayığın üzerine bırakılır. Çocuk kırklandıktan sonra suyun içerisine kırk taş konarak anne de kırklanır. Kırklı su sapaya (ayakaltı olmayan bir yer) dökülür.¹³⁸ Aynı yörede başka bir kaynak kişi anlatısı şöyledir; Kız da, erkek de kırk günde kırklanır. Kırklı su damlalıklara dökülmez dökülürse çocuğu ecinli (cinler) sahiplenir denir.¹³⁹

Bebeği kutlamaya gelen misafirler doğum yapmış anne tarafından bebekle beraber loğusa yatağında kabul edilir. Bir kutlama mekânı olan loğusa yatağı özenle süslenir. İşlemeli yatak örtüleri, çarşaf ve yastıklarla bezenen yatağın başucuna işlemeli bir kap içinde Kur'an asılır. Loğusa olan kadın genellikle onuncu gün sonunda loğusa yatağından kalkar ama yatağı toplanmaz.¹⁴⁰

¹³⁵ Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı

¹³⁶ Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı.

¹³⁷ Sarfınaz Burak, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı

¹³⁸ Hatun Kaşıkçı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı

¹³⁹ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı

¹⁴⁰ İlknur Aygün, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı

İKİNCİ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDE EVLENME İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A- EVLENME ÖNCESİ HALK İNANIŞLARI

Evlilik tarihin ilk devirlerinden beri var olan ve insan hayatında büyük önem taşıyan bir kurumdur. Terim olarak evlilik, bir kadınla bir erkeğin, her türlü hayat şartları içinde sürekli bir birlik vücuda getirmek üzere birleşmesidir. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.¹⁴¹

Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu'na göre "Erkek ve kadının kanuni birleşmesinden doğan müesseseye evlilik" denir.¹⁴² Hayatın ikinci önemli dönemi olan evlenme; gerek kız, gerekse erkek açısından bir geçiş olduğu gibi, iki aile arasında yeni bir bağ, kurulması, aileler arasındaki yaşamı, düzeni ve ekonomiyi hatta bir takım kültürel ilişkileri sergiliyor olması bakımından da her zaman için üzerinde titizlikle durulması, her safhası ayrı tören ve ayrı adetlerle süslenen bir olay olarak önem kazanmıştır. Evlenme de doğum gibi yeni bir yaşam durumuna geçişi ifade etmektedir. Bu geçiş dönemi esnasında da evlenen kız ve erkek halk inanmasına göre; doğaüstü güçlerin etkisi altındadır. Bundan dolayı gelin ve damadı bu doğaüstü güçlerden geleceğine inanılan tehlikelerden ve zararlı dış etkilere korumak için bir takım tedbirler almak gerekmektedir. Bundan dolayı halk dinsel ve büyüsel içerikli birçok uygulama ve pratiğe başvurmaktadır.

Evlenme toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Kıza ve erkeğe yeni bir sosyal statü kazandıran evlenme aileler arasında kurulan

¹⁴¹ Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, **21. yy. ın eşliğinde Örf ve Adetlerimiz**, s.39-49

¹⁴² Özer Serper, **1945 – 1960 Devresinde Türkiye’de Evlenmeler**, ss.149-181

dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkileri düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmektedir. En küçük toplumsal kurum olan aile; dolayısıyla da kültürel yapının da temelini oluşturmaktadır. Evrensel bir karakter taşıyan evlenme; dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültürel yapının gerektirdiği kurallara ve kalıplara göre şekillendirilmekte, dinsel ve büyüsel motifler içeren evlenme içerisindeki gelenek, görenek, adet ve inanmalar genellikle tüm yörelerde çok zengin bir görünüm sergilemektedirler. Bu gelenek ve görenekler ait olduğu toplumu tanımaya ve anlamaya ilişkin önemli verilerdir.¹⁴³

Evlilik insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavramdır. Kültürler arası farklılık göstermesi sosyal öğelerin değişik kültürler içinde oluşması ve farklı değer yargılarıyla yüklü olmasıyla açıklanabilir. Toplumlar kimin kiminle, kaç eşle ve hangi koşullar altında evlenebileceğine dair bir takım kurallar yaratmışlardır. Çok değişik uygulamalar olmakla beraber evlilik, esas itibarıyla toplum tarafından onanan kadın ve erkek ya da kadınlar ve erkekler arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir. İlişkinin belirli kalıplar içinde gerçekleşmesi de evliliğin sosyal bir kurum olarak ele alınıp incelenmesine olanak vermektedir. Aile birliği sürekliliğini evlilik kurumuyla sağlar. Başka bir deyişle evlenme olgusu aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içine yerleştiren bir sözleşmedir.¹⁴⁴

Anadolu'nun her tarafında evlenmenin yapılabilmesi için, bu olay öncesi bir takım hazırlık ve aşamaların birbiri arkasına yapılması ve izlenmesi gerekir. Bu nedenle halk (ister köy-geleneksel topluluklarında olsun, ister şehir ve kasabaların geleneksel sınıflarında olsun) bu aşamaları işaretleyen bir takım kaideleri (görenekleri) ve seremonileri uygulamak zorundadır. Evlenme ile ilgili göreneklerin çoğu söz konusu toplumlarda, kuşaktan kuşağa geçmiş binaenaleyh gelenekleşmiş olup, bunların yanı sıra yapıla gelmekte olan seremoniler de birtakım inançlar ve pratiklerden ibarettir. Ancak çok eski zamandan beri uygulanan ve bugün artık Türkiye Türk topluluğunun malı, kültürünün bir parçası haline gelmiş olan "Evlenme görenekleri ve seremonileri"nin batılılaşma süresi sonunda gittikçe değişmekte oldukları da bir gerçektir. Söz konusu görenekler ve seremoniler sıra ile ilkten sona

¹⁴³ Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 21. yy. in eşliğinde Örf ve Adetlerimiz, s.39-49

¹⁴⁴ Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, age, s.39-49

doğru ana hatları Şu aŐamalara göre uygulanır: Evlenme arzusunu belirtme, evlenme çağđ, görücü gezmek (dnrclk), söz kesimi, başlık, nişan, evlenme ve düğün.¹⁴⁵

Evlenmenin gerçekleşmesi için bir takım hazırlık aŐamalarının izlenmesi gerekir. Evlenme aşamaları da dini ve geleneksel bazı uygulamaları içermektedir. Her aŐamada zengin tre, gelenek, görenek ve adetlerin uygulanması zorunlu hale gelmiş, adeta bunlar evlenmeyi yönetir ve yönlendirir olmuştur. Her toplum bağlı bulunduğu kültür kalıbına uygun belli kural ve kalıplara uyarak evlenme olayını gerçekleŐtirmektedir. Türkiye'nin her bölgesinde, her ilinde ve hatta her köyünde birbirinden farklı ve çok zengin geleneklerle çevrilmiŐ olan evlenme törenleri vardır.¹⁴⁶ Hiç kuşkusuz her toplumun çekirdeğini aile oluŐurmaktadır. Sağlam temellere oturtulmuŐ bir aile, adeta o toplumun devamlılığını sağlayan en birinci değerdir. Şu bir gerçektir ki Türk toplumu aile anlayışına çok fazla önem vermektedir. Esasen bu anlayıŐ fitri bir ihtiyaçtır. Zira İnsanoğlu belli bir zamana ulaŐınca neslinin devamını arzuladığından evlenip aile sahibi olmak isterler. Tabii ki evlilikle ilgili uygulamalar toplumların kültür değerlerine göre farklılık gösterir. Hatta aynı yöre toplumunda bile zaman içerisinde bir takım farklılıklar göstermektedir.¹⁴⁷

Karadeniz'de ve Rize'de önceleri akrabalar arasında veya köy içinden yapılan evlilikler daha yaygındı. Bugün de bu tür evliliklere rastlanmakla birlikte ŐehirleŐmenin de etkisiyle azaldığı görülmektedir. Genelde Rize'de nadiren uygulansa ve her ne kadar bugün çok fazla bir uygulaması olmasa da diğer bir evlenme biçimi erkek kardeŐin ölümü durumunda bekâr veya dul kayınbiraderin dul yenge ile evlenmesidir. Bu evlenme Şeklinin tercihinde erkek kardeŐin ölümünden sonra malların dışarıya gitmemesi yanı sıra çocukların durumudur. Aynı durum kız kardeŐin ölümü durumunda baldızın kardeŐinin yerini alması Şeklinde de söz konusudur.¹⁴⁸

¹⁴⁵Nermin Erdentuğ : Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Gelenekleri ve Törenleri I. s, 212

¹⁴⁶ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,4-5

¹⁴⁷ Kenan Akyüz, **Yozgatta Evlenme Adetleri**, s.131

¹⁴⁸ Asiye Koşat, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, ukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, niversite Mezunu, Merkez, İmam ; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam.

'Kız kaçırma' yoluyla gerçekleştirilen evlenme biçimleri toplumsal hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Kızın zorla kaçırılması yanında, kız ve erkeğin anlaşarak kaçmaları da söz konusudur. Eskiden sıkça rastlanan bir diğer evlenme şekli de 'beşik kertme' dir. Çocuklar henüz beşikte iken nişanlarının yapılması durumudur. Eskiden kızla oğlanın evlenme çağına geldiklerinde birbirleri ile evlenmek istememeleri aileleri güç durumda bırakırdı. Bu usul de artık ortadan kalkmaya yüz tutmuştur.¹⁴⁹

Rize'de görülen bir diğer evlenme biçimi 'iç güveysi' evliliğidir. Bu evlilik şekli aynı zamanda Anadolu'nun diğer bölgelerinde de mevcuttur. Bu evlilikte erkeğin kız evine yerleşmesi söz konusudur. Genellikle kız tarafının işlerini yapacak erkek çocuğu bulunmaması durumunda gerçekleşmektedir.¹⁵⁰

Başka bir evlilik türü de evlenme yaşı geçmiş olan kızın dul bir erkekle evlenmesidir. Çeşitli nedenlerle evlenemeyen bekâr bir erkeğin dul bir kadınla evliliği de söz konusudur. Türkiye geleneklerinde de olduğu gibi Rize'de de sütkardeşler arasında evlenme olmaz. Din açısından birbirlerinin annelerini emmiş olan çocuklar kardeş sayılmaktadır. Bundan dolayı bu konuya hassasiyet gösterilir.¹⁵¹ Rize'de en az görülen evlilik türü çok evliliktir. Hastalık vs. gibi çeşitli nedenlerden dolayı ara sıra gözükse de günümüzde fazla bir örneğine rastlanmamaktadır. Kız kaçırma olayı genellikle olmaz. Kızın oğlanın peşine gitmesine "**Uyma**" denir. Uyma türü kızın peşe gitmesi olaylarına zaman zaman rastlanılır. Kız kaçırma olayından daha fazla bu şekil görülür. Bu olaydan (uyma) sonra aileler karşılıklı yumuşatılır ve aralarında uzlaşma sağlanmaya çalışılır.¹⁵²

Evlenme yaşı Rize içerisinde de farklılık göstermekle birlikte günümüzde geleneksel kesimde kızlarda evlilik yaşı 17–22 yaş arasında değişmekte, kimi yörelerde erkeğin askerden dönme şartı hâlâ aranmaktadır. Erkeklerde yaş oranı eskiden daha düşükken şimdilerde yaş standardı daha da yükselmiştir. Kızlarla

¹⁴⁹ Ferihan Demirbaş, 1977 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Çalışıyor; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

¹⁵⁰ Süleyman Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

¹⁵¹ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam; Ali Kork, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Buzlupınar Köyü, Çiftçi

¹⁵² Ali Rıza Reyhan, 1949 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Gürgen Köyü, Çiftçi; Ekrem Kabataş, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi.

erkekler arasındaki yaş farkı 4-5 yaş arasında değişmektedir. Evlenmelerde sıra gözetimi bazı yörelerde hala etkinliğini göstermektedir.¹⁵³ Evlenme girişiminde bulunmada toplum kıza ve erkeğe aynı hakkı tanımamıştır. Erkek ve erkek ailesi bu konuda aktif durumdayken, kız ve kız ailesi pasif durumdadır. Girişim erkekten ve erkek ailesinden gelir.

1- Kız Kaçırma –Peşe Gitme

Rize'nin bazı yerlerinde kız kaçırma yerine "kız çekme" denir. Kızı isteyip de alamayan oğlan tarafı, kızı zorla çeker götürürdü. Oğlan, bir kaç arkadaşını yanına alır ve kızı kaçırabileceği bir yerden (bu yer değirmen olabilir, kız ot kesmeye gitmiş olabilir, hatta bir imecede çalışır olabilir) zorla kaçıtır. Bu işi yapanlar silahlıdır ve karardır. Üzerine kimse varamaz. Kızın bağırıp çağırması, direnmesi de fayda vermez. Oğlan, kızı akrabalarından birinin evine götürür ve burada kıza zorla sahip olur. Bir kaç gün dağlık bir yerde de saklanabilirler. Zorla yapılan bu kaçırma olayından sonra iki aile uzun süre düşmanlık eder ve ancak çok sonraları barışırlar.¹⁵⁴

Eğer kız, sevdiği bir kimseye değil de istemediği birine veriliyorsa sevdiği oğlan tarafından kaçırılmayı bekler. Bu kaçırma olayının pek çoğu aslında bir peşe gitme olayıdır ve bu bazı siyasetçi aile büyükleri tarafından tezgâhlanmıştır. Eğer kız tarafı kızı vermez ve bu evlilik bazı aile büyükleri tarafından uygun görülürse bu kaçırma olayı adeta tezgâhlanır.¹⁵⁵ Karşılıklı haberleşme ile uygun zaman kollanır ve kararlaştırılır ve oğlan kızı zorla kaçırmış olur. Burada kızın bağırıp çağırması rol icabıdır. Bir müddet sonra kızın çeyizi kendisine gönderilir. Kız tarafı ikna edilerek barış sağlanır.¹⁵⁶

Peşe Gitme: Kızın kendi isteğiyle ve ailesine karşı tavır alarak anlaşmalı bir şekilde oğlanla kaçmalarıdır. Peşe gitme olayı kimse mani olmasın diye gece olur. Herkes uyuduktan sonra, sabaha karşı kız bohçasını hazırlayarak evden çıkar ve

¹⁵³ Halime Karaloğlu, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı.

¹⁵⁴ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,5

¹⁵⁵ İsmail Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenipınar Köyü, Çiftçi; Ekrem Kabataş,1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi; Hüseyin Burak, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

¹⁵⁶ Şevket Yetimoğlu, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Madenli Köyü, Çiftçi; Cevail Cesur,1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Cimil Köyü, Esnaf.

dışarıda bekleyen oğlanla buluşur. Şüphesiz bakkala gidiyorum diyerek evden çıkıp gitmek de mümkündür. Peşe gitme olayı daha çok günümüzde görülen olaylardır. Kızların ailesine karşı bir baş kaldırma olayıdır. Bazen de ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Normal bir evlilik için her iki tarafın da ekonomik gücü yeterli olmayabilir. Peşe gitme olayında kız anasının mutlaka haberli olduğu varsayılır. En azından aileden birinin kızı yardımcı olduğu düşünülür¹⁵⁷.

Burada kaçarak evlenme çok fazla, kaçarak evlilikler genelde kız ve oğlan bir birleriyle anlaşarak yapılmaktadır. Kaçarak evlenenlere de düğün yapılmaktadır. Burada zorla kaçırma da olur, buna çekme denir. Oğlan ayakdaşlarını (arkadaşlarını) yanına alarak, kızı bağda, bayırda nerede olursa kaçıtır. Kızın babası yerise bilirse (yetişebilirse), kız kala bilirse geri alır. Kız zorla da kaçırılsa geri dönemez ona ille bir uygunluk yapmaya çalışılır. Böyle durumlarda, muhtar, azalar, köy heyeti araya girerek uyuşturur (anlaştırır). Kadın ölmüşse, çocuklara iyi bakar düşüncesiyle enişteyle evlenme de görülüyor. Beşik kertme ise ağzından çıkan sözdür onun yerine getirilmesi gerekir.¹⁵⁸ Eğer kız ve erkek bir birlerini sever de anlarlar ki; anne ve babaları vermeyecek o zaman kaçarlar. Oğlan tarafı nazı geçtiği bir komşusu veya akrabasının evine kızı götürür. Kızın kaçması köyde falancanın kızı kaçı şeklinde anlatılmaktadır. Kızın götürüldüğü ev sahibi merhametli ise her iki tarafı da düşünerek kızın ve erkeğin birlikte olmasını engeller. Kız kaçtığı zaman bir zaman anne ve babası konuşmaz. Bir yıl iki yıl baba evladını yüzüne hiç koymaz (karşısına almaz konuşmaz). Anne daha çabuk konuşur. Belli bir zaman sonra bir görüşü giderek barıştırır. Dul kadın eğer yoksuz (yoksul) kaldıysa evlenir ama giderken çocuklarını götüremez. Çünkü çocuklar baba tarafındır. Burada kumalık eskiden yaygındı, şimdi de var. İki kardeş iki kardeşle de evlene bilir buna değiş denmektedir.¹⁵⁹

Peşe gitme olayında anlaşma kısa zamanda sağlanır. Ne var ki kızın ailesini utandıran bir tavır varsa hoş karşılanmaz. Peşe giden kız uzun süre babasının veya

¹⁵⁷ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam.

¹⁵⁸Şevket Yetimoğlu, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Madenli Köyü, Çiftçi; Cevail Cesur, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Cimil Köyü, Esnaf.

¹⁵⁹İsmail Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenipınar Köyü, Çiftçi; Ekrem Kabataş, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi; Hüseyin Burak, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

ağabeysinin yüzüne gelemmez. Kız kaçırma ve peşe gitme olaylarından sonra anlaşma sağlansa bile düğün yapılmaz. 1950'li yıllardan sonra hiçbir şekilde başlık parası alınmamaktadır. Rize'de başlık parası, düğün ve evlenme adetleri arasından tamamıyla kalkmıştır.¹⁶⁰

Bu konuyu Rize türküleri şöyle seslendirir;

Haçan bir kız kaçacak, yan basar ayağını,

Eve gelir de koymaz, yemeğinin yağını.

İner ahıra bakmaz, ineğinin bağını,

Suya giderken kırar, testinin dudağını.¹⁶¹

Birbirine sevdalı gençlerin de türküleri vardır. Bu türküler bazen canlı olarak yaşanmış ta olabilir. İşte onlardan biri.

Kız

Pencereyi sen açtın, sen açtın da ben kaçtım

Ben sevdalık bilmezdim, sifte yolu sen açtın

Erkek

Keseyim zülûfünü O kırmızı yanağa
Bakamayırım sağa Kaliyirum günaha

Kız

O yârim perçemim çok tara da yüzüne dök

Dağlar nazar devirur biraz da nazardan kork

Erkek

Ha buradan yukarı Alır saha çalılar

O çiçekli fistana Dalar delikanlılar

Kız

¹⁶⁰ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,195; Abdülmecit Demirdağ, Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

¹⁶¹ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s, 195

Şemsiyemun altına Ne yağmurlar yemişum

Ben bekarım bekarım Sanmayın evlenmişum

Erkek

Karamışın dibine Karayemiş fidanı

Benimi alacasun Yoksa eski sevdanı¹⁶²

Bundan başka sevdalık türküleri de var.

Sevdaluk ince maraz Yürek yakar can almaz

Sevda halinden bilen Kizından para almaz

Habu yaşumdan sonra Sevdalukyapacağum

Koca diye koynuma Seni mi alacağum

Suyun altına desti Dolmadisan dolacak

Bizum sevdaluğumuz Olmadisan olacak

Sevdaluk edeceğum Sevda bilenlerilan

Başum belaya cirer çoyun cuzellerinlan¹⁶³

2- Kız İsteme

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen bir takım ölçütler vardır. Bunların başında ergenlik çağına girmiş olmak gelmektedir. Ülkemizde ergenlik çağı 10–14 yaşları arasında başlar. Gerek kızda, gerekse erkekte görülen, birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmeler, ergenlik çağıının belirtileridir. Annelik ve babalık için gerekli olan bu gelişmeler, onların biyolojik ve sosyo - kültürel kişiliklerini geliştiren önemli belirtilerdir. Bu değişik belirtilerle kişisel sorumluluklar da başlamaktadır. Erkek çocuklar aile içerisinde; gerek cinsinin, gerekse yaşının gerektirdiği, etkinliklere katılarak, geleneklerin gerektirdiği tavrı

¹⁶² Hatun Kaşıkçı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁶³ Hevali tuna, 1932 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Çukurlu Hoca Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

almaya çalışır. Kızın ergenlik çağına girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisindeki genç kızlık çağının gerektirdiği role bürünmesine karşı cinsle ilgilenmesiyle belirginleşmekte ve evlenme çağına girmiş olmasında ölçüt olarak alınmaktadır. Evlenme olayında Anadolu'nun hemen hemen her yerinde sıra gözetimi olayına rastlanmaktadır. Bu konuda büyük kardeşlerin daha önce evlenmelerine dikkat edilmektedir. İster köyde ister kentte olsun; evlenme yaşını ve zamanını ekonomik yaşamın, bazı sosyal olayların, göçlerin, ölümlerin kısacası kültürel yapının belirlediğini söylemek gerekir.

İlk aşama olan görücülük, kız bakma, kız arama, kız beğenmeyi ifade eder. Kentlerde daha çok tanışıp anlaşarak evlenme yaygınken, geleneksel kesimde görücülük daha yaygındır. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanıdıkları da yardımcı olurlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvurulan bu âdete “görücülük”, “görücüye çıkma” gibi adlar verilir. Erkeğin aile üyeleri akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının, beğenilen kızın evine ziyarete gitmeleri, kızını görmeleri, onu incelemeleri ve niyetlerini açığa vurmaları, görücülüğün kız bakma aşamasını oluşturur. Bu tür evlenmede eşlerden çok, onların yakınlarının beğenisi, isteği ve girişimi söz konusudur. Kuşkusuz erkek de bu tercihi genellikle onaylar.¹⁶⁴

Kız görmeye genellikle habersiz gidilir. Son zamanlarda aracı olarak adlandırılan kişiler kız evinin ağzını aradığı için kız evi aslında haberdardır. Kızın davranışlarına bakılarak istekli olup olmadığı anlaşılır. Kızın ikramda bulunması, yanlarında oturması isteyip istemediğinin belirtisidir. Kız evinden olumsuz cevap alınacağı sezilirse başka adaylar üzerinde durulur. Görücüye çıkma, kız bakma Türkiye'nin değişik bölgelerinde kimi ayrıcalıklar ve yöresel özellikler göstermekle birlikte yine de bu usul ana çizgileri bakımından aynıdır. Ancak kesin karara varmadan önce gerek oğlan, gerekse kız ailesi adaylar hakkında bilgi toplamaya çalışırlar. Elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi kız için işgüzar, namuslu, terbiyeli, evine ve törelerine bağlı olup olmadığı; oğlan içinse kötü alışkanlıklarının bulunup, bulunmadığını, işine, mesleğine bağlılığı noktalarında toplanmaktadır. Kız ve oğlan

---

¹⁶⁴ Mahmut Tezcan, Türk Ailesi Antropolojisi, s.253

evlerinin karşılıklı olarak bir değerlendirmeye varmaları sonucunda, kız istemeye, yani dünürçülük aşamasına geçilir.¹⁶⁵

Araştırma bölgesinde konuyla ilgili olarak yapılan tespitler şöyle özetlenebilir: Kızın evlenme çağı eskiden 18 yaşını bulurdu, şimdilerde 20 -22 ye kadar uzadı. Kız 30 yaşına geldi mi evde kalmış sayılmaktadır. 27 yaşına gelen kız artık evde kalmıştır. Erkek de evlenme yaşı 25 – 26 ya kadar uzar. Burada erkekle kız arasındaki yaş farkı en fazla 10 ‘a kadar çıkmaktadır. Normal olan erkekle kız arasında 4- 5 yaş olmasıdır. Erkeğin kızıdan küçük olmaması önemlidir. Ancak geçmişte nadir de olsa kızın erkekten yaşça büyük olduğu evlilikler yapılmaktaydı. Burada sıra gütme vardır. Eğer küçük kız veya oğlanın evlenmesi gerekiyorsa, büyük kız veya büyük oğlandan izin alınması, onların sıralarını vermesi gerekmektedir.¹⁶⁶

Rize yöresinde evlilikler yakın çevreden yapılır, yakın çevrede kız yoksa dışarı çıkılır. Gelin olarak kız; komşu, akraba ve aile büyüklerince aranır. Her ne kadar erkeğin görüşü alınsa da son söz aile büyüklerindir. Beşik kertmesi vardır. Ancak bu doğuda olduğu kadar zorlayıcı olmayıp, çocuklar büyüyünce evlenme zorunluluğu taşımazlar. Kız arama da elçi denilen insanlar devreye girer. Erkeklerin az da olsa eş seçiminde rolü olmasına karşın kızlar için bu söz konusu değildir. Bu adet şimdilerde biraz daha yumuşamış durumdadır. Kız seçimine çok önem verilir. Kızın soyu-sopu¹⁶⁷ araştırılır. Kız tarafı da erkeğin soyunu araştırır, uygunsa verir.¹⁶⁸

Geleneksel kesimde evlenme hazırlıkları “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlamaktadır. Oğullarını evlendirmek isteyen anne ve babalar ilk önce akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkmaktaydılar. Kız bakma konusunda ailelere, akrabalar, komşular yardımcı olmakta hatta aracı rolü üstlenmektedirler. Evlenecek erkeğe kız bakma olayına Anadolu’nun birçok yerinde; “görücülük”, görücüye çıkma” vb. adlar verilmektedir.

¹⁶⁵ Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, s.262

¹⁶⁶ Hatun Kaşıkçı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁶⁷Yöresel bir ifade biçimi, Soyunu ve Nesebini Anlamında Kullanılır; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

¹⁶⁸Hevali tuna, 1932 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Çukurlu Hoca Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı

Araştırma bölgesinde de konuyla ilgili olarak diğer bölgelerde olduğu gibi kız bakma, kız beğenme, kız görme, görücü gitme, görücü gibi kavramlar kullanılmaktadır. Rize’de kız beğenme kız görme evliliğin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bütün toplumlar, evlenecek kızda ve erkekte ait olduğu toplumun değer yargılarına, dünya görüşlerine, hayatı algılayış biçimlerine göre, kısaca yaşam tarzına göre birtakım nitelikleri taşımasına dikkat etmektedir. Bu niteliklerin Anadolu’nun diğer bölgeleriyle benzerlik göstermekle beraber farklılıklar da içerdiği saptanmıştır. Konuya ilişkin kaynak kişi derlemeleri şöyledir; Eskiden istediğimiz kız gelin gelene kadar oğlanı hiç tanımazdı. Oğlan da o sülaleden sürekli kaçırdı. Ayıp vardı, saygı vardı. Ben komşu olarak tavsiye ederdim falan yerde iyi bir kız var.

Kız arayanlarda bana sorardı iyi midir, kötü müdür, yalancı, dolancı mıdır, namuslu mudur, hırsız mıdır, gece yatağını ıslatır mı, sülalesinde herhangi bir hastalık var mı? Sülalesinde hastalık olan aileden kız alınmazdı. Sülalede verem, frengi, sara veya sülalede deli bir uşak varsa o aileden kız alınmaz. Çünkü doğan çocuklar da onun zürriyetinden olacağına inanırız. Beğenilen kız; eli becerikli mi, işinde gücünde iyi mi, ahlaklı mı, dedikoducu mu, dilli mi (çok konuşan), soyu soppu nasıldır? Bunlar hep bilen birinden sorulur.¹⁶⁹

Burada kız fakirse fakir alır, zenginse zengin alır. Burada şöyle bir söz vardır. Zenginsen fakir kız alacaksın, sende gelip görsün, zengin kız senin malına da tenezzül etmez denir. Evlenecek oğlan rakı içer mi, bir haylazlığı var mı, eskiden delikanlılar başlarından şapkalarını hiç indirmezlerdi, kadınlar da peştamallarını indirmezlerdi çok ayıptı. Kızın ilk istendiği akşam uşağın durumu sorulur. Daha önce başından bir olay geçmiş midir, sülale iyice araştırılır. Erkekte zenginliğe çok önem verilir. Erkek zengin, kız fakir ise bir istemede kız hemen verilir. Erkekte yakışıklılık da önemlidir. Bir sanatının olup olmadığına da bakılır. Tarlada, bağda, bahçede çalışırsa kolay kolay kız vermezler. Erkeğin askerliğini yapmış olması da önemlidir.¹⁷⁰

¹⁶⁹Şevket Yetimoğlu, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Madenli Köyü, Çiftçi; Cevail Cesur, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Cimil Köyü, Esnaf.

¹⁷⁰ Halime Karaloğlu, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

Eskiden zenginlik arazi üzerineydi. Falancının arazisi çok ben kızımı ona vereyim ya da o oğlanı alayım denirdi. Ama şimdi araziye bakılmıyor soy sop yakışıklılık da aranıyor. İstenecek kızın nasıl iş yaptığına bakılır. Namus, zenginlik, mal mülk, soy sop, güzellik önemlidir. Erkeğin de en birinci ailesine bakılır, sigara içki içmemesi, kumar oynamaması çok önemlidir. İstenecek kızın zanaatlı, becerikli olması, iyi bir sülalenin kızı, yeri yurdu olması aranır. Erkek okumuş olacak, yeri yurdu olacak. Gurbette çalışıyor ve bir işi olacak. Amir memur olacak. Yakışıklı olacak. Kızın da erkeğin de en çok akıllı olması önemli. Elin adamının kaynananın, kaynatanın yüzünü güldürürsen onlara yaranırsan en iyisi budur.

Araştırma yöresinde geçmişte herkes birbirini tanıyordu. Bu nedenle oğlan tarafı münasip gördüğü kızı kızın bir akrabası veya yakın bir komşusunu da yanına alarak görmeye gider. Bu olay yörede ‘kız bakmaya gitme’, ‘kız görmeye gitme’, ‘görücü gitme’ görmeye gidenlere ise görücü denmekteydi. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Konuyla ilgili olarak farklı yerlerde yapılan derlemeler şöyledir; Köyde herkes bir birini tanır. Ama beğenilen kız öyle istenmek amacıyla değil. Ev halini görmek, kızın oturup kalkması nasıldır, onu anlamak amacıyla, dışarıda tanıyor olsan da kızın evine bir gider veya bir aracı gönderilir. Eğer kayınvalide gitmişse buna kız bakmaya gitme denir. Eğer komşulardan biri gitmişse buna aracı denmektedir. Aracı orada onlara hiçbir şey çitlatmaz. Kızın oturup kalkmasına, iş yapmasına, evin temizliğine evin çevresine bakar.¹⁷¹

Düğünlerde ve benzer topluluklarda kız beğenilirdi. Kız görmeye uğurlu gün olduğu için ekseri Perşembe ve Pazar günleri gidilirdi. Kızı görmeye gitmeden bir aracı gönderilir. Aracı gelip kızını görecekler diye haber verir. Bu işi gören aracıya yenge denmektedir. Kız görmeye gidildiğinde kız mutlaka çıkar. O zaman kız dipten başa doğru (ayağından başına doğru) bir sakatlığı olup olmadığını anlamak için bir güzel süzülür. O gün kızın oturmasına kalkmasına, evin tertibine, temizliğine kısaca her şeye çok dikkat edilir. Kız görme aşamasını, kız isteme aşaması izlemektedir. Kız beğenilirse kız evine bir aracı tarafından haber gönderilerek niyet belirtilir. Yakın

---

¹⁷¹ Hevali tuna, 1932 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Çukurlu Hoca Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı

akrabalar ve sözü geçen etkili bir kişi de alınarak kız evine gidilir. Bu olay diğer yörelerde olduğu gibi 'kız isteme' olarak tanımlanmaktadır.¹⁷²

Kızın erkeğe gönüllü olması ve kaçma işini beraber planladıkları durumlarda olay fazla büyütülmez, zamanla örtbas edilir.¹⁷³ Evlenecek olan erkeğin ailesi kız araştırır, uygun kız bulununca oğlanın fikri alınır. Oğlan uygun görürse kız ailesinden kız istenir. Bu arada kızın fikrine de başvurulur. Büyük bir tepki göstermezse bu iş olur. Hatta erkek tarafı daha önceden kızın tutumunu bir yoklar. Eğer bu işe sert tepki gösterirse o kızı istemekten vazgeçilir.

Sevenlerin kavuşamama durumunda maraz denen ruh hastalıkları olurdu. Kız istenmeden önce evde ondan büyük kız olup olmadığı araştırılır. Böyle bir durum varsa kız istenmez, istense de büyük kız varken ufak kız verilmez.¹⁷⁴ Kızın bir başkasına sevdalı olup olmadığına bakılır. Kız daha istenmeden, yani iş resmiyete dökülmeden elçiler sayesinde iş halledilmiş olur.

Kız beğenilirse kız istemeye gidilir. Önce kız evine haber gönderilir, dışarıda da kız babasına; kızınızı istemeye geleceğiz diyerek haber verilir. Kız tarafı olur dese de olmaz dese de yine gidilir. Çünkü ilk söylemede kız tarafı hemen gelin demez. Buyurun gelin diyen de olur, benim evlenecek kızım yok diyen de olur. Kız istemeye gitmenin herhangi bir günü yoktur, her hangi bir gün gidilebilir. Muhtar, kaynana, kaynata olacak sözü geçen biri kız evine giderek; Allah'ın emri, peygamberin kavliyle, eğer sizin de rızanız varsa, kızını oğluma istiyorum denir. İstemeden önce biz buraya hayırlı bir iş için, hayırlı bir niyet için buraya geldik şeklinde konuşulur. Kız istemeye gidenler eskiden bir şey götürmüyorlardı ama şimdi götürüyorlar. Bir istemeye kız verilmez. Birkaç sefer gidilir. Kız tarafının kararı oğlan tarafına ya elçi

---

¹⁷² Halime Karaloğlu, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁷³ Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı; Vesile Hoşrenk, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı

¹⁷⁴ Sakine Özdemir, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

aracılığıyla, bildirilir, ya da kayınvalide veya erkek tarafından biri haber almak için gönderilir. Kızın verilmesi tamam kız verildi söz kesildi şeklinde anlatılmaktadır.¹⁷⁵

Kız istenmeye gidilirken karşı taraf haberdar edilir, hazırlıklı olmaları sağlanır. Erkek tarafı karşılanır ağırlanır. Bir müddet oradan buradan konuşulduktan sonra asıl konuya girilir. Rize ağzıyla "Allah'un izniyle, Peyganberun kavliyle kizinuzi oğlumuz Temel'e istiyirik" denir. Kız tarafı kendini naza çeker, cevap vermek istemez, çay kahve, yemek ikram edip konuyu dağıtmaya çalışır. Erkek tarafı da ısrar eder "Kızı vermezseniz ne yemeğinizi yeriz ne de kahvenizi içeriz" der. Hayli mücadele sonunda istekler sıralanır, kabul edilince de kız verilir.¹⁷⁶

Kız istemede oğlan evinin yakın akrabaları ile birlikte kız evi tarafından geri çevrilmeyecek hatırı sayılır kişilerin de bulunmasına dikkat edilir. Kız evi naz evi olduğu için kız istemeye birkaç kez gidilir. Kız istendiğinde genelde verilir. Çünkü söz önceden alınır ve kararlaştırılmış olur. Söz alınmadan kız istendiğinde, istenmedik olaylar olabilir. Erkek tarafı soğuk karşılanır. Mazeretler uydurulur. Bazen de kız görücüye çıkmaz.¹⁷⁷ Ara kesildikten sonra (kızın sözünün alınması) olay hemen duyurulurdu. Bu da genelde erkek tarafının dışarıda havaya kurşun sıkmasıyla olur. Peşinden yemek yenir. Düğün günü belirlenir, ayrıntılar konuşulur. Ayrıca kıza alınacak eşya ve altın tespit edilir.

Geleneksel kesimde kız babası kızın verilip verilmeyeceği konusunda aile büyüklerine, akrabalara, eşe dosta danışır. Geçmişte bu konuda kızın söz hakkının olup olmadığı araştırma yapılan yörelere göre farklılık göstermektedir. Bu yörede anne babanın vermemesi durumunda kaçma olayının gerçekleştiği kaynak kişiler tarafından anlatılmaktadır. Ancak günümüzde Rize genelinde bu kuralın yıkılmış

¹⁷⁵Ferihan Demirbaş, 1977 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

¹⁷⁶ Vesile Hoşrenk, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam; **Yurt Ansiklopedisi**, s, 6416

¹⁷⁷ Fatma Aygün, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi; **Yurt Ansiklopedisi**, s, 6416

olduğu gözlemlenmekte, eş seçme konusunda kızın ve erkeğin düşüncesinin ön plana geçtiği görülmektedir.¹⁷⁸

Ara kesilirken kız tarafına verilen sözler düğünden önce yerine getirilir. Bir alış veriş günü tespit edilir. Genellikle Çarşamba günü olur. Her iki tarafta birinci derece yakınlar olur. Takılardan genellikle çok eskiden dilme fes, beşli, daha sonraları zincir, bilezik, küpe, yüzük, saat, alyans, iğne gibi altın eşyalar alınır. Daha sonra da söz verilen giyim kuşam ve yerleşimle ilgili diğer eşyalar alınır.¹⁷⁹

Alınan eşyalar önce kız evine gönderilir, kızın kendi hazırladığı çeyizle birlikte sergilenir. Bu olaya "Bohça Açıldı" denir. Perşembe'den Cumartesiye kadar açık kalır, isteyen gelir bakar. Eşyalar evden çıkarken, kızın erkek kardeşi yoksa bir yakını kapıyı keser ya da sandığa oturur. Kapı erkek tarafının bir miktar para vermesiyle açılır. Cumartesi erkek evine getirilen eşyalar kız tarafınca yerleştirilir.¹⁸⁰

3- Söz Kesme, Nişan ve Çeyiz

a- Söz Kesme

Rize ve çevresinde söz kesimi, kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Kız evi kızlarını vermek için razı olup erkek tarafını çağırdıkları zaman erkek tarafında bir takım hazırlıklar yapılarak kız evine gidilir. Elçilik yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş çağrılı topluluk huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine söz kesme denmektedir. Söz kesmede oğlan evi tarafından alınan yüzük kıza takılarak söz kesilmiş olmaktadır. Söz kesimine küçük nişan adı da verilmektedir.¹⁸¹ Söz için giden kişiler, nişan için giden kişilerden biraz daha fazla olur. Söz takma gidişine erkek tarafının yakın akrabaları ve kız tarafının yakın

¹⁷⁸İlknur Aygün, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi.

¹⁷⁹Ferihan Demirbaş, 1977 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

¹⁸⁰Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı Halime Karaloğlu, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü, Çalışıyor

¹⁸¹İlknur Aygün, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi.

akrabaları iştirak ederler. Beraber oturup ikramlar alındıktan sonra erkek tarafının aile büyüklerinden biri söz yüzüğünü takar ve işlem tamamlanmış olur.

Söz kesme kız isteme aşamasından hemen sonra gelmektedir. Kız isteme yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını halka duyurmaları bakımından gerçekleştirdiği ilk davranış biçimidir. Söz kesme olayı olumlu sonuç alınır alınmaz, yani kızın verilmesiyle birlikte hemen gerçekleştirilir. Söz kesimi olayında düğünle ilgili olarak yapılacak olan her şey konuşulmaktadır. Kızın verilmesi; falancaya söz kesildi şeklinde anlatılmaktadır. Eskiden söz verdik tamam oluyordu. Şimdi yüzük takılıyor. Geçmişte söz kesildikten sonra çok bekletilmez, bir iki ay içerisinde kız alınır, en fazla üç ay bekletilir. Yapılacak olan her şey söz kesiminde kararlaştırılır.¹⁸²

b- Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır. Nişan töreni kız evinde yapılır. Nişan masrafları ise genelde oğlan evine aittir. Söz kesildikten sonra taraflar; takıları, başlık parasını konuşup kararlaştırır. Nişan günü belirlenir. Nişanda içinde yüzük, bilezik, kolye, saat, puşi,¹⁸³ takım elbiselik kumaş bulunan bir bohça hazırlanır. Oğlan tarafının hazırladığı bu bohça nişan akşamı kız tarafına bırakılır. Nişan hediyeleri teşhir edilmez ve kullanılmaz. Nişan bozulursa iade edilir.¹⁸⁴ Nişan akşamı oğlan tarafından 3–5 erkekle 3–5 kadın kız evine gider. O akşam genellikle şerbet içilir ve konuşulan takılar formalite olarak dile getirilir.¹⁸⁵

Nişanlılık süresinde kesin bir kural yoktur. Geçmişte kızın uzun süre nikâhlı kalması istenmez, oğlan tarafı gelinini hemen götürmek isterdi. Günümüzde ise nikâhlılık süresi belli değildir. Bu süre tamamen oğlanın ve oğlan tarafının işlerini yoluna koyması ve hazırlıklarını tamamlamasıyla ilgilidir. Veya süre her iki tarafın anlaşmasıyla da tespit edilebilir. Ama sahil kesimlerde genelde çok uzun tutulmaz. Düğünün hemen 1–2 ay içinde yapılması istenir. Nişanlıların birbirleri ile

¹⁸² Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁸³ Hemşin Yöresi İçin; **Yurt Ansiklopedisi**, s, 6416

¹⁸⁴ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Burak, 1935 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı; **Yurt Ansiklopedisi**,s, 6417

¹⁸⁵ Hemşin Yöresi İçin

görüşmeleri kent merkezinde olağan karşılanırken, geleneksel kesimde yani köylerde aile üyelerinin izinleri veya yanlarında bulunmaları ile gerçekleşmektedir. Nişanlıdan ayrılma durumunda kızın veya erkeğin aynı yöreden başkaları ile evlenmeleri kolay olmamaktadır. Nişandan dönen taraf kız ise nişanda alınan takıları iade etmek zorundadır. Erkek tarafı dönerse alınanlar iade edilmez.¹⁸⁶

c- Çeyiz

Anadolu'da çeyiz geleneği ile ilgili çalışmalar, düğün gelenekleri içerisinde bir ayırım olarak incelenmiştir. Çeyiz geleneği, evlenme ile ilgili gelenekler arasında, yeni kurulan ailenin, maddi açıdan desteklenmesine yönelik bir uygulamadır. Çeyiz bir yönüyle maddi bir özellik taşıırken, diğer yönden etrafında oluşan gelenek görenek, adet, inanç ve pratiklerle üzerinde önemle durulması gereken halk kültürü konularından biridir. Çeyiz geleneği; geleneksel el sanatlarının, bir nesilden diğerine aktarılması, yeni biçimlerde üretimleri, sosyo - kültürel ve ekonomik boyutları ile ele alındığında, toplum hayatındaki etkisi, daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Çeyiz Anadolu'nun tüm yörelerinde benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Araştırma yöresinde; geçmişte kızın çeyizi düğün günü gelinle birlikte bir ata gelin, bir ete gelinin çeyiz sandığı ve bir ata da yatakları yüklenerek götürülmekteydi. Günümüzde ise; düğünden bir hafta veya birkaç gün önce götürülmektedir. Çeyizle ilgili bu geçiş sürecinde başlangıçta kız çeyizle birlikte gitmemekte, çeyizi kız tarafından gidenler yerleştirmekteydi. Ancak günümüzde bu uygulama da değişmiş gelin çeyiziyle birlikte gitmekte ve evini kendisi yerleştirmektedir. Kalabalık aile tipinden çekirdek aile tipine geçiş bu değişimde temel etken olmuştur.

Çeyiz eskiden kızla beraber giderdi, günümüzde bir hafta önce gitmekte ve kızın evi düzülmemektedir. Eskiden kız çeyizinde; yorgan, yatak türü şeyler ve sandık çeyizi bulunurdu, eskiden çeyizde sandık mutlaka bulunmaktaydı. Sandık kız evinden çıkarken üzerine kızın erkek veya kız kardeşi oturur, bahşiş verilene kadar sandıktan kalkmaz. Verilen bu paraya sandık parası veya çeyiz parası denmektedir.

---

¹⁸⁶ Hacer Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

Bu adet günümüzde de devam etmektedir. Eskiden her gelin giden kızın peşine baba evinden bir inek verilmekteydi. O ineğin bağı tutana da bahşiş verilmekte, verilen bu bahşişe de bağ parası denmekteydi. Bahşişi veren ineği alır götürür gelinin baba evinden verilen bu inek; kıza koca evinde bir katkı olması amacına yönelikti.¹⁸⁷

Geçmişte çeyiz düğün günü kızla birlikte götürülmekte, aynı gün düğün devam ederken oğlan evinden gelenler çeyizi yerleştirmektedir. Zamanla çeyiz düğünden birkaç gün önce götürülmeye başlandı. Başlangıçta kız çeyiz sermeye gitmiyordu. Günümüzde ise çeyiz düğünden önce gitmekte, çeyizle birlikte kız da giderek kendi evini yerleştirmektedir. Çeyizin günümüzde yine geçmişteki amaca yani evlenen çiftlerin ihtiyaçlarını, yaşamını kolaylaştırmaya yönelik bir uygulama olarak sürmesine karşılık, biçimsel olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Ekonomik yaşamın değişmesiyle farklılaşan kültürel yapı; kız çeyizinin daha çeşitlenmesi ve zenginleşmesinin doğal nedeni olmuştur.

B- DÜĞÜN İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Rize yöresinde de düğün merasimleri eskiye nazaran biraz değişime uğramıştır. Kasaba ve köylerde kısmen de olsa, eski örf ve adetlere uyularak yapılan düğünler, il ve ilçelerde genellikle yerini salon düğünlerine bırakmıştır. Bununla birlikte Rize'nin bazı yörelerinde eski geleneklere daha bağlı kalındığı da görülür. Mesela Hemşin yöresinde düğün Pazartesi veya Perşembe günü yapılır. Yalnız düğünün başlangıç günü Pazartesi veya cuma günüdür. Ağırıklı düğün kına gecesi ile düğün günüdür.¹⁸⁸ Böylece bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, artık sıra kına yakmaya ve düğüne gelmiştir.

1- Kına

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de kına gecesidir. Kına gecesi genellikle gerdekten bir gün önce, kadınlar arasında kız evinde yapılmaktadır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber bazı yörelerimizde damada da kına yakıldığı görülmektedir. Erkek evinde toplananların düzenledikleri

¹⁸⁷ Hatun Kaşıkçı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁸⁸ Emine Demirbaş, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Yeşil tepe Köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

gecede kız evinden bir tepsi içerisinde gelen kına orada bulunana herhangi biri veya damadın sağdıcı tarafından eline yakılması uygulaması Anadolu'nun birçok yöresinde yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evlenecek olan kızın ailesi, akrabaları ve arkadaşları ile kadın kadına geçireceği bu son gece asıl düğün günü olarak da bilinen gelin alma gününden bir gece önceye rastlamaktadır. Kına gecesi denilen bu gün, kız evinde yapılmaktadır. Oğlan tarafı ve diğer davetliler kız evinde karşılanarak ağırlanır.¹⁸⁹

Düğünden bir gün önce yapılır. Kına o gün eve veya bir gün önce kız evine gelir. Eskiden paket halinde gelir, bir tepside yoğrulur veya yoğrulmadan kuru olarak dağıtıldı. Oğlan tarafı kınayı kız evine getirirken kınanın yanında elbise veya takı da getirirlerdi. Başından iki nikâh geçen ya da dul olan kadınlar kına karmaz zaten onlar kendilerini bilir yanaşmazlardı. Bu günümüzde de böyledir. Kına tulum eşliğinde yakılır. Kemeçe çalan kına yakılırken ayrı bir odada gelini ağlatacak bir şekilde kemeçe çalar. Bu esnada tulumcu tulum eşliğinde türkü söylemektedir. Tulum eşliğinde türkü söyleyerek kız ağlatmaya oturak havası denmektedir. Kına konurken, kayınvalide bahşiş vermeden kız elini açmaz. Kına yakılırken kızı yüzü eskiden beyaz tülbentle kapatılıyordu. Günümüz de ise kırmızı tülbentle kapatılmaktadır. Kına sadece ele yakılmaktadır. Kına gecesinde kıza giydirilen elbiseye kınalık adı verilmektedir.¹⁹⁰

Genelde gümüş veya bakır bir tas içerisinde analı-babalı, başından ayrılık geçmemiş bir kadın tarafından oğlan evinden gelen kuru kına karılır. Gelin kız hazırlandıktan sonra başına al pullu duvak örtülerek genç kızların söylemiş olduğu, kına türküleri eşliğinde ortaya getirilir. Kızın ellerine ve ayaklarına kına yakılır. Genelde gelin söylenen türkülerle ağlatılmaya çalışılır. Ağlayan gelini kandırmak için oğlan evi kızın eline para veya yüzük bırakmak zorundadır. Genelde altın lira

¹⁸⁹ Ayşe Demirdağ, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kaptanpaşa Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

¹⁹⁰ Havva Taşçıoğlu, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı.

veya yüzük bırakılır. Kına için toplanan kadınlar dağıldıktan sonra kızın yakın arkadaşları gelinin yanında kalarak sabaha kadar eğlenirler.¹⁹¹

Kına gecesi çoğunlukla Cumartesi olup ve kız evinde yapılır. Misafirler horon eder, oynar, toplu halde kurşun sıkılır. O gecede geline kına yakılır. Başka isteyenlerde var ise onlarda kına yakılır. Erkek tarafı kına gecesinde şeker, fındık türü yiyecekler gönderir.¹⁹² Erkek evinde eğlence olmaz. Erkek tarafından kızlar ve oğlanlar yanlarında kına ile kız evine giderler. Kız evinde kına yakılır. Evin hayatında kızlar horon oynar. Erkekler horon oynamaz ancak aileye çok yakın erkekler horana girebilir.¹⁹³

2- Gelin Alma ve Düğün

Düğün evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Yukarıda genel hatlarıyla değinilen aşamaların amacı, düğünle dışa vurulmaktadır. Bu nedenle geleneksel topluluklarda düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına özen gösterilir. Halk kültüründe düğüne elden geldiğince çok kişi çağırılmasına önem verilmektedir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine çok dikkat edilmektedir. Geleneksel kültürde düğün, çağrılanların dışında başkalarına da açıktır. Düğünde herkes davetli gibi ağrılır. Kızlar yetişmeye başladıkları zaman aile büyükleri anne, babaanne, teyze, hala tarafından evliliğe hazırlanırdı. Geçmişte bir kızın öncelikle iyi bir ev kızı olarak yetişmesine özen gösterilmekteydi. Kız yetişmeye başladığı andan itibaren ev içerisinde her hangi bir yanlış olduğu zaman “bak koca evinde de böyle yaparsan böyle böyle olur” şeklindeki uyarılarla evliliğe hazırlanmaya başlanır ve ailenin önemli bir kurum olduğu kızın kafasına yerleştirilmeye çalışılırdı. Bu yaklaşımın günümüzde de devam ettiği saptanmıştır. Kızın yetişmeye başlayıp evden gelin olarak çıkacağı güne kadar yaşamın işleyişi içerisinde verilen bu eğitimin temelinde yatan düşünce; kıza asıl evinin baba evi değil, koca evi olduğu düşüncesini empoze ederek ailenin birliğine ve bütünlüğüne yönelik bir yaşam sürmesini sağlamaya yöneliktir.

¹⁹¹ Kadriye Kaba, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁹² Hatice Karaloğlu, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kaptanpaşa Köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

¹⁹³ Hemşin Yöresi

Kına gecesinin sabahı erkek tarafı kalabalık bir halde kızı almaya gider. "Duğunci" denen bu grup yol boyunca sık sık silah sıkar. Bunu duyan kız tarafı da karşılık verir.

Gelin almaya gidenlere düğün alayı denmektedir. Düğün alayını kız tarafı hemen içeri sokmaz, kapıda kızın kardeşi veya bir yakını durarak kapı parası ister. Onu ikna edip para verdikten sonra içeri girerler. Biraz eğlenceden sonra gelin çıkarılır. Gelin çıkarken; anne baba kızlarına, koca evine dirin giriyor, ölü çıkacak, ona göre hareket et, kendini ona göre ayarla der, Genelde eskiden gelini kaynatası veya oğlanın bir yakını çıkarırdı. Buna öncü denirdi. Gelini öncüye gelinin erkek kardeşi teslim eder, teslim ederken de bahşiş alırdı. Eskiden gelin atla götürülürdü, artık araba ile götürülmektedir. Gelin oğlan evine götürülürken bayrakla yolu kesilerek bahşiş istenir. Buna yol kesme denmektedir. Eskiden damat gelin almaya gitmez, gelini evde beklerdi. Günümüzde gelin almaya damat da gitmektedir. Eskiden gelini attan kaynata veya öncü olan kişi indirir, gelin eve girerken başından, şeker ve bozuk para serpilirdi. Gelin eve girer girmez hemen odasına götürülür, eğlence veya orta yapılacaksa gelin ortaya bir yere oturtulurdu. Ortada gelin bir masanın önüne oturtulur, herkes horona dururdu. Horonun tam ortasında önce oğlan tarafı olmak üzere geline takı takılmaya başlanır. Daha sonra kız tarafı ve konu komşunun hediyelerini vermesiyle orta yani takı biterdi. Takılar takılırken de kimin ne verdiğini belirtmek için birisi bağırır.¹⁹⁴

Gelini evden genellikle damadın babası veya ağabeyi çıkarır. Bu arada kapı kesilir bahşiş istenir. Yol boyunca yer yer yol kesildiği olur. Gelin evden çıkarken kurşun sesleri hemen hemen tek duyulan sestir. Bazı evlerde dualar da okunarak gelin çıkarılır. Yol yakınsa gelin yaya, uzaksa araba ile getirilir.¹⁹⁵

Kız ve erkek tarafı birlikte kurşun ata ata gelinle birlikte erkek evine gelir. Bu gruba "alay" denir. Kız ağlarsa, "Hem ağlıyalum, hem gidelum" denir. Kız eve girmeden önce tatlı dilli olsun diye, elini bala tutturup sağ parmaklarıyla kapının başına sürerler. Zengin olsun diye başına bez koyup para dökerler. Kız tarafından

¹⁹⁴ Halime Karaloğlu, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü, Çalışıyor; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

¹⁹⁵ Havva Taşçıoğlu, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı.

birileri gelini içeri sokmaz bir şeyler ister. Buna "kapılık istemek" derler. Gelin odasına götürülür, oturtulur, yanında genellikle ablası veya yengesi bulunur. Bazen de o mahallede yeni gelin olmuş birisi de olabilir.¹⁹⁶

Düğün akşama kadar devam eder. Bu arada horonlar yapılır. Horonlar genellikle erkek erkeğe, kadın kadına oynanır. Erkekler daha çok evin dışında veya avluda, kadınlar ise evin içinde bir yerde oynarlar. Erkekler kızlar bir arada oynadığında kadınlar veya kızların kollarına ancak yakınları girebilir. Ya da kızların sevdaları. Horonlar daha çok tulum eşliğinde oynanır. Çoğu düğünlerde şairler atma türkülerle horona ayrı bir renk katarlar. Bu arada erkek anaları da boş durmaz. Sağa sola göz gezdirir kız ararlar.¹⁹⁷

Yakın komşuların yardımıyla misafirlere yemek verilir. Bu arada bazıları bahşiş almak için yemeği engeller. Buna "sofra bağlama" denir. Hava kararamadan düğün alayı dağılır fakat kız tarafından bir kaç kişi bir müddet daha bekler. Gerdeğe girilmeden, eğer önceden kıyılmadıysa " hoca nikâhı" yapılır. Ev, gerdeğe girmeleri için gelin ile damada bırakılır. Bir günlüğüne ev sakinleri komşularda kalır.¹⁹⁸

Pazartesi günü gelin erken kalkar ve ev işlerine koyulur. Sözde uğursuzluk getirmesin diye geline bir hafta süpürge tutturulmaz. Bugün aynı zamanda kız ve erkek tarafının birbirine bohça içerisinde hediye verdiği gündür. Bu olaya "bohça çıktı" denir.¹⁹⁹

Düğünden bir hafta sonra "yedi" olur. Yedi, kızın damatla babasının evine gitmesidir. Damada bu arada bazen ağıra kaçan şakalar yapılabilir. Bu şakalardan korunmak için damadın yanında korumaları olur. Damat sofraya oturduğunda sofraya,

---

¹⁹⁶ Sakine Özdemir, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

¹⁹⁷ İlknur Aygün, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

¹⁹⁸ Râziye Kabataş 1942 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

¹⁹⁹ Maynur Güney, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Ormancık Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

arkadaşları tarafından bağlanır. Kaynana sofranın açılması ve damadın yemek yemesi için bahşiş verir. Birkaç gün sonra da kız tarafı davet edilir.²⁰⁰

Yine Rize'nin değişik yörelerinde uygulanan bir uygulama da şöyledir: Kız ve erkek tarafı yakınlarını ayrı ayrı düğüne davet eder. Kız tarafının davetlileri kız evinde toplanır ve erkek tarafından gelecek olanlar beklenir. Erkek tarafından gelen davetliler eve yaklaştıklarında evin kapısı kilitlenir. Bunu kız tarafından birisi erkek tarafından bahşiş almak için yapar ve bahşiş alır. Bazı beldelerde damat kız almaya gelmez. Gelini odasından almaya kayınpeder gelir. Yengeye ve geline bahşiş verir ve gelinin yüzünü açar. Gelinin kardeşi, babası veya amcası gelini kapıya kadar çıkarır ve erkek tarafına teslim eder²⁰¹.

Erkek tarafı, en önde gelin, kız evini terk eder. Kız tarafı kızla beraber, arkadan oğlan evine doğru gelir. Oğlan evine yaklaştıkça kız tarafı naz yapmaya başlar. At ister, araba ister, halı ister, geniş yol ister, yolu süpürttürür. Bin türlü zorluk çıkartılır. Kız tarafı hizmetkâr ister. Maksat damadı görmektir. Düğün amiri hizmetkâr yok, efendi var der. Nihayet damat görünür. Elinde bozuk paralar vardır. Bunları gelinin başına atar. Bunlar bereketli sayılır ve kese dibi yapılır.²⁰²

Damat misafirlere hoş geldiniz der ve daha sonra yengesi ile eve çekilir. Gelin de yengesi ile birlikte gelin odasına yerleşir. Kayınpeder yengenin getirdiği kete valizini²⁰³, keteyi getirenden ücret karşılığı alır ve yengeye teslim eder. Evin müsait bir yerinde horon başlar. Erkekler oynar, kızlar oturur. Kızlar bu arada hem horonu hem gelini seyreder. Horon saatlerce sürer. İkinci ile akşam arası önce kız tarafına sonra erkek tarafına yemek verilir. Yemekten sonra bir kısım davetli dağılır. O gece sabaha kadar oyun oynanır. Erkekler evde kızlar hayatta²⁰⁴ oyun oynarlar. İki

²⁰⁰ Selahattin Şark, 1934 Rize Doğumlu, Okur- Değil, Seslidere Köyü, Çiftçi; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁰¹ Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı.

²⁰² Emine Bilgin, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Mezun, Cataldere Köyü, Çiftçi

²⁰³ Yengenin Hediyelerine Verilen İsim

²⁰⁴(Evin İç Odası) Nuri Aygün, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yeşiltepe Köyü, Çiftçi; Ekrem Kabataş, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi; Hüseyin Burak, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

saatte bir şerbet veya yemiş ikram edilir.²⁰⁵ Sabah olunca erkek ve kız tarafının misafirleri dağılır. Yenge enişte ile beraber gelini alır kızın evine gelirler. Kızın evinde öğle yemeği verilir. Yemekten sonra kızın bir yakını, gelin ve enişte erkek evine dönerler. Yenge ve yakınları gelini bırakır ve gerdeğe girilir.²⁰⁶

Rize’de düğünlerde ‘yenge’ anlayışı epey bir yer tutar. Gelinin ve damadın yengesi olur. Özellikle gelinin yengesi çok önemlidir. Bu yenge kızın kendi öz yengelerinden biri olabildiği gibi köyünden herhangi bir yakın akrabası da olur. Yengeler düğünü yönetir. İki tarafın düğün kontrolleri yengelerin elindedir.²⁰⁷

Bu arada atma türküler²⁰⁸ yine revaçtadır. Birkaç örnek verelim.

3- Türküler

a- Yenge Türküleri

- 1- Yenge keteleruni Getur beri tartalum
Yenge gelinden güzel Yenge ile yatalum.²⁰⁹
- 2- İbişoğlu atayım Turşi kadılığuna. (kız tarafı)

Sabah kavurur korum Geri senun oğuna. (erkek tarafı)
- 3- Yenge yumurta ister uni da işitmişim
Tavuğum yeni puli bu sene duşurtmişim
Karemişun dibine horozi uçurtmişim
Turki bilmiyenlerun yengesine durtmişim.²¹⁰

b- Kaynana Türküleri

Kaynananun iyisi derin olsun kuyusi

Yedi kat mezerlukten görünur munzurisi

²⁰⁵ İsmail Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenipınar Köyü, Çiftçi; Abdülmecit Demirdağ, Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

²⁰⁶ Vesile Hoşrenk, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

²⁰⁷ Asiye Koşat, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı

²⁰⁸ İki grup arasında karşılıklı söylenen türküler

²⁰⁹ Meryem Erker, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı

²¹⁰ Raziye Kabataş, 1942 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı

Armut budaklanur mi dallari saklanur mi?
Anasinun yaninda kizi kucaklanur mi?

O kaybana yetimluk Dağlar oldi zeytunluk
Olmadi edemedum Kaynanama celinluk

hağu karşıçi dağa Yaprak vurdi yaprağa
Oğlan alurdum seni Anan olsa toprağa

Enişte ince uzun Baldızınım baldızın
Potamy deresine Var midur iki düzün

Emineyi verdiler Bu köyün alçağına
El uzatsam yeterum Evinun saçağına

İnceğum dereye Kuma sarılacağum
Ettum kendi kendume Kime darulacağum

Kuş uçti yavri kaldı Gökyuzi mavi kaldı
Anahtar yar koynina Gönlüm kilitli kaldı

Çimenli çaruklarum Çimenleri çığnarum
Ya sorun çimenlere geçti mi burdan yarum

Atma beni yabana Bende bu dereliyim
Al koy beni koynuna Sormaki nereliyim

Dumanım yayılamam Ben senden ayrılamam
Ben senden ayrılırsam Halim yamandır yaman

Karamışun dalina Gel salina salina
Bizum köye vermezler Emsali emsalina

Çıktum dağın başına Çalıverdum ezanı
Kız senun merağundan Tutmadum Remezani

Kar yağar karamışun Dalina yaprağına
Elursam mezarumun Gelde bak toprağına

İN dereye bul beni Kız verem ettun beni
Ha bu yalan dünyaya Sen da unuttun beni

c- Damat Kaynana Türküsü

Damat

Cebumdeki harçluğum Endi iki kuruşe
İki güne bir ekmek O da değmeyi dişe
Hızarı taktum kola Bugün yürüdüm işe
Bir içmağa durince Yetmeyi on beş şişe
Kaynana

Ettun yeni elbise Taktun beyaz yakayı
O ki evden yürüdün Değiştun fiyakayı
Mütahit giden adam Niçun hizar takayı
Elettuğun yağ, peynir Geçti on beş okkayı
İçtun on beş şişeyi Yirmaktan mı akayı
Haçanki rakı içtun Vur yere tabakayı
Eyi çalış eniştem Şevki evi yıkayı
Çalış eniştem, çalış Üç can sana bakayı

d- Aspet Türküsü

Aspet'ten Liparit'a kim elçiledi beni?
Almazdum İsmail'i Gelin Kandırdı beni
Gittum kaya ustine kayinum vurdi beni
O beyaz entaremlan doktorlar gördü beni
Gelin ne ettum sağa gınağun tutti beni
Mesbabucum gelince başımdan vurdi beni
Duğunciler gelince çarşafladiler beni
O Malpet'ten aşağı selamladiler beni

Liparit'un dibine ağam endurdi beni
 Emicemun malina kayinum vurdu beni
 Emicemun evine sal getürdiler beni
 O kıymetli odama kanlı koydular beni
 Gelinluk elbiselman Doktor Bey gördü beni
 Güvey gelmiş odama 'Seni kim vurdi ?' dedi
 Ben da söyledim oğa kardaşun vurdi beni
 Gece sabaha kadar polis bekledi beni
 İki saat yaşadum anne çok ağla beni
 İki saatten sonra Azrail aldı beni
 Gelinluk elbiselman kefene sarun beni
 Tel duvağum yüzüme tabuta koyun beni
 Yaşum on beş yaşında neler geldi başuma
 Akibeti kuş kondi mezaremun taşına
 Tel duvağumi asun beni gören ağlasun
 Su tokun mezarume usti çimen bağlasun
 Konsolumun kilidi gül üstüne kurudi
 Bir İsmail'den sebep gençluğum da çurudi
 Malpet'un yalisina vardur bakır parasi
 Hemdiye yureklerum doldu kurşun yarası
 Bahçelerde kediler mirnav mirnav dediler
 Kardaşumla gelinum başumi da yediler
 Beyaz ati nalladum soğuksuya yolladum
 Gideyirum koşılar Allah'a sımarladuk

4- Tulum ve Horon

Rize düğünlerinde hiç kuşkusuz ‘tulum’ ve ‘Horonun’ un yeri bir başkadır. Trabzon yöresinde kemençe kullanılırken Rize halk oyunlarında yüzde doksan tulum denen çalgı türü kullanılır. Tulum oyunlarda kullanılan çalgı türüdür. Horon ise Karadeniz yöresinin bir tür halk oyunu çeşididir.²¹¹

²¹¹ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,131-132

a- Tulum

Kafkasya'dan Türkiye'ye geldiği söylenir. Tulumla oynanan oyunlar daha ziyade Hemşin yöresinde gelişmiştir. 20 veya daha fazla oynanan oyunlarda oyunu idare eden bir kişi vardır. Tuluma bazı yörelerimizde 'gada' denilmektedir. Genellikle yol havalarında ve düğünlerde çalınan bu yöresel alet şimdilerde artık şenliklerin tümünde çalınmaktadır.

Tulum, keçi yavrusunun derisinden yapılır. Oğlak derisi bütün olarak çıkarıldıktan sonra hasır denilen ilaçlama ve kurutma işlemlerine tabi tutularak, delik kısımları tıpalanıp bağlanır. Çalgı kısmına Nav adı verilir. "L" biçiminde şimşir veya dut ağacından içi oyularak hazırlanır. İçine, ses getirecek kamış dalından hazırlanmış eşit sesli, iki adet düdük yerleştirilir. Nav'ın karşılıklı beşer deliği mevcuttur. Tuluma doldurulan hava sıkıştırılarak Nav kısmından dışarı çıkması sağlanır. Nav'ın içine yerleştirilen zurna 7-8 cm. uzunluğunda ve eşit sesli olarak iki tane olur. Zurna kamışın ince kısmından hazırlanır. İyice kurumuş kamıştan kesilerek bir ucu kapatılır. Hemen altından başlayarak kapak olacak şekilde 2-3 cm kesilir. Kapak kısmı inceltiyle üflenince titreyecek hale getirilir. Sesleri eşit yaptıktan sonra beraberce Nav'a takılır. Balmumu ile hava almayacak şekilde kapatılır. Üflenince hava sadece açılan kapağın altından geçer. Bu esnada kapak titreşir ve uyumlu ses meydana gelir.²¹²

b- Horon

Doğu Karadeniz ve Rize'de oynanan halk oyunlarına horon denir. Ancak horom, horun, foron şeklindeki kullanımlar pek yaygın değildir. Erkeklerin ve kadınların farklı oynayışlarına göre çeşitli adlar alır. Rize'de Hemşin ve Rize olmak üzere iki türlü horon vardır. Hemşin horonları genellikle tulum, Rize horonları kemençe eşliğinde oynanır. Rize Horonları İyidere, İkizdere'den Çayeli sahilini alacak bir alanda yayılır. Çayeli dağlık kesimlerinden Fındıklıyı da içine alan bölümde ise Hemşin horonları vardır.²¹³

²¹² Mehmet Erker, 1942 Rize doğumlu, Çataldere Köyü, Çiftçi

²¹³ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,132; Süleyman Kazmaz, **ÇAYELİ Geçmiş Günler ve Halk Kültürü**, s.184-187

Kadınlar tarafından oynananlar, kız horonu, kadın horonu ve sallama gibi isimler alır. Bunlar erkek oyunlarının daha yumuşak olan ve çömelme figürüne yer verilmeden oynanan türdendir. Karışık oynananlar, eşler ya da yakın akrabalar kadın ve erkekler birlikte oynanır, rahat horon, alaca horon diye adlandırılırlar. Bunlar çömelmeden oynanırdı.²¹⁴ Horon, çalgı ve türkü eşliğinde oynanır. Eskiden kaval, kemence, zurna, mızık ve akordiyon eşliğinde oynanırdı. Şimdi ise daha çok kemence ve tulum ile oynanır. Horon oynayanların sayısı belirsizdir birkaç kişi ile oynandığı gibi elli, yüz kişiyle de oynanır. Daha çok evlerde ve evlere yakın düzlüklere oynandığı için bu sayı sınırlıdır.²¹⁵ Genellikle çember oluşturularak veya "kadıbağı" yapılarak oynanır. Horon'un başındakine horon başı, horon çeken derler.

Uyarmalar, "Dik oyna dik, alaşağı al, şaşma beri bak, yürü, al geri al, yaylan yaylan, at belini at, kalk oyna, savuş, gel içeri seslen, geldim beraber selen canlı, yaşsa tulum, ses ver canlı, eniştee... Gibi sözlerle yapılır.²¹⁶ Horon dizisi oluşturulurken el ele tutuşulur. Horon da vücudun titretilmesi, diz kırma, sağa sola açılma, öne eğilirken ellerin aşağıya indirilmesi, ellerin yukarı kaldırılması, ayakların yere vurulması gibi figürler vardır. Düğün, nişan, eğratluk, (ırgatlık) harman, asker uğurlama gibi günler horon oynamak için bir bahane olur. Son zamanlarda artık düğün salonlarında oynanır oldu, artık öyle köy meydanlarında, ev avluları neredeyse bir nostalji olma yolunda.²¹⁷

İlimizde oynanan oyunlardan bazıları şunlardır: Hemşin, Rize, Yüksek Hemşin, Topaloğlu, Mehmetine, Rize Kız Horonu, Hemşin İki Ayak, Rize İki Ayak, Çinçiva, Papilat, Rize Sıksarayı, Sallama, Siya Siya, Atlama, Karadere, Bıçak Oyunu, Rahat Horon ve Alaca Horon.²¹⁸ Hiç kuşkusuz Rize insanı horona çok düşkündür. Hemen her şenlikte mutlaka horon oynanır. Horonun kendine mahsus değişik oynama şekilleri vardır. Horon birkaç insanın bir araya gelerek, yuvarlak bir halka oluşturup birbirlerinin ellerinden tutarak, kolların ve ayakların değişik

²¹⁴ Hakan Şeker Tavukçuoğlu, **Her Yönüyle Güneysu**, RİZE, 1996, s. 82

²¹⁵ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam; Feyyaz Alkan, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Çiftçi

²¹⁶ Nuri Aygün, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yeşiltepe Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam;

²¹⁷ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s.13-15; Süleyman Kazmaz, **ÇAYELİ Geçmiş Günler ve Halk Kültürü**, s.184-187

²¹⁸ **Bir Yeşilin Ardında**, Asım Zihnioğlu, 1998, s. 52.

hareketleriyle oynanır. Rize insanının horona olan düşkünlüğünü ifade etmek için bunu bir hikâyesi bile vardır.

Horon Hikâyesi: Karadeniz’de düğünlerde horonun farklı bir yeri vardır. Sabah başlayan oyunlar akşama, hatta ertesi günü akşamına kadar devam ettiği çok olurdu. Oyuna bir girildi mi bırakılmaz, ancak yoruldu mu şöyle bir nefeslenmek için oyundan çıkılır, yerini hemen sıradaki alırdı. İşte böyle bir düğünde, Fadime yorulmuş, horondan çıkmıştı, o anda evi hatırına gelir, eve gider, bakar evde yemek kalmamış, yiyecek bir şeyde yok. Ambarın anahtarı da kocası Temel de. Ehh.. Temel de düğünde. Hemen düğün evine gider. Temel horonda. Fadime kocasına durumu anlatmaya çalışır. Temel oralı olmaz. Oyuna devam eder. Fadime yavaş yavaş kızmaya başlar. Temel’e çıkışır: Adam, anahtarı ver da!; evde yiyecek bi şey kalmadı, çocuklar açlıktan geberiyi. Temel horon'dan çıkmadan, horon havasın da uyar biçimde, türkü ile şu karşılığı verir:

Al belunden belunden

Al gerumden gerumden.

Fadime anahtarı kocasının belinden alır, eve gelir, ambarı açar, çocukları yedirir. Ancak, tarlaya gitmesi gerektiğinden anahtarı da Temel'e vermek gerekir. Yine bir koşu düğün evine gelir. Hala oyunda olan temel Fadimeyi görür ve istifini bozmadan, türkü ile:

Koy belume belume

Gene eski yerune...

Fadime, anahtarı oyunu bırakmayan kocasının beline bağlayarak, tarlaya gider. Akşam ezanıyla eve geldiğinde Temel de düğün evinden yeni dönmektedir.²¹⁹

C- DÜĞÜN SONRASI HALK İNANIŞLARI

Düğünden birkaç gün sonra damadın akrabaları geline hoş geldine gelirler. Ve bu gelişlerinde de yanlarında geline verilmek üzere hediyeler getirirler. Daha

²¹⁹ Süleyman Kazmaz, **ÇAYELİ Geçmiş Günler ve Halk Kültürü**, s.184-187; Ali Karaali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmekte; Hüseyin Burak, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunlu, Merkez, Esnaf

sonra da gelin ile damat akrabalarını ziyarete giderler.²²⁰ Rize yöresinde yeni gelinler kayınpederi, kayınları ve evin diğer büyüklerinin yanında konuşurken seslerini fazla yükseltmezler. Bu adet eskiden daha sıkı tutulurken şimdilerde biraz gevşediğini söyleyebiliriz. Bunun yanında başka adetler de vardı. Mesela, yeni gelin çocuğu ağlasa kayınpederinin yanında kucağına alması ayıp sayılırmış.²²¹

Yine Rize yöresinde evlilikten sonra eşler birbirlerine genellikle isimleriyle çağırılmazlar. Kadın eşine bey, efendi, ağa, bunun babası²²² gibi ifadeler kullanır. Erkek karısına hatun ve hanım gibi ifadeler kullanır.²²³ Karı –koca yolda yürürken kadın kocasının önünde yürümez. Hatta yan yana bile yürümezler genelde. Koca bir-iki adım önde yürür.²²⁴ Yine Rize yöresinin adetlerinden olan babanın ve dedenin yanında çocuk sevmeme, kucağa almama ve düşse bile kaldırmama adetleri bugün ortadan kalkmak üzeredir.²²⁵

Yörede boşanmaya pek iyi bakılmamakla beraber, son zamanlarda değişik unsurların etkisiyle²²⁶ boşanmalarda bir artış olduğu da gözlenmektedir.²²⁷ Rize yöresinde ikinci evliliğe çok rastlanmaz. Bunda tabii ki evin işinde aileye hâkim konumda olan Rize kadınlarının rolü büyüktür. Buna rağmen çocuk olamayışı gibi değişik kusurlardan dolayı ya boşanılır ya da ikinci evlilik yapılır.²²⁸

²²⁰ İlknur Aygün, 1980 Rize Doğumlu, Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı; Havva Satır, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı

²²¹ Ahmet Kabataş 1944 Rize Doğumlu, Orta Okul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Emekli; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

²²² Çocuğunu Kastederek

²²³ Havva Burak, 1935 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı

²²⁴ Mehmet Erker, 1942 Rize doğumlu, Çataldere Köyü, Çiftçi

²²⁵ Ayşe Köse, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı; Gülsüm Aygün, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı.

²²⁶ Son birkaç senedir, Rusya'dan gelen hayat kadınları toplum ahlakını değiştirmiştir.

²²⁷ www.Rize.gov.tr

²²⁸ Adnan Köse, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Büyükköy Köyü, Esnaf

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A- ÖLÜM ÖNCESİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Anadolu halkının büyük bir kesimi geleneklerin etkisi altındadır. Halkımızın geleneksel yaşamını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelindeyse sayısız adet, inanma ve töresel işlem yatmaktadır. Gerçekleştirilen bu uygulamalar yöreden yöreye farklılık ve benzerlik göstermektedir.

Hayatın üç önemli dönemi doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm konusunda da birçok inanç, adet, töre, tören, kalıplaşmış davranışlar söz konusudur. Ölüm çerçevesinde ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, törenler ve pratikler başlıca üç grupta toplanmaktadır. Ölüm öncesi, defin sırası ve ölüm sonrası şeklinde oluşan gelenekler dizisidir. Biz aşağıda bunları açıklanmaya çalışacağız.²²⁹

Anadolu'da genel olarak ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceğini bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir ön belirtisi saymaktadır.²³⁰

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Örneğin, Rize halk inanışına göre, köpek eve yakın uzun uzun ulursa o evden birisi ölür. Pardi (erkek çakal) o eve yakın bağırdığında o evden

²²⁹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.131

²³⁰ Hakan Ş. Tavukçuoğlu, **Her Yönüyle Güneysu-Rize** 1996, s. 65.

birisi ölür.²³¹ Karga ötmesi iyiye yorulmaz, karga öttüğü zaman “Allah hayıra götür” deriz. Kargaların bağırması iyiye sayılmaz. Karga bağırıldığı zaman denir ki; “hayırlı bağır, hayırlıysan bir daha bağır, hayırsızsan kalk geç git” denir. Köpek ulursa ölen olur. Gözümüz seyirdiği zaman biri ölecek deriz. Rüyamızda soğan, biber gibi acı bir şey görürsek bu ölüme işarettir. Rüyada bulanık su görmek ölüme işarettir. Rüyada evin yıkılmasını görmek ölüme işarettir. Rüyada ölü görmek yağmur yağacağına işarettir. Rüyada ölü bir şey verirse iyiye yorulur, alırsa kötüye yorulur birini yanına götürecektir denir. Zamansız öten horozun ölüm getirir.²³² Terliğin ters dönmesi iyiye sayılmaz, uğursuzluk olmasın diye terlik düzeltilir.²³³

Ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen bir takım inanmaların temelinde de ölüm korkusu yatmakta, bunlar halk tarafından çoğu zaman ölümün ön belirtileri olarak nitelenmektedir.²³⁴ Ay, güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylar da halk inanmalarında çoğu zaman ölüme yorumlanmaktadır.²³⁵ Ölecek hastanın bedeninde meydana gelen bazı değişiklikler halk arasında hastanın ölümünün yaklaştığının belirtisi olarak kabul edilmektedir. Kısaca “göz gider, renk gider, dil gider” şeklinde ifade edilen bu belirtiler, yöre halkı tarafından şöyle belirtilmektedir;

Ölecek hastanın nefesi göğsüne çıkar. Nefesi kısılır, nefes alıp veremez, tırnakları morarır. Rengi sararır. Elleri ayakları donar. Esmerleşir, hareketlenir, zorlanmaya başlar, kendini oradan oraya atar vurur. Hastadan hırıltı gelmeye başlar. Hasta sürekli beni yatır, kaldır gibi isteklerde bulunur. Hastanın burnu uzamaya başlar. Yüzü sararmaya, gözleri dönmeye başlar. Hasta gözlerini tavana dikince anlarız ki

---

²³¹ Yücel Uzun, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²³² Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s.18

²³³ GülsenBalıkçı, Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları, s.351; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²³⁴ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s.22

²³⁵ Asım Zihnioğlu, Bir Yeşilin Ardında, Rize 1998, s. 46.

ölecek.²³⁶ Bilinçaltında biçimlenen çeşitli görüntülerin simgesel bir takım çağrışımlarla da desteklenerek gerek düşü gören gerekse yakınları için bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması oldukça yaygındır.

Ölüm olaylarının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evinde toplanarak, ölünün yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları teskin etmeye, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Köylerde, ilçelerde ve küçük kentlerde evden eve haberleşmenin okuyucu çıkarmanın yanı sıra en yaygın usulü sala verdirmektir. Gazetelere ilan vermek yoluyla olayı duyurma daha çok şehir merkezlerinde görülmektedir.²³⁷ Eğer durum ağırlaşmış ve yapılacak bir şey kalmamışsa, hoca çağrılır, son nefeste Kur'an ile gitmesi sağlanır. Ölüm yaşlılar için doğal karşılanır, çocuk ve genç ölümleri derin iz bırakır. Bu gibi durumlarda halen devam eden ölünün arkasından destan yazma geleneği vardır.²³⁸

B-ÖLÜM SIRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Hastanın can vermesi: Can çekiştiren hastanın yanında yakınları bulunur. Hastanın öleceği anlaşılınca; din görevlisi çağrılır. Din görevlisi sürekli yasin okur. Ölmek üzere olan hastaya can veriyor, can çekiştiriyor, canını teslim ediyor, hastanın öldüğü ana ise; hasta can verdi, canını teslim etti denmektedir. Hasta rahat can versin diye: Hastanın yanında hoca bekler ve dua okur. Hastanın başında kuran okunur, ağzına sürekli su verilir. Hasta erkek ise erkekler bekler, kadın ise kadınlar bekler, ölecek hastanın yanına fazla adam koymazlar. Hasta can çekiştirirken canı kolay çıksın diye, ayakucunda oturanlar kaldırılırlar, yerinde fazla adam koymazlar. Can çekişen hastanın yanından kalkılır, ölü son nefesini verirken hiç ses çıkarılmaz sadece Allah denir, kelime- i şahadet getirilir. Hastaya son nefesinde imanıyla

²³⁶ Yücel Uzun, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²³⁷ Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

²³⁸ Ali Karaali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmek; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

gitmesi için kelime-i şahadet getirtmeye çalışılır. Getirebilen hasta cennetlidir.²³⁹

Hastanın yanında yakınları bekler, anladın ki ölüyor din görevlisi çağrılır. Ölmek üzereyken hastaya su verilir. Hasta konuşuyorsa son vasiyeti sorulur. Hasta yapabiliyorsa son vasiyetini yapar. Can çekişen hastanın yanına abdestli gidilir. Can çekişirken canı çetin çıkmasını diye yanında oturanlar kaldırılır. Hastanın üzerinde ağır bir şey varsa onu kaldırır, çarşaf gibi hafif bir şey örterler ki hastaya ağırlık olmasın. Hastanın ağzında takma dişi varsa ölmeden onları alırlar. Hasta can verirken orada bulunanlardan birisi sürekli ağzına su verir. Yöre halkı bunu ‘şeytandan evvel sen su vereceksin ki şeytan senden önce su vermesin’ diye nitelerler.²⁴⁰

Hastanın canı ayaklarından çıkmaya başlar. Hasta gözlerini tavana diker, ağzını açar, gözlerini tavana dikip, açıp örttü mü, tamamdır, canı çıkar. Can ayaktan yukarı doğru çıkıyor, ayaklar donuyor, son nefesinde hasta ağzını açıp kapatıyor, son nefeste derin bir nefes alıyor. Azrail hastanın canını boynundan alır. Gözü açık ölene dünyada gözü kaldı derler. Ölü doğan çocuğa melaike üttü gitti derler. Hasta gülerek ölürse iyi sayılır, iyi insandı denir. Loğusa ölen cennete gider. Yanarak ölene çok günahı vardı “Allah bu dünyada onu yaktı” derler. Elleri açık ölene “cömertti, cennetlik” denir. Konuşa konuşa ölene rahat can verdi, iyi insandı derler. Evlenmeden ölen kızın düğünü ahirette olur. Hasta gülerek öldü iyi sayılır, “şehit” gitti denir. Ölü sertleşmezse hamur gibi peşinden bir cenaze daha götürecektir.²⁴¹

Ölümden hemen sonra yapılanlar: Ölümden hemen sonra yapılanların büyük bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir

²³⁹ GülsenBalıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları**, s.351; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²⁴⁰ Ali Karaali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmek; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁴¹ Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam.

bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine bir hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin, kimilerinin temelinde, ölene canlı gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de sıhhî endişeler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadırlar.²⁴²

Konuyla ilgili olarak alanda tespit kaynak kişi anlatıları şöyledir. Hastanın öldüğünden emin olmak için hemen damarlarına bakılır. Damarların durduğu el bileklerine bakılarak tespit edilir. Ölür ölmez hemen gözleri kapatılır. Gözleri kapanmıyorsa, birini alacak payına, birini götürecek deriz. Hasta ölür ölmez döşeğinden indirilmez, 5–10 dakika bekletilir insanoğlu belki bayılmış, belki canı gelir. Bu nedenle de ayakları ve çenesi de 5–10 dakika geçtikten sonra bağlanmaktadır. Hastanın son nefesini vermesini bekleyeceksin. 10–15 dakikadan sonra yastığı başından alınır, gözleri kapatılır, çene çemberle tepeden bağlanır ki ağız açık kalmasın, güzel görünsün.²⁴³

Yakası ve kolu yırtılır, candan can çıkıyor altı kirliyse çamaşırı değiştirilir, üzerine bez örtülür. Ahret döşeğinde hastanın başı kibleye çevrilir. Buna ölü kiblesi denmektedir. Cenaze ahret döşeğinde yatarken, erkeği erkek, kadını kadın bekler. Hastanın öldüğü döşeğe ahret döşeği denir. Geçmişte ahret döşeği yere bir battaniye atılır, üzerine de temiz bir çarşaf serilerek hazırlanır, cenaze onun üzerine yatırılırdı. Cenazenin üzerine de temiz bir çarşaf örtülürdü. Çarşafın üzerinden baş tarafına bir çember atılır, cenazenin kadın olduğu ondan anlaşılır. Hasta öldüğü zaman morarır bu nedenle soyulması gerekir ancak biz soymayız, burada yöre halkı ölüyü soyan da nal et, soyduran da nal et derler. Ölünün ayakları bileklerinden ahret döşeğinde bağlanır, ahret döşeğinde yıkanana kadar kalır. Gözler Bismillah-i Rahmani Rahim denerek güzelce kapatılır.

---

²⁴²Gülşen Balıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları**, s.351

²⁴³ Yücel Uzun, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli; İsmailÖzbilgin,1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

Sağ ayağının başparmağı çekilirse ölü gözlerini kapatır derler. 5–10 dakika bekletildikten sonra ölü tahtanın üzerine indirilir.²⁴⁴

Erkeklerin üzerini erkekler, kadınların üzerini kadınlar çıkarır. Bu esnada çene ve ayaklar bağlanır. Kadının kalçaları da bağlanır ki kalçaları gevşemesin. Ölü şişmesin diye karnına bıçak koyarlar. Hasta ölüncü canı çıktı denir. Elbiseleri soyulur, soyularak yataktan indirilir, sert bir yere yatırılır. Çenesi ve ayakları bağlanır. Çene ağzı açık kalmasın ölü çirkin görünmesin diye bağlanmaktadır. Ayaklarsa ayaklar açık durmasın diye bağlanmaktadır. Cenaze şişmesin diye üzerine bıçak konmaktadır.²⁴⁵

C- ÖLÜM SONRASI VE DEFİN İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya, gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene canlı gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken kimilerinde de hijyenik düşünceler ve dini gelenekler rol oynamaktadır. Bu tür işlemlerin en çok görülenleri şunlardır. Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yan yana ve göbük üzerine konur, üzerindeki çıkartılır, bazı yerlerde yatağı değiştirilir, ölünün karnına bıçak, demir veya metal eşya konur, ölünün bulunduğu oda temizlenir ve aydınlatılır, ölünün başucunda Kuran okunur.²⁴⁶ Ölünün gözleri açıksa daha dünyasına doymamış denir. Yine ölünün gözleri açıksa, arkasında kısa süre sonra bir başkasının öleceğine inanılır.²⁴⁷

²⁴⁴ Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunı, Kendirli Köyü, İmam

²⁴⁵ Gülsen Balıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları**, s.351; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunı, Merkez, Emekli.

²⁴⁶ Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunı, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunı, Kendirli Köyü, İmam.

²⁴⁷ Şevki Çakır, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Sırt Köy, Emekli; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunı, Merkez, Esnaf.

Hastanın ölmesinin hemen ardından yapılan ön hazırlıklardan sonra; gömme için gerek dinsel, gerekse geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlıklara geçilmektedir. Bu hazırlık üç önemli işlemde geçmektedir. Bunları; yıkama, kefenleme ve cenaze namazı olarak sıralayabiliriz. Her üç işlemin çevresinde dinsel olanların yanı sıra birçok geleneksel adet ve inanma da kümelenmekte, bunlar çoğu zaman da ön plana geçmektedir. Ölü hemen hemen her yerde elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır. Hasta gece ya da sabah ölmüşse öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler o gece bekletilerek sabahleyin veya öğlen namazında gömülmektedir. Sabah namazında ölünün cemaati az olur düşüncesiyle çok tercih edilen gömülme zamanı değildir.²⁴⁸

Uzakta ki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak için ölüyü gömme zamanının uzatıldığı durumlar da olmaktadır. Sabah öldü öğlen veya ikindinde gömülür, ikindinde ölen bir akşam bekletilerek ertesi gün gömülmektedir. Konuyla ilgili olarak bir kaynak kişi anlatısı şöyledir. “sabah ölen hasta öğlen veya ikindide gömülür, ölü dermiş ki beni biran önce bunların içinden alın da yerime götürün, eğer cemaatin içerisinde inançsız biri varsa ölü darlanırmış. İkindi ve akşam ölen, ertesi gün öğleyin gömülürmüş. Hasta sabah ölürse öğlen ya da ikindinde gömülür. Sabah öğlen arası ölürse, ya öğlen ya da ikindinde gömülür. Öğleden sonra öldü ikindiye yetişmedi, yarın öğleye kalır. Sabah namazında cenaze gömme yok. Mutlaka öğlen ve ikindi namazı kılınır. Cemaati toplamak amacıyla bu zamanlar seçilir.²⁴⁹

Bahsedilen ön hazırlıktan sonra gömme için gerek dini, gerek geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç aşamalıdır. Yıkama, kefenleme ve cenaze namazıdır. Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye

²⁴⁸Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam.

²⁴⁹Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

hazırlanır. Kişi sabahleyin ölmüşse ikindi namazına, ikindiden sonra ölenler o gece bekletilerek sabahleyin gömülür. Uzaktaki akrabaları için cenaze bekletilebilir.²⁵⁰

Rize’de yapılan ve dinin de emrettiği bir uygulama da cenaze gömülmeden önce yıkanması olayıdır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Bu işi yapan kişiler genelde meslekten yıkayıcılar, hocalar, tecrübeli olanlar olur. Meslekten kimse bulunmazsa ölü evinden ya da komşulardan biri, bazı yerlerde de vasiyet üzerine sevdiği kişiler olur.²⁵¹ Şehir merkezlerinde yıkama mezarlık gasilhanelerinde, köylerde ise herkesin evinin bahçesinin kuytu²⁵² bir köşesinde yapılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen bilgiler şöyledir; Abdest alıp, namaz kılan cünüpten çıkan bir kişi ölüyü yıkaya bilir. Kendini temizleyebilen birisi ölüyü yıkaya bilir. Ölüne öldüğü döşeğe ölü döşeği denir. Daha sonra ölü döşeği yıkanır ve atılır. Çünkü Azrail hastanın canını alırken boynunu kesmiş her taraf kan olmuş derler bu nedenle odada bulunan her şey yıkanır. Ölüyü iki kişi yıkar biri su döker, biri yıkar, ölü yıkayanlara hakkı kalmasın diye para verilmektedir. Ölü teneşir tahtasında, başı sağ tarafa, yanı kibleye dönük olarak yıkanır. Önce tahareti verilir daha sonra üç kere ağzına, üç kere burnuna su vererek ölüye abdest aldırılır. Önce başından başlayarak ve sağ taraftan başlayarak dibe kadar yıkaya yıkaya inilir. Sonra da sol tarafından başlayarak başından dibine kadar yıkaya yıkaya inilmektedir. Yıkama işleminde sabun ve lir kullanılır, eskiden yün olurdu, lif yerine yün kullanılırdı. Kullanılan o yüne ise, ” cenaze yıkama bezi” denirdi. Sabunun hiç kullanılmamış sabun olmasına dikkat edilmektedir. Ölü sabunu iyice köpürterek, önce sağ taraftan, baştan ayaklarına doğru üç kere, daha, daha sonra sol taraftan baştan ayağa üç kere iyice yıkanmaktadır. Daha sonra ölü arkasına çevrilerek yine önce sağ taraf olmak üzere arkası da bir güzel yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra

²⁵⁰ Osman Girit, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Liman Köy, Emekli; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²⁵¹ Fethi Hacıoğlu, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yaka Köyü, Çiftçi; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁵² (Herkesin Görmediği) Süleyman Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

hacet yerlerine bakılır, eğer ab dest bozmuşsa yeniden ab dest verdirilerek, hacet yerleri pamuk ile kapatılır. Yıkama işi tünden bittikten sonra ölü yakınları su döker. Bu dökülen suya ab dest suyu denmektedir. Yıkama işlemi bittikten sonra, çarşafı kurularak, cenaze tabutun içerisine alınmaktadır.²⁵³

İki kişi ölünün suyunu getirir, iki kişi yıkar. Ölünün ab destsiz hiçbir şeyi yapılmaz. Önce teneşir yıkanır daha sonra ölü soyularak teneşire konur. Ölü yıkanırken, yıkama yerinde dört kişi bulunmaktadır. Ölüyü bir kişi sağdan, bir kişi soldan yıkar. Bir kişi su getirir bir kişi de su döker. Ölü yıkanırken de sürekli üzerinde çarşaf bulunmaktadır. Ölü yıkanırken göğsünden dizine kadar kapatılır, açık yıkanmaz. Önce ölüye nasıl taharet alınıyorsa o şekilde taharet verilir. Karnına bastırılarak karnı ölünün içi temizlenir. Daha sonra arkası hacet yeri pamukla kapatılarak abdesti verilir. Önce başından aşağıya doğru ölünün her tarafı iyice ıslatılır. Siftah sağ el, sonra sol el yıkanır, pamukla üç kere ağzı saha sonra burnu silinir. Daha sonra pamukla adam akıllı yüzü yıkanır. Ele eldiven takılarak ölünün her tarafı sabunla bir güzel yıkanır. Yıkama bittikten sonra ölü tekrar pislerse yeniden abdest verilmez. Ab dest verdirildikten sonra başı yıkanır. Yıkama işlemi bir kişi bir tarafta, bir kişi diğer tarafta olmak üzere iki kişi tarafından yapılır. Önce sağ taraftan olmak üzere baştan dibe kadar sabunlayarak ve yıkanarak inilir. Önce bezin üzerinden sabunlayarak baştan ayağa yıkanır, daha sonra bezin altından (el bezin altına sokularak) yıkanır.²⁵⁴

Ölü üç baş yıkanır. Bir sağ tarafı çevrilip yıkanır, bir sol tarafı çevrilip yıkanır. Sağ tarafı üç kere, sol tarafı üç kere, başı üç kere, sağdan ve soldan göğsünden başlayarak dize kadar üç defa üstten, sonra üç defa alttan yıkanır. Üç defa sabunlayıp, üç kere temiz suyla arıtılıyor. En son olarak önden ve arkadan üç kere duru su dökülüyor. Yıkama

²⁵³ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

²⁵⁴ Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam.

sırasında yapılan tüm işlemler üç kere yapılmaktadır. Yıkama bittikten sonra yakınlarına su döktürülüyor. Yakınlarının döktüğü su ölene değil dökene yaramaktadır. En son olarak da mezarda yılanlar yanına gelmesin diye; gafurili su hazırlanarak ölüye dökülüyor. Sonra ölü havluya sarılarak ahret döşeğine yatırılıyor.²⁵⁵

Cenazeyi üç kişi yıkar. Biri suyun sıcaklığını ayarlar, biri su döker, birisi de yıkar. Mevtayı yıkayanlara para verilir. Cenaze yıkanan sabun el değmedik bir sabun olur yıkama işlemi bittikten sonra sabun bir fakire verilir. Önce cenaze su ile tamamen ıslatılır, sonra tahareti verilir. Taharet sırasında abdest bozanlar olur. Bu nedenle taret verirken cenaze sırttan hafif kaldırılarak, cenazenin karnı hafif hafif ovulur. Bu işlem sağ taraftan kaldırmak üzere üç kez tekrarlanır. Cenaze sağ taraftan kaldırılır, sol taraftan taharet verilir. Cenazeye ab dest duaları okunur, nasıl abdest alınıyorsa üç kere ağzı, üç kere burnu, üç kere elleri, üç kere yüzü, üç kere burnu yıkanır. Abdest bir keredir, ab dest bozsa bile bir kez abdest aldırılır. Abdestten sonra bir kişi su döker bir kişi yıkar. Günümüzde cenaze süngerle yıkanmakta, eskiden liflerle yıkanırdı. Sağdan başlayarak, arkasını da çevirerek hiçbir tarafı kuru kalmayacak şekilde mevta iyice yıkanır. Üç defa sağ taraftan, üç defa sol taraftan kaldırılarak yıkanır ve temiz suyla çalkalanır. Yıkama işlemi bittikten sonra üzerine temiz bir çarşaf atılarak kurulanır.²⁵⁶

Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli olan ikinci işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefenleme işlemi İslam geleneğine göre yapılmaktadır. Anadolu'da kefenlik bezin rengi genellikle beyazdır. Cenazenin ayaklarından ve başından iki karış fazla olmak üzere makasla bir yer açılır sonra elle yırtılır. Daha sona ahret gömleği hazırlanır. Ahret gömleğinin uzunluğu kadınlarda topuğa kadar, erkeklerin ki dizin bir karış altında olur. Kadınlarda ahret gömleği topuktan boyuna kadar

²⁵⁵ Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

²⁵⁶ GülsenBalıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları**, s.351; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli; Ali Karaali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmek; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

ölçülerek, iki kat yapıldıktan sonra kesilir. Ahret gömleğinin tam ortasından baş geçecek kadar yaka açılır. Kadınlara başörtüsü ve bir de peştamal yapılır. Kadının arasına yarım metre genişliğinde, bir metre uzunluğunda üç kat olacak biçimde taharet bezi konur.²⁵⁷ Sonra ahret gömleği giydirilir, yılan ve benzeri bir şeyler dokunmasın diye, “gafuri” kapta sulandırılarak pamukla ıslatılarak, cenazenin ellerine ayaklarına, koltuk altlarına ve parmak uçlarına konur. Kefenin üzerine de aynı kokudan serpilir. Ahret gömleği giydirildikten sonra başına eşarp ve saçlar omuzlardan aşağı doğru indirilerek peştamal örtülür. Kadın kefeni; taharet bezi, ahret gömleği, eşarp, peştamal ve iki katta çarşafı kefen olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır. Kefenin ayak ve baş kısmından üç yapılarak, kefenleme işlemi bittikten sonra ayaktan ve baş kısmından başlanır. Kefenin üzerinden göğüsten, belden ve dizlerden olmak üzere üç kuşak yapılmaktadır. Cenazeyi namahrem tutamaz bu kuşaktan tutularak cenaze mezara indirilir.²⁵⁸

Ölünün kefenlenmesinden sonra içine konularak taşındığı sandığa tabut denmektedir. Ülkemizde tabut genellikle çam ve kavak ağacından yapılmaktadır. Seyrek olarak meşe gürgen ceviz ve ardıç da kullanıldığı görülmektedir.²⁵⁹ Araştırma bölgesinde tabutun yapımı ile ilgili olarak tespit edilen bilgiler şöyledir: Tabut çam ağacından yapılmakta; birer tane yanlarda, birer tane baş ve ayakucunda ve bir tane de altında olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır. Bazı durumlarda tabutun altı çift olabilir. O zaman da tabutun 6 parça olduğu durumlar da vardır. Ekseri çam kullanılmaktadır, ancak kızılağaç kullanıldığı durumlar da vardır. Cenaze dışardan geliyorsa üzerinde kapak da olur. Köydeki tabutlarda kapak bulunmamakta, tabutun üzerine bir bez çekilmektedir. Ölü kadınsa

²⁵⁷Vesile Hoşrenk, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı; Nasibe Bilgin; Sultan Bayhan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi

²⁵⁸ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁵⁹GülsevenBalıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri'nin Etnik Yapıları**, s.351

tabutun üzerine işlemeli bir bez, erkekse bayrak veya herhangi bir bez örtülür.²⁶⁰

Ülkemizde genellikle cenaze namazı kılındıktan sonra tabut cemaat tarafından mezarlığa götürülür. Cenaze götürülürken, tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınıp en az on adım gidilmekte, sonra ayak tarafındaki kola geçilmektedir. Bu şekilde de on adım gittikten sonra baş tarafındaki sağ kol omuza alınır ve on adım gittikten sonra ayak tarafındaki kola geçilmektedir. Böylece tabutun dört tarafından onar adım götürülmüş olur. Araştırma bölgesinde ise tabutun taşınmasıyla ilgili olarak halk anlatıları şöyledir. Tabut araçla gitmez, bir başta, bir arkada olmak üzere iki kişi girer tabutun altına, yanlardan da tutanlar olur. Sevap almak için tabutun altına herkes girmek ister. Tabutun orta kısmından girerler. Birisi girer, birisi çıkar. Yedi adımda bir değişirler. Böyle yaparla ki herkes girebilsin. Cenaze geçerken yoldan biri geliyorsa duru tabutun geçmesini bekler. Tabutun önünden kimse geçmez. Hep arkadan geçerler. Çünkü ölüye saygı vardır.²⁶¹

Ölüyü yıkama ve kefenlemeden sonraki üçüncü işlem cenaze namazıdır. İslam dinine göre ölenin namazının kılınması için bir takım koşullar gerekmektedir bu koşullar genel olarak şöyle sıralana bilinir. Ölünün Müslüman olması, tabutun cemaat önünde olması, ölünün bütün vücudu veya başı ile beraber yarı vücudunun tabutun içerisinde bulunması, cemaatin ayakta bulunması, cenaze namazını kıldırarak imamın kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş tabut içerisindeki ölünün, göğsü hizasına durması lazımdır. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Musalla taşı üzerine konan cenazenin, önünde imam

---

²⁶⁰ Yücel Uzun, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezun, Merkez, Esnaf; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezun, Merkez, Emekli; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezun, Kendirli Köyü, İmam

²⁶¹ Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezun, Kendirli Köyü, İmam; Ali Albaş, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezun, Merkez, İmam Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezun, Kendirli Köyü, İmam.

durur, cemaat de imamın arkasına sıralanır.²⁶² Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut cemaat tarafından mezarlığa götürülür. Ölü mezara sağ tarafı üzerine kible doğrultusunda konur. Ölü tabutsuz olarak mezara gömülür. Ölenin kimliğini, cinsini, belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazılar yazılması yaygındır.²⁶³ Cenaze namazdan sonra mezara götürülürken Rize yöresinde genelde sessiz götürülür. Anadolu'da olduğu gibi sesli fatihalar okunarak götürülmez. Bununla beraber Rize'de de azda olsa benzer uygulamalar da vardır.²⁶⁴

Mezar iki metre boyunda, bir buçuk metre eninde kazılmaktadır. Kadınların mezarı mahremiyet durumları olduğu için hayvanlar çıkarmasın diye daha derin kazılmaktadır.²⁶⁵ Mezarı ihtiyacı olan biri kazar, kazana para verilir. Cenazede en önemlisi emeği geçen kişiyi memnun etmektir.²⁶⁶

Ölünün mezara konması: Mezara üç kişi birden iner. Kadınların mezarına; amcası, kardeşi, dayısı inebilir. Kocası inemez, namahremdir. Mezarda bulunanlar, sağ el altından, sol el üstünden üçü birden aynı anda alır, cenazeyi kibleye doğru yönlendirerek koyar, arkasına toprak koyarak yükseltirler. Yüzünü kibleye doğru çevirirler. Mezara indirildiği zaman cenazenin kefen bağıyla bağlanan ayak ve baş bağları çözülür ki kıyamette ayakları, başı bağlı olmasın gözleri kapalı olmasın. Üzerine de tahta dizecekler, bu tahtalara mezar tahtası iç kesimlerde ise "Hatel" denmektedir. Cenaze mezara indirildikten sonra iki kişi mezardan çıkar, sadece tahtaları dizecek olan mezarda kalır. Tahtaların belli bir sayısı

²⁶² İlmihal, DİVANTAŞI, s. 355–365

²⁶³ Ali Kork, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Buzlupınar Köyü, Çiftçi; Ekrem Kabataş, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi; Faruk Yağcı, 1972 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Büyükköy Köyü, İmam-Hatip

²⁶⁴ Adnan Köse, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Büyükköy Köyü, Esnaf; Ekrem Kabataş, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi.

²⁶⁵ Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁶⁶ Ali Karaali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmek; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam; Süleyman Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

olmamakla birlikte Rize'nin birçok yerinde dokuz adet "dokuz Halel" olarak tasarlanır ve öyle söylenir.²⁶⁷

Cenaze törenlerini hocalar yönlendirir. Ölüye dargın olanlar dahi cenaze törenine katılır. Ölünün başında ağıt yakılır. Özellikle ölen şahıs genç ise ağıtlarda sınır olmaz. Ölenin ardından iyiliklerinden, yaşadıklarından gelişigüzel sesli olarak bahsedilir. Bunu daha çok kadınlar yapar. Komşular devreye girer, ölü sahiplerini teselli ederken geleni gideni ağırlar, uzaktan gelenlere yemek verirler.²⁶⁸

Ölünün hazırlanması; cenaze önce ve sonrası işlerle hep komşular uğraşır. Yıkayıp tabutla musallaya konan mevtanın yüzüne isteyen bakabilir. Cenaze namazına tabut omuzda götürülür. Mezara da genelde özellikle köylerde omuzda götürülür. Şehirlerde ise artık arabalarla götürülmektedir. Her ailenin kendine ait mezarlığı olduğu gibi köyün ortak mezarlığı da vardır. Ceset özenle hazırlanan mezara kefenle konur. Ceset gömülürken Kur'an okunur. Cenazeye gelen çocuklara bisküvi, şeker, fakirlere ve ihtiyacı olanlara havlu, namazlık, Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler kitabı ve para verilir. Bazı yerlerde ölenin günahlarını affı için devir denilen dini bir tören yapılır. Bu uygulama Rize'de halen yaygındır.²⁶⁹

D- DEFİN SONRASI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Cenaze kaldırıldıktan sonra cenazeye gelenlere yemek verilir. Bu yemek köylerde ölü evinde kesinlikle yapılmaz. Ölü evinin yakın komşuları ve akrabaları gelen misafirleri evlerine götürerek yemek yedirilir. Hatta ölü çıkan evde de 2-3 gün yemek yapılmaz, komşular getirir.²⁷⁰ Yine ölü defnedildikten sonra 1-2 gün mezarında ışık yakılır veya bazen de bir yakını bekler. Defin akşamı ölü evinde Kur'an okunur. Bazı yerlerde de ölünün yıkanmasından gömülmesine kadar ki süre

²⁶⁷ Selahattin Şark, 1934 Rize Doğumlu, Okur- Değil, Seslidere Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam; Ali Rıza Reyhan, 1949 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Gürgen Köyü, Çiftçi; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²⁶⁸ Yücel Uzun, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli; Abdülmecit Demirdağ, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam.

²⁶⁹ Selahattin Şark, 1934 Rize Doğumlu, Okur- Değil, Seslidere Köyü, Çiftçi; Ahmet Hamdi Sarı, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam

²⁷⁰ Ali Rıza Reyhan, 1949 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Gürgen Köyü, Çiftçi; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

de hatim yaptırılır.²⁷¹ Belli aralıklarda mevlit okutulur. Ölü yakınları uzun süre yalnız bırakılmaz, ziyaret edilir.²⁷² Ölünün eşyaları da evden çıkartılır. Ayakkabıları o gün birine verilir.²⁷³

Karadeniz’de ölünün dinsel törenle ve mevlitle anıldığı belirli günler vardır. Bunların başında ölünün yedinci, kırkıncı, elli ikinci günleriyle yılı gelmektedir. Aslında belli sayıların karşıladığı bu tür günler söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önem verilmiş ve giderek bir takım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Ayrıca Rize’de ölümlerin arkasından her Cuma akşamı ölünün ruhunun eve geleceğine inanıldığı için yasin ve dualar okunur.²⁷⁴

Ayrıca Rize yöresinde uygulanan adetlerden biri de “Devir” dir. Ölen bir Müslüman sağlığında, çeşitli nedenlerle, tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekmektedir. Bu işleme fikili dilinde devir ya da ıskat denmektedir.²⁷⁵

Konuyla ilgili araştırma yöresinde tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir. Ölü evdeyken yıkanmaya başladı devir de başlar. Okuma bitti cenazenin yıkanması da biter. Devir yıkanmadan başlar, yıkama başlayınca hoca haber verir, devirde başlar. Hocalar kalabalıkça yıkama bitti devir de biter, kalabalık değilse yıkama biter devir devam eder. Okuma bittikten sonra asıl devir başlar. Ölünün bir akrabası cüzdanını ortaya atar, hoca cüzdandan para alarak mendile saçar, hocalar dizilir orada devir başlar. O para dua ile elden ele hocalar tarafından devredilir. Bu şekilde iki, üç devir olur, daha sonra sıra para dağıtmaya gelir. Devir miktarı ne kadarsa para; 73 veya 77 zarfa taksim edilir. Cemaat ordayken imam o zarfları fakirlere, fukaralara ve yaşlılara dağıtır. Hoca orada işi bitirir. Devir ölünün kefareti, günahlarının af

²⁷¹ Salih Şimşek, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi; Faruk Yağcı, 1972 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Büyükköy Köyü, İmam-Hatip

²⁷² Süleyman Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

²⁷³ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s.75

²⁷⁴ Şevket Yetimoğlu, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Madenli Köyü, Çiftçi; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf.

²⁷⁵ İlmihal, Diyatet Vakfı, s.370

olması için yapılmaktadır. Cenaze musalla taşındayken helallik alınırken, imam; “bunun alacağı olan vereceği olan söylesin” der. Orada söylenmez ama daha sonra söylenir. Kimse ölüsünü borçlu göndermek istemez mutlaka var olan borçlar ödenir.²⁷⁶

Ölüm olayından sonra en önem verilen ve dikkat edilen davranış biçimi de yakınların gidenin ardından tuttuğu yastır. Yakınını kaybeden bir insanın bu olay karşısında duyduğu tepkiler şaşkınlık, isyan, acı ve yastır. Toplumsal, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybindan duyduğumuz acı, insancıl bir tepkidir.²⁷⁷ Yas, toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektir. Toplumsal bir olgu niteliğinde olan yasla ilgili adetler ve bu adetlere bağlı işlemler, belirli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltmaya ve giderek bu durumundan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her tarafında gerek ilkel gerekse yüksek kültürlerde bu amaçla uygulanan bir takım adet ve törenler görülmektedir.²⁷⁸

Ülkemizde ölenin ardından yas tutmanın belli bir süresi yoktur, bu ölen kişinin durumuna göre farklılık göstermektedir. Bunları da genel olarak: ölenin yakınlığına, uzaklığına, genç ve yaşlı oluşuna, erkek ve kadın oluşuna, kişiliğine, toplumsal yerine, çevresine, sayılıp sevilmesine, ölüm biçimine göre sıralayabiliriz. Yukarıdaki ölçütlere göre araştırma bölgesindeki tespitleri şu şekilde verilebilir. Yas 3–6 gün sürer. Ölenin yaşlı genç oluşuna göre yas süresi değişmektedir. Yas eskiden kırk gün sürmekteydi. Kırk gün boyunca yıkanılmaz, bir yere gidilmezdi. Yas tutarken siyah giyinilirdi. Günümüzde yas tutma süresi uzun sürmüyor. Ölü ölüdür, yas yastır. Ölüsü olanın ilk bayramına “acı geldi, kara geldi bayram” denir.²⁷⁹

---

²⁷⁶ Süleyman Kaşıkçı, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi; İsmail Özbilgin, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf; Ali Rıza Reyhan, 1949 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Gürgen Köyü, Çiftçi; Lokman Budak 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli.

²⁷⁷ Yaşar kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının izleri**, s. 141.

²⁷⁸ Yaşar kalafat, age, s. 143

²⁷⁹ Gülsen Balıkçı, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri’nin Etnik Yapıları**, s.351;

MEZAR TAŞI YAZILARI

Mezar taşları, gerek yapısal özellikleri, gerekse üzerindeki yazıları ile Türk'ün zengin iç dünyasını, ince beğenisini, yüce düşüncesini gösteren en güzel örneklerdendir. O mezar taşları ki, yerine göre bir tarih, yerine göre bir ağıt, çok kere de ölenin dilinden duyulan acı ve elemli bir yankıdır. Biçimlerinden, yazılarından, kişilikler ile kimlikler anlaşılır. Kabristanlar birer müze, mezar taşları da buralarda yatanların varlıklarının kanıtıdır.²⁸⁰ Rize mezar taşları çok ilginç özellikler taşır. Yaşlıların taşlarında kişilikleri, gençlerinkinde dünyaya doymamışlığın özlemi vardır. Kimisi ecelinden, kimisi umulmadık bir olaydan göçüp gitmiştir. İyilikler, güzellikler tüm acılığı, çıplaklığı ile o taşlarda sergilenmiştir. Okuyanda kimi gözyaşı, kimi de derin bir düşünce görülür.²⁸¹

Gelenekler, görenekler, toplumun sosyal yapısı da yer alır o taşlarda. Dilekler, istekler vardır onlarda. Dünyanın hiçliği da anlaşılır o taşlarda. Çalışmanın, başarının gizi vardır üzerindeki satırlarda. Eski Türklerde “Balbal” denirmiş bu taşlara. Balballar, eski Türklerin kahramanlığını gösteren nişanelerdir. Bugünküler ise aynı ulusun yaşam felsefesini, duygu ve düşüncesini, inancını, dünya görüşünü ortaya koyuyor.²⁸² Aynı zamanda mezar taşları dilin güzel örneklerini yansıtır. Dil, tarih, folklor, felsefe ve edebiyat için zengin bir hazinedir, hazine gibi sunulmuş büyük bir armağandır. Kısaca söylemek gerekirse mezar taşları; tarih yapraklarıdır, geçmişten gelen edebiyat sayfalarıdır.²⁸³

DESTANLAR

Rize'de ölümle ilgili destanlar halk arasında önemli bir yer tutar. Bunlara örnek verelim.

Salih Avcı (Kırboz'un Salih) Destanı

Merhum Kırboz Salih Rize'nin tanınmış halk şairlerindendir. Rize de yapılan Atma türkü yarışmalarında birinci olmuştur. 65 yaşlarında olmasına rağmen 40–45

²⁸⁰ **Her Yönüyle Güneysu Rize**, Güneysu Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği, s. 83.

²⁸¹ Adnan Köse, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Büyükköy Köyü, Esnaf

²⁸² **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s.48

²⁸³ Asım Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Ardında**, Rize 1998, s. 82.

yaşlarında gösterirdi. Kimse o'nun neşesiz bir gününe rastlamamıştır. Ölümüne kadar herhangi bir ciddi rahatsızlığı ve şikâyeti olmamıştır. Ölümünden bir ay kadar önce gayet sıhhatli iken Dağsu Cami (Dağbaşı) imamına gider. İmama:

—Şu mektubu al, ben öldüğümde cenazemde açar okursun, der. İmam da:

— Yahu Salih Dayı sen ne diyorsun. Sen beni de gömersin. Hem ben devlet memuruyum, her an tayinim çıkar giderim, der. Kırboz Salih şöyle cevap verir.

— Hoca, sen gitmeden bu mektubu açar okursun, der. İmam zarfı alır, fakat bu konudan kimseye bahsetmez ve emaneti saklar.

Aradan 30 gün geçer. Kırboz Salih Hakkın rahmetine kavuşur. Cenazede hoca zarfı açar, zarfın içerisinden 30 kıtalık destan çıkar. Cenaze de hoca destanı cemaate okur:

Bilmem ki niye geldik
Şu üç günlük dünyaya
Kimisi atlı olur
Kimisi olur yaya

Dostlarım kulak verin
Biraz Salih ağaya
Kimisi köşkte yaşar
Kimisi barakaya

Bilmem nasıl anlatsam
Bu ayrılık işimi
Azrail görevlidir
Takip eder peşimi

Bir baş ağrısı alır
Düşersin yataklara
Gurbetten oğulların
Kalkıp düşer yollara

Çağırırlar bir Doktor
Oda bir şey diyemez
Çünkü ağır hastadır
Yemek verse yiyemez

Derdini durumunu
Oğluna söyleyemez
Gençlikteki günlerin
Bir daha geri dönmez

Yolculuğu gösterir
Hastanın vaziyeti
Artık yapmaya başlar
Oğluna vasiyeti
Her halde yolculuk var
İyi değil niyeti
Çokta şakacı idi
Güldürürdü milleti

Kapanırda açılmaz
Artık o gören gözler
Azrail de o zaman
Seni görmeyi özler

O hallere düşene
Hep yokuş olur düzler
Kulakta küpe olsun
Bu söylediğim sözler
İnanın bu sözüme
Dünya fanidir fani
Görmez misin acaba
Kabirlerde yatana

Muhafaza edelim
Kalbimizde imanı
Bir gün gelir Azrail
Okur sana fermanı

Yeşil dumana benzer
Ruhunu senden alır
Çünkü emir öyledir
Ceset yatakta kalır

Çok zordur çok kolaydır
Bu dünyadan ayrılmak
Acep fayda verir mi
Azrail'e darılmak

Evde başlar ağlamak
Herkes haberi alır
Kısa zaman içinde
Komşuları toplanır

Varsa kızın torunun
Seni evde ağlarlar
Ayağınla çeneni
Bir bez ile bağlarlar

Gelir yakın dostların
Seni evde beklerler
O akşam senden sebep
Uykusuzluk çekerler

Sabah olunca başlar
Yıkama hazırlığı
Orada baş gösterir

Varsa amel darlığı

Odayı boşaltırlar
Herkes dışarı çıkar
Kalır orda üç kişi
Onlar da seni yıkar

Daha sallanmaz olur
O hareketli eller
Yıkanma tamam olur
Hoca seni kefenler

Kaldırarak üç kişi
Korlar seni tabuta
Çıkartırlar kapıya
Hep birden tuta tuta

Kefenine dökerler
Tatlı tatlı kokular
İlk olarak kapında
Sana Kur'an okurlar

Tabutunun üstüne
Yeşil sırmalı perde
Salih sen hayatını
Geçirdin acep nerde?

Daha sonrada hoca
Namazını kıldırır
Bu uzun yolculuğu
Cemaate bildirir

Eller üstünde seni
Kebire götürürler
Son Kur'an okunacak
Hepsi sükût dururlar

Lef yerine tabutu
Biraz yamuk koyarlar
O tabut böcekleri
Gözlerini oyarlar

Hocanın son görevi
Sana bir telkin vermek
Kızını torununu
Nasip mahşerde görmek

Eğer iman yoksa
Zaten halin perişan
Mezarını gösterir
İki patika nişan

Varsa iman amelin
Gidersin güle güle
Mezarının üstüne
Yaparlar bir kumule

Gelir bir iki melek
Soru sormaya başlar
Patikanın yanına
Dikilir mermer taşlar.²⁸⁴

---

²⁸⁴ Süleyman Kazmaz, **Rize Halk Şairleri ve Halk Kültürü**, s. 43-52

Topçu'nun Mustafa'nun Destanları

Yirmi üç kişi düştük denize
 Kimi mapavrili kimisi Rize
 Duyan halimizi ağlasın bizi
 Bizi ağlamıyan kimi Ağlasun

Karadeniz suyun karadır kara
 Haramdır üstünden alınan para
 Ne yazık çalışır fakir fukara
 Bizi ağlamıyan kimi ağlasun

Koca su dalgası derinden geldun
 Sinop Vapuru'nu ortadan deldun
 Nice çocukları yetim koyverdun
 Bizi ağlamıyan kimi ağlasın²⁸⁵

İsmim Mustafa soyadım Topçu
 Gece saat dördte kıyamet koptu
 Kapıyı açınca ailem korktu
 Sal geldim evime ona yanarım

İşime doğru gitmişim güya
 Akşamdan görmüştüm bir fena rüya
 Beni de geçirdi bu fani dünya
 Sal geldim evime onu yanarım

Ah gidi annem ağlarsın beni
 Allah kayırsın ebedi seni
 Topraklar soğuktur unutma beni
 Sal geldim evime onu yanarım²⁸⁶

²⁸⁵ Ortaköylü Osman Yetkine'de 30 kıtalık bu destanın tamamı bulunmaktadır.

²⁸⁶ Ortaköylü Osman Yetkine'de 26 kıtalık bu destanın tamamı bulunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RİZE VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARINDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

Toplumların kültür yapıları incelenmek istendiğinde işe öncelikle inançlardan başlanır. Türk kültür tarihi ile uğraşan araştırmacılar da atalarımızın hayat tarzı üzerine etki eden inançlar üzerinde durmuş, bu inançların kişi ve toplum üzerindeki rollerini açıklamaya çalışmışlardır. Türkler çoğunlukla Gök-Tanrı inancını ve ona bağlı esasları korumuş ve devam ettirmişlerdir. Bugün için Türk dünyasının büyük çoğunluğu İslam dinini kabul etmiştir. Buna rağmen başlangıçtaki Türk inançları da İslamiyet içinde hayatiyetini ve tesirini devam ettirmiştir.²⁸⁷ Birçok topluluğun eski dinlerinin tören ve geleneklerinden ayrılmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Türklerin eski inançlarına ait birçok kültürel unsurun Türk inanç yumağı içinde yer aldığını görmekteyiz. Toplum tarafından kabul edilmiş, ilahi bir dinin bilinen hükümleri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan ve tespiti yapılan pratiklere folklorik bir terim olarak "halk inançları" denilmektedir.²⁸⁸

İslam'ı kabul etmeden önce Türkler, geleneksel Gök Tanrı İnanışlarının yanı sıra Budizm, Hıristiyanlık, Yahudilik ve Manihaizm gibi dinlerle irtibatları olmuş, bazılarını din olarak kabul etmelerine rağmen hiç birinde devamlı olarak kaldıkları söylenemez. Çünkü bu dinler Türklerin karakterine uygun değildi. Ve her defasında değiştirilen bu dinlerin kendilerini pasifleştirdiğini düşünüyorlardı. Kendi karakter ve ruhlarına uygun olan İslam Dini ile karşılaştıklarında kitleler halinde bu dine girmişlerdir.²⁸⁹

Türklerin İslam Dinini toplu halde kabul etmesinde kuşkusuz eski inançlarının bazı noktalarda İslam'a uygun olmasının etkisi büyüktür. Özellikle Türklerdeki tek Tanrı inancının İslamiyet'ten önce Araplardaki Haniflik inancı

---

²⁸⁷Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara, 1993, s. 79; Bahattin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, s.160-164; Ünver Günay.- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Kayseri 1998, s.35

²⁸⁸ **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri**, s.122.

²⁸⁹ Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s. 78; Şaban Kuzgun, **Dinler Tarihi Dersleri I**, s,56; Zekeriya Kitapçı, **Yeni İslam Tarihi ve Türkler**, s,66

arasında benzerlik bulunmaktadır. Eski Türk inancında da Oğuz Han, Tanrıyla evlenmiş, putperestliğe karşı çıktığı mücadelede, babasını bile affetmemiş, onu tahttan indirmiş ve tek Tanrı inancını hâkim kılmıştır.²⁹⁰ Türklerin inanç yumağını ve bunun tarihi seyrini gözden geçirip ana hatlarıyla ifade etmek istersek, merkezde "Tanrı"nın olduğunu görürüz. Bunu yardımcı ve koruyucu iyeler, gök ve yer iyeleri, kara iyeler ve ata ruhu arvaklar ile tamamlamak mümkündür. Türklerin inançları ile ilgili en eski bilgilere Cin yıllıklarında, Bengü Taş Yazıtlarında ve muhtelif yazılı kaynaklarda tesadüf edilmektedir. Eski atalarımız Hun Türkleri, Tengri'ye, Yir-Sub iyelerine, yağız yir iyelerine, Gök Tengri iyelerine ve ata arvaklarına kurban keserek dini törenler tertip ederlerdi. Tanrı, sadece yeri, göğü ve yeryüzünde yaşayan canlıları, insanları yaratmakla iktifa etmez, yarattığı yeryüzünde, Iduk, Ötüken, Yış, Iduk, Yir-Sub sahipsiz kalmasın Türk bodunu yok olmasın diye de kağan seçip gönderme, yardım etme vasıflarına da sahiptir.²⁹¹ Türkler yaratıcı güce, varlığa karşı İslamiyet öncesinde ve sonrasında pek farklı inanca sahip olmamışlar, semavi dinlerde olduğu gibi, Türkler kağanlarını yeryüzünde Tanrı'nın elçisi, resulü, gölgesi şeklinde tasavvur etmektedir. Tanrının yukarıda, gökyüzünde olması inancı Türkler arasında bugün de mevcuttur.²⁹² Türkler "Bir Tengri" yani "Allah birdir" demekteydiler.²⁹³ Yine bu düşüncenin devamı olarak Türklerde "Gökte ancak ebedi bir Tanrı, yeryüzünde de bir hükümdarın olması gerekir" anlayışı hâkimdi.²⁹⁴

Eski Türk dini, Gök Tanrı inancı esas olmak üzere, tabiat kültleri, atalar ve Göktanrı diyebileceğimiz üç ana kısımdan oluşmaktaydı. Günümüzde Müslüman olan Türkler için bu kültler bir din değil, eski inanç sistemlerimizden kaynaklanarak günümüze kadar gelen ve günümüzde de mevcudiyetini devam ettiren gelenek ve göreneklerdir. Bunun yanında eski Türklerde ata ruhlarına saygı gösterilir, ahiret,

²⁹⁰ Zeki Velidi Togan, **Oğuz Han Destanı**, İstanbul 1982, s.20; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s. 60; Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, s.112-113; İsmail Hami Danişmend, **Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu**, s. 80-82; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Dünyası El Kitabı**, s.773

²⁹¹ Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s. 81; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Dünyası El Kitabı**, s.773

²⁹² Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s.80; **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri**, s. 123.

²⁹³ Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, s. 102

²⁹⁴ Laszlo Rasony, **Tarihte Türklük**, s.31; Abdurrahman Küçük, **İslamiyetten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, s.28-30; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Dünyası El Kitabı**, s.773; Ünver Günay.- H. Güngör, a.g.e., s.45

cennet-cehennem, melek-şeytan, ruhun ölmezliği, haşır ve iyi –kötü ruhların varlığına inanılırdı.²⁹⁵

Bugün Türk dünyasının birçok bölgesinde mukaddes sayılan dağlar vardır. Özellikle yüksek dağların mukaddes addedilmesinin yanında buralarda var kabul edilen yatırların genellikle isimsiz olduğunu görmekteyiz. Buradan hareketle bu yatırların bazılarının gerçek yatırlar olmayıp İslam öncesi devirde dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inanılan üstün güç ve ruhların İslami devirde yatırlar haline dönüştüğünü söylemek mümkündür. Türkler Anadolu'da fetihten sonra yerleştikleri çeşitli yerleri, dağları, tepeleri, ovaları Orta Asya'daki gibi mukaddes tanıdımlar ve buraları hayalî yatırlarla şahıslandırmış olmalıdırlar. Ayrıca Altay Türkleri arasında Altay Dağlarına "kayın babamız" denmesi de soylarının ana itibariyle bu dağdan türediğine dair bir inancı yaşattığını gösterir.²⁹⁶

Orta Asya'da devlet kurmuş olan Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi Türk boylarının hepsinde Gök Tanrı (Tek Tanrı) inancı dini sistemin merkezini oluşturmuştur. Eski Türklerde Gök Tanrıya "Tengri" de derlerdi.²⁹⁷ Gök Tanrı milli bir tanrı kabul edilmekle birlikte, o; tek, yaratıcı, hayat veren, öldüren, iradesine göre hükmeden, yardım eden, cezalandıran, insanlara yol gösteren ve kurban sunulan gibi sıfatlara sahiptir.²⁹⁸ Türkler hiçbir zaman Tanrı'ya insani vasıflar vermemişler ve Müslüman oluncaya kadar Gök Tanrıya inanışlarını devam ettirmişler hatta İslamı kabul ettikten sonra da Allah kelimesi karşılığında Tanrı kelimesini kullanmaya devam etmişler.²⁹⁹

Türk toplumunda halen etkili olan batıl inançların önemli bir bölümünün, eski Şaman inancından kaynaklandığı Prof. Dr. Ali Berat Alptekin şöyle ifade ediyor; "Asırlar önce İslamiyet'i seçen Türklerde, Şamanizm'in etkilerinin, kuşaktan kuşağa

²⁹⁵ Hikmet Tanyu, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, s, 148; Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s.81; Zekeriya Kitapçı, **Yeni İslam Tarihi ve Türkler**, s,51; Ünver Günay.- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s,49–65

²⁹⁶ **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri**, s,123; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Dünyası El Kitabı**, s,773; Ünver Günay.- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s,49-65

²⁹⁷ Mehmet Dağ, Hüseyin G. Yurtaydın, **Dinler Tarihi**, s.108–113

²⁹⁸ Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği-Türk Kültür tarihinin Kaynakları**, s,23; Hikmet Tanyu, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, s,33; Ü. Günay, H. Güngör, a.g.e., s.37–40

²⁹⁹ Hikmet Tanyu, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, s, 48; Günay Tümer, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s.81; İbrahim Kafesoğlu, **Bozkır Kültürü**, s,81

geçen bir takım adetlerle varlığını sürdürüyor. Bu inançlardan bazıları şöyle: Türbelere, ağaçlara çaput bağlamak, doğumun kolay olması için silah atmak, çatılara kurt ya da atbaşı, yeni doğan bebeğin yastığının altına demir koymak ve düğünlerde buğday saçmak.”

Her çağ ve toplumda varlığını sürdüren batıl inançların kökleri, ulusların uzak tarihlerine kadar dayanıyor. Günlük hayatın parçası haline gelen ve hayatın her aşamasında insanların kaygılarını gidermeye yönelik uygulanan inançlara, düğün, doğum, cenaze gibi sosyal olaylarda sık sık rastlanabiliyor. Bunların yanında inanışlar, binlerce yıldır kötü ruh ve etkilerin kovulması için başvurulan yöntemler arasında görüldü. Kimi zaman dinsel bir kimlik kazanarak varlığını sürdüren bu halk inanışları, insanların korku ve endişelerini gidermede etkin olurken, dilek ve beklentilerine ulaşmalarına da aracı oldu.

Asırlar önce İslamiyet’i seçen Türklerde Şamanizm’in etkileri, kuşaktan kuşağa geçen bir takım adetlerle varlığını sürdürmüştür.³⁰⁰ Halen Anadolu’da, kökü bu külte dayalı inanışlara rastlamak mümkündür. Kötü ruhlardan korunmak için evlerin çatılarına kurt ya da at başı koymak veya at nalı çakmak da bunlar arasında sayılabilir.³⁰¹

Din bilimcilerinin “kitaplı dinler” olarak ifade ettiği semavi dinler, eski dinlerin ve inançların etkisinden kurtulamamışlardır. Bu olgu İslam dini ve Şamanizm için de geçerlidir. Orta Asya’da Şaman ya da Gök-Tanrı inancını taşıyan Türkler İslamiyet’i kabul ederken, Müslümanlığı Arap Yarımadası’nda ortaya çıktığı şekilde değil kendi kültür ve eski inançlarıyla uyumlu olabilecek özellikleriyle birlikte benimsemişlerdir.³⁰²

Tarihçilere göre Türker’le Arap İslam ordularının ilk karşılaşmaları Kafkasya üzerinden Hazar Türkleri, Horasan üzerinden de Göktürklerle olmuştur.³⁰³ O

³⁰⁰ Ahmet Kahraman, a.g.e, s.67

³⁰¹ Mircea Eliade, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, s,261; A.Kadir İnan, **Yasa, Töre-Türe ve şeriat**, s,105–109; Ali Berat Alptekin, **Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri**, s.123

³⁰² Erdoğan Aydın, **Nasıl Müslüman Olduk**, s. 92; A.Vehbi Ecer, **Türklerin Müslüman Olmalarında Eski Dini İnanışlarının Rolü**, s, 42; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Dünyası El Kitabı**, s,771–772

³⁰³ Nesim Yazıcı, **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, s,12

tarikhlerde Türkler arasında en yaygın din anlayışının başında Gök-Tanrı inancı ve geleneksel kültür yer almaktaydı. Bazı bölgelerde ve Türk topluluklarında ise Hıristiyanlık, Musevilik, Şintoizm ve birçok farklı inanç ta hüküm sürmekteydi.³⁰⁴ Bu nedenle bu kadar çok sayıda ve birbirinden farklı dinlerin aynı coğrafi bölgelerde bir arada kavgasız yaşaması, muhtemelen Türklerde başlangıçtan beri var olan tolerans düşüncesinin bir ürünü veya toleransın gelişip yerleşmesine neden olmuştur.³⁰⁵ Kurdukları orijinal medeniyetle cihana medeniyet kaynağı olmuş Türkler, Hint ve İran dinleri üzerinde bırakmış oldukları derin izleri de ispat ederler.³⁰⁶

A-DOĞUMLA İLGİLİ İNANIŞLARDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1-Eski Türk İnancında Doğum

Türklerde doğum konusu ile ilgili olarak, özellikle ilk dönemler ait bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Buna karşılık bazı dönemlerle ilgili etnografik çalışmalar, konuyla ilgili bilgilerimizin genişlemesine imkân sağlamıştır. Daha Göktürkler zamanında varlığına işaret ettiğimiz ve bir tür koruyucu ruh ya da melek şeklinde anlaşılması gereken, Umay'ın, İslami dönemde, küçüklerin hamiliğinden tamamen tersine bir yorumla, 'Umacı' şekline dönüşerek varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.³⁰⁷

Yine eski Türklerden kalma yazılı materyallerde ve dönemin diğer kaynaklarında Türklerin bu dönemde, göğü ve yaratan Tanrı'nın yeryüzünde insanı yarattığına inandıkları açıkça bilinmektedir.³⁰⁸ Bununla beraber Çin kaynaklarında Türklerin kurttan türedikleri ifade edilmektedir.³⁰⁹

Eski Türk hikâye ve destanlarında doğum, kısırlık ve çocuk sahibi olma ile ilgili inanç ve uygulamalara atıflarda bulunulduğu görülmektedir. Mesela Dede Korkut hikayelerinde, erkek çocuk sahibi olmak için başvurulmuş uygulamalara işaret olunuyor. Manas Destanında Yakup Han, kısırlığında şikâyet ettiği eşinin, mezarları

³⁰⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, s.109

³⁰⁵ Erdoğan Aydın, **a.g.e.** s.93.; A.Vehbi Ecer, **Türklerin Müslüman Olmalarında Eski Dini İnanışlarının Rolü**, s, 42

³⁰⁶ A.Hilmi Ömer Buda, **Dinler Tarihi**, s.6–7

³⁰⁷ Ünver Günay.- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s.81

³⁰⁸ Şaban Kuzgun, **Dinler Tarihi Dersleri I**, s. 58

³⁰⁹ Bahattin Ögel, **Türk Mitolojisi I**, s, 15–17

ziyaret etmediğinden, elmalı yerlere yuvarlanmadığından, kutlu pınarların yanından geçmediğinden söz ediyor. Öyle anlaşılmaktadır ki, çocuk sahibi olmak arzusu ile kutsal yerlerin, ağaçların ve mezarların ziyaret edilmesi inanç ve adeti, geleneksel Türk dini dönemine uzanmakta, oradan da adak ve ziyaret inançları şeklinde Müslümanlaşmak suretiyle onlar, İslami dönemde de varlığını sürdürmüş ve günümüze uzanmış görünmektedir.³¹⁰

Doğumla ilgili eski Türk inanışlarına bakıldığında ‘Umay’ adıyla bilinen ve bir tür koruyucu ya da melek olarak bilinen Umay adına Türk tarihi kaynaklarında ilk defa Göktürk yazıtlarında rastlanır. Kültegin yazıtında Bilge hakan ‘Babam Hakan öldüğü vakit küçük kardeşim Kül Tegin yedi yaşında idi. Umay gibi anam Hatun sayesinde Küçük kardeşim Kül Tegin er-Kahraman adını aldı’ diyor. Burada bilge kağan anasını çocukları koruyan Umay’a benzetmiştir. Ayrıca bu yazıtlarda Umay’ın Türklere yardım ettiği, Türker’in de çocuklarına onun ismini verdikleri ifade edilmektedir.³¹¹

Yakutlarda çocuk sahibi olmayan kadınların mukaddes bir ağacın dibinde, ak, boz at derisi üzerinde ‘Yer sahibi’ne dua ettikleri görülmektedir. Bu amaçla ıduk kurbanı uygulamasına da rastlanmaktadır. Kırgız-Kazak kadınları çocuk sahibi olmak amacı ile sahrada tek başına biten bir ağaç veya kutlu pınarın yanında koyun kurbanı kesip gecelemeaktirler. Yakutlarda doğum günü erkek ormandan kayın ağacı kesmekte, bunlarda üç kazık hazırlamaktadır. Doğum günü kiler, ev, sandıklar açık bırakılmaktadır. Ateşe yağ atama, hayvan kurbanı, kurbanın kemiklerini bir kaba koyarak ormanda asma, doğumun üçüncü günü Ayısıt hatunu çıkarma ayini hep doğum vesilesiyle Yakutlarda rastlanan uygulamalardır.³¹²

Yakutlarda Umay kültürünün de izlerine rastlanmaktadır. Yakutların inançlarına göre ‘ılmı’ kelimesinin başka bir anlamı da ‘Koruma silahı, tılsım, muska demektir. Yakut mitolojisindeki bu ‘ılmı’ ruhunun Umay olduğu düşünülmektedir.³¹³

³¹⁰ Ünver Günay- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s.82

³¹¹ Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, s.24

³¹² Ünver Günay.- Harun Güngör, **A.g.e.** s. 82; Sina Akşin, **Türkiye Tarihi I**, s,293

³¹³ Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, s.26; Sina Akşin, **Türkiye Tarihi I**, s,293

Altaylı boylarda ve Kırgızlarda doğumun gecikmesi ve güç olması ‘albastı’ veya ‘alkarası’ denilen kötü ruhun loğusaya musallat olmasına bağlanmaktadır.³¹⁴

Diğer tarafta Umay’ın yerini yakutlarda Ayısıt almıştır. Ayısıt yaratıcı, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresine denir. Bunlardan kimi insan yavrularını ve kadınları, kimi de hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Bu Ayısıtlar âlem içinde bulunan ve dağınık haldeki hayat unsurlarını toplayıp birleştirerek ‘kut’ yaparlar. Bu kut da anne karnındaki çocuğa üfleyerek onun canlanmasını sağlar. Gebe olan bütün kadınlarda kut sayesinde can bulan bebekleri karınlarında taşıdıklarından dolayı daima bu ruhların himayesi altında yaşarlar. İnsanları koruyan Ayısıtlar yaz günlerinde, hayvanları koruyan Ayısıtlar da kış günlerinde güneşin doğduğu yerde bulunurlar.³¹⁵

Tarihi süreç içerisinde Türk hikâye ve destanlarına baktığımızda doğum, kısırlık ve çocuk sahibi olma ile ilgili inanç ve uygulamaların yer aldığı görülmektedir. Bunun için adaklar adanır, büyük toylar düzenlenir, açlar doyurulur, açıklar giydirilir, bir ağzı dualının duası alınır. Türklerde çocuklara isim koymanın da ayrı bir yeri vardır. Türkler çocuklarına isim koymayı çok önemli bir olay kabul ederler. Çocuğun adı ile alın yazısı arasında bir bağ olduğuna, sanki çocuğun ismi, onun ruhu gibi bir şey sayıldığına inanırlar. Genellikle isim koyma Türklerde bir törenle yapılmıştır.³¹⁶ Çeşitli kabile ve boylarda değişiklik gösteren bu törenlerden bazıları şöyledir:

Yenisey kıyılarında yaşayan Şaman kültüne bağlı, Beltir ve Kaybol Türklerinde isim koyma töreni çocuğun doğumundan birkaç gün sonra yapılırdı. Baba akrabalarına, yakınlarına ve dostlarına kendi durumuna göre bir ziyafet şenliği düzenlerdi. Bu şenlikte çocuğun ebesi de bulunur ve ev sahibi gibi davranarak misafirlere yiyecek ve içeceklerini o dağıtırdı. Yemekten sonra çocuğun babası, ya da ebesi; misafirler arasındaki boy başkanına, saygıdeğer tanınmış bir misafire veya boyun Şaman'ına dönerek çocuğa bir isim vermesini rica ederdi. Böylece çocuğun ilk adı konulmuş olurdu. Çocuğa konulacak bu isimde, koyan kişi uğurlu ve yakışan bir isim olmasına dikkat ederdi. Nitekim çocuk sık sık hastalanırsa "adı ağır geldi" diye

³¹⁴ Ünver Günay.- Harun Güngör **A.g.e.** s. 82

³¹⁵ Abdülkadir İnan, **a.g.e.**,s.27; Sina Akşin, **Türkiye Tarihi I**, s,293

³¹⁶ **Meydan Lareusse**, “Ad” Maddesi, C1, S.66–67

bu isim değiştirildi. Adı değiştiren de mendil, çevre, peşkir ve bunun gibi başka nesnelere hediye edilirdi. İsim koyma işi bittikten sonra ebe, birer birer misafirlerin önünden geçerek, onların çocuğa getirdikleri "Diş" adı verilen hediyeleri toplar ve götürüp beşiğin üstüne koyardı.³¹⁷

Altay Türklerinde çocuğun adını babası verir ve bu ad çoğu kez, doğumdan sonra eve ilk giren misafirin adı olurdu. Çocuğa ad olarak doğumdan hemen sonra söylenen ilk sözün verildiği de görülmüştür. Balta, Kılıç, Konuk, ya da Güvercin gibi. Altay ve Yenisey Türklerinin bir dönemde özel adlar taşımadıkları anlaşılmaktadır. Bunlar bu dönemde ya kabilelerinin adını taşıyorlar veya çocuk adsız gezerdi, bir diğer deyimle çocuğun adı "Adsız" olurdu. Ancak üstün yetenek, ya da bir savaşta yararlılık göstermiş olanlar özel ad taşımak ayrıcalığı kazanabilirlerdi. Bu durum Dede Korkut Hikâyelerinde de açıkça görülmektedir: Dede Korkut Hikâyelerinde kahramanların adını veren Korkut Ata'dır. Ana ve babanın verdiği ad gerçek ad değildir, geçici adıdır. Kahraman gerçek adını savaşta bir yararlık, bir kahramanlık gösterdikten sonra alır. Dirse Han'ın oğlu, karşısına çıkan bir boğa ile dövüşüp onu öldürdükten sonra "Boğaç" adını almıştır. Bamsı Beyrek'e, bezirgânların malını soygunculardan kurtarması üzerine bu ad verilmiştir.³¹⁸

Eski Türklerde çocuklarına doğdukları sırada gördükleri nesnelere veya o günlerde olup biten önemli bir olayın adını verdikleri de görüldü. Saldıran düşmanı yendikleri sırada doğan çocuklara; Yağıbastı, Yağıbasan, Yağıgeldi, Kurtulmuş gibi; güneş doğarken doğan çocuklara: Gündoğdu, Akkuyaş, Güngördü, Akgün gibi; koyunların ağılına kurt saldırdığı gece doğan çocuklara: Kurt, Kurtgeldi, Kurtbeg, Börübeg, Börübay gibi adlar verilirdi. Bundan başka, çocukları yaşamayan aileler, gelenek olan bir inanca göre, çocuğun adı ile onun hayatı ve kaderi arasında yakın bir ilgi olduğuna inandıklarından, çocuklarına: Yaşar, Binyaşar, Ölmez, Ölmezbey, Durdu, Dursun, Tavşan, Kurç (Çelik) gibi adlar verirlerdi.³¹⁹ Eski Türklerin bir başka âdetine göre, çocuk yaşasın diye ebe tarafından babasına satıldığı olurdu. Çocuk doğar doğmaz ebe çocuğu

³¹⁷ K.Z. Gençosman, **Türk isimleri Sözlüğü**, (Önsözü), 1975

³¹⁸ K.Z. Gençosman, **a.g.e.** (önsözü)

³¹⁹ **Meydan Lareusse**, "Ad" C.1, S.66-67

kucağına alarak dışarıya çıkarır ve onu güya babasına satardı. Babası da satın aldığı çocuğuna kız ise Satı, erkekse Satılmış adını verirdi. Zamanımızda bu gibi isimleri genellikle bir evliyaya adanmış ve satılmış olarak kabul edilen çocuklara konulduğu görülmektedir.³²⁰

2- Doğumla İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri

Rize ve çevresinde yaptığımız araştırmalarda yöredeki doğum ile ilgili halk inanışlarıyla Eski Türklerdeki doğumla ilgili inanışlar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Her ne kadar bu adetlerin isimleri farklı olsa da mahiyetleri bakımından birbirine çok benzeyen bazı tabiatüstü güçlerin varlığına inanılmaktadır. Mesela Rize yöresinin belli başlı yerlerinde uyuyan çocuğun yanına taş konulur. Köylerde ise çocuğun beşiğinin münasip yerine kömür ve kül torbacıkları asılır. Kömürün ve külün çocuğu kötü ruhlardan koruduklarına inanılır.

Daha çok sahil kesimlerde ise, çocuk doğar doğmaz tuz atılan ocağın üzerinde üç defa çevrilir. Aynı olay çok ağlayan ve nazar degen çocuklara uygulanır. Ocaktan alınan kül bir torbaya konarak çocuğun beşiğine asıldığında çocuk al basmasına karşı korunur. Yine Hemşin yöresinde çocuğu al basmasından korumak için yatağın altına bıçak, makas gibi demir eşyalar bırakılır. Rize'de kırklı çocuğun yanına girenlerin ellerini demir zincire sürmelerinin temelinde demirin koruyucu gücü ile ilgili eski Türk inançlarının izleri vardır. Rize çevresinde ve diğer Karadeniz illerinde gelişmemiş, cılız kalmış çocuklar aya uzatılarak "ya al, ya ver" denir. Bundan sonra çocuk ya ölür, ya da olur. Olacağına inanılır.³²¹

Rize dâhil Hemen tüm Karadeniz'de kırkı çıkmamış bebeği loğusa kadın ziyaret edince bebeği al basmaması için yukarı kaldırır. Bu uygulamaların temelinde koruyucu, kurtarıcı en büyük gücün gökte, yukarıda tasavvur edilmiş olması inancı vardır. Gök tanrı inancında Tanrı gökte bulunmaktadır.³²²

Halkımızın doğum evveli inançlarını; çocuklarının olması, doğacak çocuklarının kız veya erkek olmaları, ölmeyip yaşamaları, istenilen bir mesleğe sahip

³²⁰ Abdülkadir İnan, **İslam'dan Sonra Türkçe Adlar, Türk Dili Dergisi**, 1958, C.7, Sayı 82

³²¹ www.Biriz.biz/Rize

³²² Emine Yağcı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

olmaları şeklinde sıralamak mümkündür. Bu münasebetle yatırlardan, yatırların su veya topraklarından medet beklenilir. Rize ve çevresinde yatır yerine daha çok camilerden ve evliya olduğuna inanılan mezarlardan yardım umulur. Buradaki incelik kutsal makamların kutsiyetinden istifade edilmek istenilmesindedir. İslamiyet'teki Veli kültürünün derinliklerinde Türklerin, Türkistan'dan taşıdıkları inançların da izleri vardır. Esasen Veli türünden kutsal kabul edilen kimselerden hayatta ve ölümlerinden sonra yardım beklemek sadece doğum evvelinde değil, hayatın muhtelif safhalarında ve farklı ihtiyaçlar için de geçerlidir. Kutsal kabul edilen suların, toprak ve taşlardan, ulu ağaçlardan yardım ummak eski Türk inançlarındaki su, toprak ve ağaç kültleriyle ilgilidir. Halk tarafından kutsal sayılan mekânların kutsiyetinden yararlanmak için buralar ziyaret edilir ve çocuğu olmayanların çocuğu olacağına inanılır. Kısırlığın giderilmesi için, mezarlardan yardım bekleme inancı, Türk inancındaki ecdat ruhuna inanmaya dayanmaktadır.³²³

Trabzon'un Şalpazarı bölgesinde çocuğu olmayan kadınlar Sis dağındaki Hal Evliyası'na giderler. Evliyanın mezarının çevresi taşlarla çevrilidir. Çocuğu olmayan gelin buraya gelince önce abdest alır, Allah rızası için namaz kılar, sonra mezarın yanında yere uzanarak yatar ve elini taşların altındaki deliklerden birine sokarak bir avuç toprak çıkartır. Eğer elindeki toprağın içinden böcek, karınca gibi bir şey çıkarsa bu çocuğu olacağına, eğer bir şey çıkmazsa bu çocuğu olmayacağına işaret eder. Eline aldığı toprağın içindeki böcek ve karınca ölü olursa, çocuğun da ölü doğacağına inanılır. Rize ve Trabzon'da göbeğin kırmızı ipe bağlanması, erkek çocuğu olan kadınların al giymesi kırmızı rengin koruyucu özelliğe sahip olması ile ilgilidir. Rize yöresinde hamile kalmak için sıcağa oturtma denilen bir adet vardır. Bunun için başta ısırgan otu olmak üzere, üç-beş çeşit ot toplanıp bir karışım hazırlanır. Hazırlanan bu karışım bir kaba konularak üzerine kaynar su dökülür ve hamile kalmak isteyen gelin bu sıcak buğunun üzerine oturtulur. Bu uygulama kullanılan otlar-bitkiler farklı olsa da Türk dünyasının hemen tamamında görülür.³²⁴

Yine evde kadın veya erkek kepçe ile su içerlerse kız çocukları olacağına, cezve ile içerlerse zengin olacaklarına inanırlar. Aile halkı doğacak çocuğun erkek olmasını candan diler. Aileye göre bir erkek çocuk bir ocak umududur. Düğünden

³²³ **Rize Kültür Derlemeleri**, Rize Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, s,32

³²⁴ Emine Yağcı, 1970 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı

sonra eve gelen gelinin kucağına çocuk verilmesi geleneği yaygındır. Gelinin bu sayede bol çocuğu olacağına ve kısır kalmayacağına inanılır. İp üzerine oturan kişinin kız çocuğu olacağı inancı yine Rize'nin bütün köylerinde vardır. Bıçak ve kesici alet üzerine oturan gelinin erkek çocuğu olacağına inanılır. Süpürge üzerine oturan kişinin çok kızı olacağı söylenmektedir. Doğum sonrası bebeğe ve anneye al karısının musallat olmaması için birçok uygulama yapılır. Bebeğin ve annenin yattığı yatağın yanına bıçak, balta, süpürge gibi aletler konulur. Ayrıca kırkı çıkmamış çocuğun bezleri akşamdan sonra dışarıda bırakılmaz. Yürüme zamanına gelen her çocuk Cuma günü cami kapısına götürülür. Cuma namazından ilk çıkan kişiye çocuğun ayağına bağlanan kırmızı ip kestirilir. Bu işlemin adına "ayak bağı kesmek" adı verilir.³²⁵

Bir de Rize'de doğum sırasında kadının saçları çözümlenerek ağzına konulur. Bu inanç Yakutlarda uygulanan evin veya kilerin kapılarını açmak âdetiyle benzerlik göstermektedir.

B- EVLENME İLE İLGİLİ İNANIŞLARDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1- Eski Türk İncında Evlenme

Aile, bir toplumun temel toplumsal kurumlarından birisidir. Toplumu ayakta tutan, temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek gereksiniminden doğmuştur. Başlıca işlevlerinden birisi budur. Özellikle eski Türklerde evin, eşiğin ve ocağın kutsallık kazanması aileye verilen önemin en bariz örneğidir. Türklerin dünyanın dört bir yanına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri önemden kaynaklanmaktadır.³²⁶ B. Ögel'e göre; Hunlar'da baba ailesi (temeli dışardan evlenmeye dayalıdır), Moğollarda ise ana ailesi egemendir.³²⁷

Moğollarda kadın, çocuğu doğuncaya kadar kendi evinde kalır. Dullar bir daha evlenemezler. Oysa, Hunlar ve Göktürklerde böyle bir gelenek yoktur. Eberhard'a göre, Türkler, aracılar ve görücüler yoluyla evlenme geleneğine sahip bir

³²⁵ Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri, s. 128.

³²⁶ Bahattin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 254

³²⁷ Bahattin Ögel, *a.g.e.* s. 238

kavimdir.³²⁸ Çin tarihsel metinleri, Türk ailesinin birçok ahlaksal özelliklerini sıralamaktadır ki, bunlar günümüz aile modeliyle büyük ölçüde uyum sağlamaktadır. Ögel'e göre Türklerde yalnızca baba ailesi görülüyor ve ana ailesinin izlerine rastlanmamaktadır. Türklerde toplumun çekirdeği aileden oluşur. Bu da baba, oğul ve torunlardan oluşur. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları aileden sayılmazlardı. Eski Türklerde babadan sonra aileyi anne temsil ederdi. Bu nedenle annenin yeri, babanın diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın mirası anneye değerdı. Çocukların vasisi oydu.³²⁹ Bekâret anlayışı eski Türklerde İslam öncesi de vardı. Türkler bakire kız için, "Kapaklığ," yani kapalı kız diyorlardı. Ev kadını için "Evcı" denirdi. Göktürklerde "Eş" denirdi.³³⁰

Eski Türklerin en önemli temsilcileri hunlardır. Eski Türklerde "Kuma" deyimi, çok eski bir Türk sözüdür. Ve başhatundan sonra alınan kadınlara "Kuma" denirdi.³³¹ Hun ve Göktürk tarihinde babalar ölünce, erkek çocukların annelerinin kumaları ile evlenmeleri çok görülürdü. Bu husus, baba ölünce aileyi bir çatı altında toplama geleneğidir. Levirat denen "Kayın alma" da yaygındı. Eşi ölen gelin, kayınla evlenmekteydi. Böylece eşi ölen kadın ve çocukları sokakta kalmazdı. Bu yoldan aile, kişilerin güvenliğini koruyordu. Bu gelenek, Türkdöğän'a göre günümüzde de devam etmektedir. Örnek olarak Kars yöresindeki Azerilerde "Dinsel önderle dulların seramonik evlenmeleri." Bu tür evlilikler, ailede dengeyi bozmama eğilimini yansıtır. Buna, dinsel öndere atfen, "Ahunt Tipi Evlenme" denir.³³²

Görücü yoluyla evlenme Eski Türk geleneğinde yoktur. Radloff, Altaylılarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme serbestisinin çok uzak geçmişlere dayandığı kanısındadır. Kalın, yaygın olarak taksitle ödenirdi. Fakat kız kaçırarlara, kalını peşin olarak ödeme zorunluluğu konmuştur.³³³

Anadolu'da ve Orta Asya'da "Nikâh," yaygın olarak kalın anlaşmasından sonra ve kız evinde kıyılır. Nikâh kıyılmadan önce, kalın ve çeyizlerin miktarı da saptanır. Nikâhın yanında, su içme ve sakal kesimi gibi İslam öncesi geleneklere de başvurulur. Ancak, Türklerde nikâha rağmen, gerdeğe kadar gelinin yüzü tabu sayılırdı. Bu husus,

³²⁸ Orhan Türkdöğän, **Türk Ailesinin Genel Yapısı**, s. 35.

³²⁹ Bahattin Ögel, **a.g.e.** s. 245

³³⁰ Bahattin Ögel, **a.g.e.** s. 250

³³¹ Bahattin Ögel, **a.g.e.** s. 250

³³² O. Türkdöğän, **age**, s. 34

³³³ O. Türkdöğän, **age**, s. 45

ancak gerdekte, görümlük denen, tören ve armağanlardan sonra kalkardı. Bazı Türklerde de, evlilik, ancak ilk çocuğun doğmasıyla tamamlanıyordu. Çocuk doğmadıkça, evlilik ve nikâh yürürlüğe girmiyordu.³³⁴

Düğün ise Türklerde bir toydur. Buna Harzemşahlar çağında "Gelin toyu" denmiştir. Dede Korkut'ta, nişan toyuna "Küçük düğün," evlenme toyuna da "Ulu düğün" denir. Toy ya da düğün bayrağı da bütün Türklerde görülen yaygın bir gelenektir. Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı da bütün Türklerin ortaklaşa inançları arasındaydı. Toy ve düğün ateşi de Türk toylarının bir özelliğidir. Yarışlar, güreşler gibi tören şenlikleri, bütün Türk toylarında görülen eğlencelerdir.³³⁵ Kız kaçırma Eski Türklerde evlenme, kız kaçırma ve yağma yoluyla olmuştur. Yakutlarda ve Altay Türklerinde son zamanlara değin evlenme, ancak kız kaçırma yoluyla meşru evlenme sayılmıştır. Abdülkadir İnan bunu şöyle anlatıyor: "Yakutlarda, evlenmeye karar veren delikanlı, kendi soyuna mensup bütün gençleri toplar ve büyüklerinin huzurunda 'Kam ayini' yaptırır. Akına gidecek atların bağlandığı kazıkların dibine tulumlarla kımız konur ve kam da bu kımızları atların koruyucusu olan Itik ruhuna saçı ederdi. Altay Türkleri arasında, bugün de erkek ve kız tarafları kendi aralarında sözleştikleri halde delikanlı, kendi soyundan olan yiğitlerle beraber kızı kaçıtır. Kırgızların Manas destanında eski usulün hatırası olarak yağma ve kaçırma yoluyla evlenmeden söz edildiği gibi barış yoluyla, yani 'Kalın' ödeyerek evlenme de tasvir edilmektedir."³³⁶ Eski Türklerde evlenme tabiri evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak yeni bir ev kurmalarının ifadesidir. Evlenme usulü olarak ilk zamanlarda en yaygın olan kız kaçırma yöntemi zamanla terk edilerek dünürücü yöntemiyle evlenme Hunlardan itibaren yaygın hale geldiğini Oğuz destanında 'Kara-Han, oğlu için Kür-Hana adam saldı kızını isteyerek, oğlu Oğuza aldı' ifadesinden anlamaktayız. Bununla birlikte Yusuf ve Altay Türkleri arasında son zamanlara kadar evlenme kız kaçırmak suretiyle meşru sayılırdı.³³⁷

Eski Türk düğünlerinde dikkati çeken en önemli unsur saçı ve kurban uygulamasıdır. Saçı; her devirde toplumun ürettiği en kıymetli mahsulden olurdu. Hayvancılıkta süt, kımız, hayvanın yağı, çiftçilikte darı, buğday, çeşitli meyveler saçı

³³⁴ Bahattin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, s. 268

³³⁵ Bahattin Ögel, **a.g.e.**, s. 269

³³⁶ A. İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, s. 344

³³⁷ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s. 216

olacak kullanılmıştır. Diğer taraftan düğün merasimlerinde bir boydan diğer bir boya, yad ellere giden kızın ayrılık türkülerini söylerlerdi. Başkurt kızları düğünün son günü yani kızın oğlanın evine gideceği günü ağıtlar söyleyerek matem gününe çevirirlerdi.³³⁸

2-Düğünle İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri

Rize yöresinde de evlilikler eski Türklerde olduğu gibi elçilik 'dünür' yöntemiyle olmaktadır. Her ne kadar eski Türklerde kız kaçırma yaygın olsa da biliniyor ki ta Hunlarda itibaren bu gelenek bırakılmıştır. İzleri halen kalmış ki az da olsa Rize yöresinde kız kaçırma olaylarına şahit oluyoruz. Ama bugün Rize'de daha çok peşe gitme olayı görülmektedir. Tek fark; Rize'de kız kaçırma olayına şu an iyi bakılmamakla beraber peşe gitme hadisesine toplum daha az tepki göstermektedir. Aile ilk başlarda tepkili olsa bile toplum onları da yumuşatıyor.

Eski Türk inancında önemli bir yere sahip olan aile, Rize'de aynı önemini devam ettirmektedir. Hatta Rize insanı için ataerki aileden oluşuyor diyebiliriz. Yine Rize'de anne aile içinde önemli bir yer tutmaktadır. Hemen babadan sonra gelir ve baba dahil aile üzerinde ciddi bir tesiri vardır.

Rize'de dulların bir daha evlenmeme olayına çok rastlanması eski Türk inancının etkilerini gösteriyor. Bu adet Rize'de çok yaygındır. Özellikle 1-2 çocuğu varsa çoğunlukla o kadın bir daha evlenmemektedir. Tabii istisnaları yok değildir. Yine Rize'de evlenecek kızlar için bekâret önem arz etmektedir. Aynı önemi erkek için de görmek mümkündür. Aynı şey kuma geleneği için de geçerlidir ve Rize'de de ikinci hanıma kuma denir. Herhangi birisi ikinci evliliğini yaparsa halk onun için 'kuma getirdi' der yani karısının üstüne kuma getirdi. Kadın için de 'kuma gitti' veya 'kuma geldi' ifadeleri kullanılır.

Ayrıca Eski Türk inancında bulunan eşi ölen gelin kayınla evlenir âdeti az da olsa Rize'de de görülmektedir. Bu anlayışın dayanağı da Türklerde olduğu gibi kadın ortada kalmasın düşüncesidir. En fazla dikkate değer hususlardan biri de Eski Türklerde nikâha rağmen, gerdeğe kadar gelinin yüzü tabu sayılırdı. Bu husus, ancak

³³⁸ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 167

gerdekte, görümlük denen tören ve armağanlardan sonra kalkması âdeti daha yakın zamana kadar Rize yöresinde uygulanmıştır.³³⁹

Yine kına gecesinde gelini ağlatmak için söylenen mani, türkü ve ağıtların eski Türklerde de var olduğunu görüyoruz. Bu gecede kızın yakın arkadaşları kına zamanında ele kına konulacağı sırada söyledikleri manilerle kızı ağlatmaya çalışırlar. Eski Türk inancında bulunan Kapının ve eşğin kutsal sayılması da Rize yöresinde özellikle köylerde hemen hemen aynen uygulanmaktadır. Kapı üstünde duran kişi hemen uyarılır, kişinin eşikte durmasına iyi bakılmaz. Uğursuzluk getireceğine inanılır. Rize yöresinde kına yakılırken gelinin avucuna para konulmasında da eski Türk inancının örnekleri vardır. Rize, Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun bölgelerinde gelin evden çıkarılırken ve eve getirilirken silah atılır.³⁴⁰ Bu uygulamanın temelinde ay ve güneş tutulmasında teneke çalmak, gürültü yapmak, olumsuz bir söz söylendiğinde tahtaya vurmak şeklinde karşımıza çıkan gürültü yapma suretiyle kötü güçleri korkutmak anlayışı vardır.³⁴¹

Düğünün kısa bir süre sonra genellikle bir hafta içinde yeni evlilerin kız evini ziyaret etmesine Rize ve yöresinde yedi adı verilir. Burada gördüğümüz yedi rakamı Türklerdeki kutsal sayılarla ilgilidir. Yine Rize yöresinde yeni gelinlere muska yapma anlayışı eski Türklerde muska-tılsımlar kullanma âdeti ve bu tılsımların her türlü bela ve afetlerden koruyacağına dair inancından kaynaklanmaktadır. Yapılan sihri engellemek için kurşun döktürme âdeti Şamanizm'in kalıntılarıdır.

C- ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1- Eski Türk İnancında Ölüm

Eski Türkler, ölümün kötü ruhlardan kaynaklandığına inanırlar.³⁴² Altay Türklerine göre, yeraltı dünyasının Tanrısı Erlik yeryüzüne gönderdiği görevlileri aracılığıyla insanların ruhlarını alarak hayatlarına son verir. Yakutlara göre ise ölüm, ruhun kötü ruhlar tarafından kapılıp yenmesidir. Bu ruhlar ise daha önce ölen

³³⁹ Mehmet Erker, 1942 Rize doğumlu, Çataldere Köyü, Çiftçi

³⁴⁰ Sadi Yaver Ataman, **Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Ritleri**, s.47

³⁴¹ Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri, s.132

³⁴² Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 177

atalarının serserice yeryüzünde dolaşan ruhlarıdır. Altaylılar üzüt, Yakutlar ise iör derler. Kazan Müslümanları ise buna ürek derler.³⁴³ "Eski Türkler can ve ruh mefhumunu genel olarak tın (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir." Ancak genel olarak "insanın ölürken canının bir kuş gibi uçup gittiği varsayılır."³⁴⁴ Orhun Kitabeleri'nde ölmek; uçmak, uçup gitmek olarak anlatılmıştır. Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine uçtu ifadesi kullanılmıştır.³⁴⁵ Göktürk Yazıtları'ndan anlaşılıyor ki; "Türk halk inancına göre, insanın ruhu, öldükten sonra kuş yahut böcek şekline giriyormuş. Ölen hakkında "uçtu" deniyor. Bilindiği gibi Batı Türklerin de, hatta İslamiyet'i kabulden sonra,"öldü" yerine "şukar boldu" yani "şahin oldu" deyimini kullanılıyordu. Türkler Müslüman olduktan sonra da bu inancı devam ettirmişlerdir. Ruhlar sağ iken yaşadıkları yerleri yılda bir defa ziyaret ederler ve "tiki" sesini çıkarırlar. Bu sesi kim duyarsa öleceğine inanılır.³⁴⁶

Türklerin geleneksel halk inanışlarında, ölen kişinin ruhunun, şaman tarafından özel bir merasimle yeraltı dünyasına götürülünceye kadar evde dolaştığına inanılır; çünkü onlara göre ölü çevresinde olup bitenden haberdardır. Bu yüzden akrabalarına zarar verebileceği düşünülen ölü, merasimlerde etkisiz hale getirilmelidir. Türklerin ölümlerini nasıl gömdüklerine gelince en sağlıklı ve eski bilgileri Çin kaynaklarından öğreniyoruz: Çin kaynaklarına göre, Türk uluslarında aşağı yukarı aynı devirlerde çeşitli gömme adetleri görüyoruz: yakma, ağaca asma, toprağa gömme.³⁴⁷

Gök Türkler "ölüyü çadıra korlar. Ölen kişinin oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabaları tarafından atlar ve koyunlar kesilir ve çadırın önüne serilir. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip""kanlı gözyaşı dökerler. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra belli bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyasını kendisiyle beraber ateşte yakarlar; külünü belli bir günde mezara gömerler. "İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçeklerin

³⁴³ Ünver Günay- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s.84; Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 176-177

³⁴⁴ Kaşgarlı Mahmut, **Divāü Lügati't Türk I** s,230

³⁴⁵ Abdülkadir İnan, a.g.e. , s. 174

³⁴⁶ Kaşgarlı Mahmut,**Divāü Lügati't Türk I** s,217; Ünver Günay- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, s.84

³⁴⁷ Abdülkadir İnan, a.g.e. , s. 174

açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar."³⁴⁸

Altay Türklerine göre ölüm iki şekilde olmaktadır. Birincisi erlik tarafından gelen ölüm, ikincisi de Erlik ve Ülgen'in beraber karar verdikleri ölüm. Erlik tarafından gelen ölüm normal değildir. Erlik'e kurban sunulmakla bu vakitsiz ölümden kurtulmak mümkündür. Erlik ile Ülgen'in kara kütük denilen yerde verdikleri ölümden kurtulmak mümkün değildir.³⁴⁹

Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşların tasvirini yaparlar. Türklerde bulunan bu balbal geleneğine uygun olarak "ölü" ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerine bir taş korlar" "İnanışa göre; bir adamın öldürdüğü kimse veya kimseler, cennette öldürenin hizmetçileri olacaklardır" Gömülme işi bittikten sonra, ölünün atları kesilerek yenirdi ki, bu da Türk kavimlerinde görülen yuğu aşı veya ölü aşı geleneğidir. Bu atların ve kurban edilen koyunların kafaları ise kazıklara asılırdı.³⁵⁰

Eski Türklerin ölümlerini yıkayıp temizlediklerini 'eşuk' denilen bir kefene sardıklarını, tabuta koyduklarını ve bir vasıtayla mezara götürdüklerini Dinler tarihçileri belirtmektedirler. Bu amaçla defin merasimlerine, ölmüş olan kişinin o toplumdaki itibarına göre katılımın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca matem törenleri esnasında resmi ağlayıcı ve ağıtçıların olduğunu da kaynaklar ifade etmektedir.³⁵¹

Oğuzların defin törenleri de Gök Türklerin defin törenlerinden farklı değildi. "IX. yüzyıl Oğuz boylarının defin töreni Gök Türklerin defin törenlerinden farksız olduğu İbn Fadlan'ın verdiği malumattan anlaşılmaktadır. Oğuzların defin törenlerini İbn Fadlan şöyle tasvir ediyor: Onlardan biri hastalanırsa köleler ve cariyeleri bakar; ev adamlarından hiç kimse hastaya yaklaşmaz. Haneden uzak bir çadır dikip hastayı oraya korlar; iyileşince yahut ölünceye kadar çadırda kalır. Yoksul ve köle hastalanırsa onu kırlara bırakıp giderler. Onlardan biri ölürse ev gibi büyük bir çukur hazırlarlar. Ölüye ceket giydirirler, kuşağını kuşandırır,

³⁴⁸ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 177

³⁴⁹ Murat Uraz, **Türk Mitolojisi**, s. 223-224; Sina Akşin, **Türkiye Tarihi I**, s.293-94; Ünver Günay, Harun Güngör, **Türk Din Tarihi** s. 45-47

³⁵⁰ İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, s.54

³⁵¹ Ünver Günay, Harun Güngör, **Türk Din Tarihi** s. 94

yayını yanına korlar; eline nebiz dolu tahta kadeh tutturup önüne de nebiz dolu bir tahta kap korlar. Bütün kişisel eşyasını bu eve /çukura/ doldurup ölüyü buraya oturturlar. Sonra çukurun üzerine topraktan kubbe gibi döşeme yaparlar. Atlarından, servetine göre, yüz yahut iki yüz yahut bir baş at keserler, etlerini yerler. Başını, derisini, ayaklarını ve kuyruğunu sıriklara asıp - bu onun atıdır. Bununla cennete gider derler. Bu ölü hayatında adam öldürmüş ve cesur bir kişi ise öldürdüğü adamlar sayısı kadar ağaçtan suret yontarlar ve mezarın üzerine korlar. Bunların cennette ona hizmet edeceklerine inanırlar.³⁵²

Şamanist kültürün egemen olduğu toplumlarda ölen için duyulan acı, çeşitli şekillerde ve birtakım törenlerle ifade edilir. Jordanes (yaklaşık VI. yüzyılın ortalarına doğru) Attila'nın defin töreni sırasında Hunların, gelenekleri nedeniyle, saçlarını kestiklerini yazar. Aynı yazara göre, onlar bir kahraman için gözyaşı dökmez, yüzlerini yaralayarak kan akıtırlardı. Çin kaynaklarına göre, Tukuelerde aile bireyleri, ölünün bulunduğu çadırın kapısı önünde ağlayıp haykırırken, yüzlerini bıçakla yaralayıp kanlı gözyaşları dökerdi. Orhon yazıtlarında Bumin Kağan ile kardeşi Kül Tigin'in ölümü nedeniyle komşu halklardan gelen kurullar arasında yas tutan (yogç) ve ölüye ağlayan (sığıtç) kişilerin bulunduğundan söz edilir. Yas (yog) töreninde bulunan kişilerin, yas işareti olmak üzere, kulak ve saçlarını kesmeleri adetti. Katanov'a göre, Kazak-Kırgızlarda ölünün gömüldüğü gün, dul kalan eşi ile kızlarının saçlarını kesmek adettir. Beltirlerde de ölü gömülürken, karısının saçları çözülerek ortadan kesilir. Hiungnuların, kesilen saçları, başka değerli şeylerle birlikte mezarın içine koydukları anlaşılıyor. Nitekim Urga çevresinde Noyin-Ula'da bulunan bir Hun mezarında, ipek örtüye sarılı 17 saç örgüsü bulunmuştur. Saç kesmenin, ölüye sunulan bir tür kurban sayılmış olması olasıdır. Radloff'da geçtiğine göre, Kırgızlarda ölenin atının kuyruğu ile yelesini kesmek de yas işaretidir.³⁵³

Ölünün yakılarak ya da yakılmadan türlü şekil ve durumlarda gömülmesi, ölüm ile ilgili inanış ve törenlerin bir aşamasını oluşturur. Çin kaynaklarına göre, MS. I. yüzyılın başlangıcında Moğolistan'ın doğusunda oturan Hunlar, kabile reislerini sırmalı giysiler içinde gömerlerdi. Yine Çin kaynakları MS. V.-VIII.

³⁵² Ünver Günay, H. Güngör, a.g.e, s. 87; Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 177; Bahattin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, s.59

³⁵³ Ünver Günay, H. Güngör, a.g.e., s. 93-94

yüzyıla kadar Gobi çölünün kuzeyinde, Kara İrtiş bölgesinde yaşayan Türklerde ölünün atı ve eşyası ile birlikte yakıldığını yazarlar. Aynı kaynaklardan öğrenildiğine göre, MS. V. yüzyılda Yenisey'in yukarı taraflarında yaşayan Dubolar, ölüyü bir tabuta yerleştirdikten sonra, dağların tepesine ya da ağaçların üstüne koyarlardı. Bunların soyundan olup, bugün de Tuba diye anılan Soyotlar, şaman ölülerini bir tabuta koyduktan sonra, yere çakılı kazıkların üzerine oturturlardı. Gök Türklerde, ölen hakan ya da beyin yaşarken öldürdüğü düşman sayısınca taştan heykeller dikmek adetti. Bunlara balbal denir. Denildiğine göre, bundan amaç, balbalın simgelediği kişinin, ölümler dünyasında, ölene hizmet etmesini sağlamaktır. İbn Fazlan'ın yazdığına göre, eskiden Hazarlar ile Oğuzlarda ölüyü ırmak yatağına gömmek âdeti vardı. Bunun için önce başka bir yön verilen ırmağın yatağında, dayanıklı malzeme ile bir mezar hazırlanır ve ölü buraya gömüldükten sonra sular eski yatağına çevrilirdi. Hazarlar sonradan ölüyü yakmaya başladılar. X. yüzyılda Oğuzlarda büyük bir kişi öldüğü zaman ev biçiminde bir mezar hazırlanır, ölü, giysisi ve silahları ile buraya gömülürdü. Mezara ayrıca içki koymak da unutulmazdı. Mezar kapatılıp bir kümbet haline getirildikten sonra, ölenin atlarından balan yüzlercesi kesilip, eti yenir, derileri ile başları sııklara asılırdı. Nihayet ölenin yaşarken öldürdüğü düşmanların sayısı kadar tahtadan heykeller yapıp mezarın başına dikmek adetti. Oğuzların inanışına göre, ölü kendisine kurban edilen atlara biner ve tahta heykellerle simgelenen düşmanları da ölümler dünyasında ona hizmet ederdi. Çin kaynaklarının verdiği bilgilere göre, sonradan Uygurları oluşturan Kaoçelerde de ölü bütün silahları ile donatılarak mezarın ortasına dik bir durumda gömülürdü. XIII. yüzyılda Orta Asya'yı dolaşan Plano Carpini'nin Türklerin defin gelenekleri hakkında verdiği bilgiler de önemlidir. Onun yazdığına göre, Türklerde bir bey ölünce, gizlice gömülürdü. Ölünün önüne et, süt gibi yiyeceklerle donatılmış bir masa konur, ayrıca ölünün atı da, bütün takımı ile birlikte, mezara gömülürdü. Mezarın başında yine bir at kesilip yenildikten sonra, ölenin arabası ve evi tahrip edilirdi. Mezarın başına, sırtıya geçirilmiş at dikmek âdeti, Altay halklarında da görülür. Bütün bu törenlerin esası, öleni, gittiği yeni bir dünyada, ölümler dünyasında kullanacağı canlı, cansız çeşitli şeylerle donatmak inanışına dayanmaktadır.³⁵⁴

---

³⁵⁴ Ü. Günay, H. Güngör, **a.g.e.**, s. 91-92

Atalara ait hatıraların kutlu sayılması, Türk mezarlarına yapılan tecavüzlerin ağır şekilde cezalandırılmasından da anlaşılıyor. Attila'nın I. Balkan Savaşı'nın bir gerekçesi de Hun Hükümdar ailesi kabirlerinin Bizans'ın Margos Piskoposu tarafından açılarak soyulması idi. Soyulma nedeni, Eski Türkler de ölümlerin silahları, kıymetli eşyası, bazen tam teçhizatlı atları, kadınların mücevherleri ile birlikte gömülmesi idi. Böylece öteki dünya da rahat yaşamlarının sağlandığı düşünülüyordu. Türkler ölenin yeri belli olsun diye Kurgan inşa ederler, mezarlarının üstüne tümsek yaparlar veya geniş daireler şeklinde taş yığarlar ve hatta taş heykeller (Balbal) dikerlerdi.³⁵⁵

Yakutların inancına göre, ölüm halinde "Kut" (can) bedeni terk ederek, kuş şeklini alır ve kâinatı kaplayan Dünya Ağacı'nın dalları üzerine konar. Yakutlarda ruh, hayvan şekline de girmektedir. Moğol şamanın kuş şekline girmesini sağlayacak kanatları vardır. Orhun Yazıtları'nda ve Kaşgarlı Mahmut'un Divanı'nda görüldüğü üzere, eski Türkçe'de "Cennet" in "Uçmak-Uçmağ" kelimesi ile açıklanması da bu bakımdan mana taşır.³⁵⁶ Bu kelimeyi bazı Alevi Şairlerinin nefeslerinde de buluruz. Bektaşiler ölen insanın canının hayvan şekline girebileceğine inanırlar. Bu tarikata göre ölüm, "göçmek" bir diyardan, başka bir diyara taşınmak, "Kalıbı dinlendirmektir. Tasavvuftaki Devriye görüşünün, bu eski Türk inancının tesiri altında kaldığı tahmin edilebilir.

2- Ölümle İlgili Eski Türk İnancının Rize'deki İzleri

Rize yöresinde ölüm olayı ve cenaze merasiminde dini uygulamaların ağır bastığını görmekle beraber, eski Türk inancının figürleri de yok değildir. Ölüm hayatın halk inançları itibariyle önemli ve son safhasıdır. Halk inançlarında bu safha ile de ilgili inançlar ve dini uygulamalar vardır. Bunlardan bir kısmı tevhit inancının en son ve en tekâmül etmiş olan İslam'a, eski dinlerin inançlarından girmiştir. Bir kısmı ise halkın pratik bazı olumlu sonuçlar almak için muhayyilesinden çıkmıştır. Eski Türkler ölünün defin töreninden sonra üç, yedi, yirmi, kırkinci ve yılsonlarında anma törenleri yapmaktaydı.

³⁵⁵ Ü. Günay, H. Güngör, a.g.e., s. 91-92; İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, s.54

³⁵⁶ Saadet Çağatay, **Türkçe Dini Terimler**, s.192-196

Rize, Trabzon ve Giresun yöresinde de dağ ve tepelerin mukaddes sayılması, buralarda ermiş kişilerin mezarlarının bulunduğu dair birçok inanç vardır. Çayeli ilçesi Yamaç köyü halkı arasında tepelerde bulunan mezarlarda evliyaların yattığına inanılmaktadır. Bu evliyalar gece yarısından itibaren atlarla birbirlerini ziyarete giderler. Ziyarete gidiş belli güzergâhlardan yapılmış, bu güzergâhlar temiz tutulmadığı takdirde yol güzergâhını değiştirdiklerine inanılır ve bu yollar daima temiz tutulur.³⁵⁷

Rize ve yöresinde ölüm ve ölümlle alakalı çeşitli merasimler yapılmaktadır. Ölümünden sonraki yedi, kırk ve elli iki'nci günlerde ölüyü anma törenleri yapılır. Bu törenlerde Mevlit ve Kuran okunur. Gelenlere yemek, şerbet, helva ve şeker ikram edilir. Ölünün defninden bir gün sonra ölü evine komşuları tarafından yemek getirilir. Cenaze sonrası helva dağıtılır. Bunun ölünün ruhuna gideceğine inanılır. Bu uygulamanın eski Türk inancındaki ölenin mallarının; atının vs. gelenlere dağıtılması anlayışında kaynaklandığı düşünülmektedir.

Cenaze evden çıkarken hayvanların bağırması halinde ölenin amelinin iyi olmadığına inanılır. Bu inanç yöremizin tamamında kabul edilir. Ölü yıkandıktan sonra bir daha ölüm olmasın diye teneşir tahtasının ters çevrilmesi adeti de yörede yaygın bir inanıştır. Ölü yıkandıktan sonra yakınlarının üzerine ölünün hakkının bağışlanması niyetine toprak serpilmesi geleneğine bazı ilçelerimizle köylerde devam etmektedir. Mezarın başında ışık yakılması da eski Türk inançlarının uzantısıdır.

Doğu Karadeniz bölgesinde ölünün gömüldüğü birinci gün, bazılarında yedinci, kırkinci veya elli ikinci günlerden birinde yahut bir yıl sonra kurban kesildiği ve bütün köyün veya davetli olduğu ölü aşı, ölü yemeği adlı bir ziyafetin verildiği görülür. Ölülerin ruhları için hayır işlemenin bir takvime bağlanması Gök Tanrı inancının uzantısıdır. Sene'yi Devriye, mezar onartılması Hunlar döneminden günümüze kadar gelen Eski Türk inancıdır ki Rize'de bu sene'yi devriye anlayışı çok yaygındır.

---

³⁵⁷ www.Biriz.biz/Rize

Rize yöresinde cenaze merasimlerinde bir başka adet olan itibarlı kimselerin cenazelerine daha kalabalık katılma anlayışı yine eski Türk inancını kalıntıları olarak görülüyor. Hatta Rize ve çevresinde cenaze ne kadar kalabalık olursa, halk o kadar fazla konuşur. Ölünün yakınları bile bunu bir tefahür sebebi sayar. Bu geleneğin de eski Türk inancıyla bağlantıları olduğunu söylemek mümkündür.

Ölünün arkasında destan yazma geleneği de eski Türk inancında olduğu gibi Rize ve yöresinde de görülmektedir. Bu destanlarda yine eski Türk inancında olduğu gibi Rize yöresinde de; Ölenin son anları en teferruatlı bir şekilde kendi ağzından ifadelendirilir. Atalara ait hatıraların kutlu sayılması, Türk mezarlarına yapılan tecavüzlerin ağır şekilde cezalandırılması, ölenin yeri belli olsun diye Kurgan inşa etmeleri, mezarlarının üstüne tümsek yapmaları veya geniş daireler şeklinde taş yığmaları ve hatta taş heykeller (Balbal'lar) dikmeleri gibi adetlerin izlerini halen Rize yöresinde görmek mümkündür.

Eski Türk halk inancına göre, insanın ruhu, öldükten sonra kuş yahut böcek şekline girdiği düşüncesi, ölen hakkında "uçtu" denilmesi de Rize yöresindeki ölenler için 'cennete uçtu' anlayışına benzemektedir. Bilindiği gibi Bazı bölgelerde Türklerin, hatta İslamiyet'i kabulden sonra bile, "öldü" yerine "şukar boldu" yani "şahin oldu" deyimini kullanılmıştır. Ayrıca Tasavvuftaki Devriye görüşünün, bu eski Türk inancının tesiri altında kaldığı tahmin edilebilir.³⁵⁸

---

³⁵⁸Yurt Ansiklopedisi, C. VIII, s. 6415–6418

SONUÇ

Rize, Karadeniz bölgesinin kuzey doğusunda yer alan küçük bir Anadolu şehridir. Arazinin darlığından toprak işlerine uygun olmaması Rize insanını ya ticarete veya büyük şehirlere göçe zorlamıştır. İlde sanayi yeni yeni gelişmekte olup, Sarp kapısının açılmasıyla ekonomik canlanmanın olduğu söylenebilir.

Her çağ ve toplumda varlığını sürdüren halk inanışlarının kökleri, ulusların uzak tarihlerine kadar dayanmaktadır. Günlük hayatın parçası haline gelen ve hayatın her aşamasında insanların kaygılarını gidermeye yönelik uygulanan bu inanışlara, düğün, doğum, cenaze gibi durumlarda sık sık rastlanmaktadır. Asırlar önce İslamiyet'i seçen Türkler arasında, Eski Türk inanışlarının etkileri kuşaktan kuşağa varlığını sürdürmüştür.

Rize ilinde, doğum evlenme ve ölümle ilgili halk inanışları geçmişten günümüze canlılığını korumaktadır. Şehir merkezlerinde kısmen zayıflayan bu uygulamaların, iç kesimlerde özellikle köylerde halen revaçta olduğu gözlenmiştir. Değişik kültür ve yaşayış biçimlerinin etkisiyle yöresel halk inançlarında farklılıklar da görülmektedir.

Rize'de düğünler coşkuyla bir araya gelmenin en belirgin ifadelerindedir. Bu düğünlerde birlik ve beraberlik, eğlenme, kardeşlik ve yardımlaşma duygularının en aktif örneklerini görmek mümkündür. Şehir düğünleri daha yavan geçerken, köy düğünlerinde Karadeniz insanının bütün coşkusu açığa çıkar. Şehirlerde klasik salon düğünlerine rağbet gösterilirken, köylerde halen o eski canlılığı görmek mümkündür. Bunlara çrenk olarak yedirilen yemekler ve horonlardır. Hele Rize insanını horon teperken görülmeye değer. Tabii ki köylerde de salon düğünlerine yönelme başlamaktadır

Her toplumda olduğu gibi Rize toplumunda da ölüm o canlı-kanlı insanların hızını kesmeye yetiyor. Rize halkının vefa örneğini, cenaze törenlerindeki hassasiyetinde ve cenazeye büyük bir kalabalık toplulukla katılmasında görmek mümkündür. Cenazeyi uzun uzun omuzlarında taşımaları ve önceden konuşmuyor olsalar bile arkasından iyilikle bahsetmesi bunun en belirgin örneğidir.

Bütün bunlarla beraber çalışmamız sırasında, Rize halkının geleneksel inançlarında eski Türk inançlarının izlerini ortaya koymaya çalıştık. Bu inançların bir kısmının İslam dininin etkisiyle değişikliğe uğradığı gerçeğini inkar etmemekle beraber, bazı uygulamalardaki folklorik temanın bizi hemen alıp eski Türk inançlarına götürdüğünü de belirtmeliyim. Çocuk doğduğunda onu kötü ruhlardan koruma çalışmaları, al basması adetleri, erkek çocuk anlayışları, kınalardaki yüzük adetleri, düğünlerde silah atmaları ve cenaze merasimlerine kalabalık katılmaları hep bunlardan sayılabilir.

Rize yöresinde eski inançlarımızın hala yaşadığını gösteren bu örneklerin bir kısmı da şüphesiz İslami karakterlidir. Biz kültür zenginliklerimizin gün ışığına çıkması ve kültürümüzün köklerinin tespitine katkımız olsun diye bu adetleri sıralamaya çalıştık. Bu sahada ele alınacak kültürel değerlerimiz elbette bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca böyle bir çalışmanın içerisinde; Türk inanç yapısının genişliğine ve derinliğine bütün boyutlarını ele almak, inanç kavramı kapsamına giren her türlü değer yargılarını yaşayan pratiklerle karşılaştırabilmek oldukça zordur. Bu arada gördük ki, Türk milleti olarak Doğu Karadeniz bölgesinde İslamiyet'ten evvelki kültür varlıklarımızla birlikte yaşamaktayız.

Son olarak şunu da ifade etmeliyiz ki, bizim çalışmamız bu inanışları sorgulamak değildir. Zaten Anadolu'da uygulanan bu halk inanışlarının toplum üzerinde çok ciddi bir tesiri olduğu açıktır. Hoşumuza gitsin veya gitmesin, kabul edelim veya etmeyelim, bu inançları toplumumuzun bir realitesi olarak kabul etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu inançların toplum hayatından silinip kaldırılmasının da hiçbir zaman mümkün olmayacağı tarihi bir gerçektir.

BİBLİYOGRAFYA

A-KAYNAK ESERLER

ACIPAYAMLI, Orhan; **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara 1973.

AKŞİN, Sina; **Türkiye Tarihi I**, İstanbul 1990.

AKTAN, Reşat; **Rize`de Çay**, Çankaya,1946.

AKYÜZ, Kenan, **Yozgatta Evlenme Adetleri**, (1. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Özetleri) Ankara 1975.

ANA BRİTANNİCA, C.XIII, İstanbul 1986–89.

ATAMAN, Sadi Yaver, **Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri**, Ankara1992.

AYDIN, Erdoğan, **Nasıl Müslüman Olduk**, İstanbul 1995.

BALIKÇI, Gülsen, **Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri’nin Etnik Yapıları**.

BUDDA, Hilmi Ömer, **Dinler Tarihi**, İstanbul 1935.

ÇAĞATAY, Saadet, **Türkçe Dini Terimler**, Ankara 1968.

ÇAY, Abdülhaluk, **Anadolu’nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası**, İstanbul, 1994.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memaratlar ve Halk İnançları**, Ankara 2003.

D.İ.E. **Rize 2000 Nüfus Sayımı**.

DANIŞMEND, İsmail Hami, **Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu**, Konya 1978.

DOĞRUL, Ömer Rıza, **Yeryüzündeki Dinler Tarihi**, İstanbul 1947.

ECER, A.Vehbi, **Türklerin Müslüman Olmalarında Eski Dini İnanışlarının Rolü**, Milli Kültür Dergisi, 1991, S,83 .

ELİADE, Mircea, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, İstanbul 1997.

ERDENTUĞ, Nermin, **Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Gelenekleri ve Törenleri I**, Ankara 1969.

GENÇOSMAN, K.Z. **Türk isimleri Sözlüğü**, 1975.

GÜNAY, Ünver- GÜNGÖR Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri 1998.

GÜNEYSU SOSYAL DAY. VE KÜLT. DER. **Her Yönüyle Güneysu Rize**, Rize,1996.

GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği-Türk Kültür Tarihinin Kaynakları**, Ankara 1994.

HACİİBRAHİMOĞLU, Zeki, **Osmanlı Belgelerinde Çayeli**, Çayeli 1973.

HAYAT ANSİKLOPEDİSİ, C. V, İstanbul 1973.

İLMİHAL, DİYANET VAKFI, İstanbul 1999.

İNAN Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976.

-----, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1995.

-----, "*Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri*", **Makaleler ve İncelemeler- I**, Ankara 1987.

-----, **İslam'dan Sonra Türkçe Adlar**, Dil Dergisi, 1958, C.7, Sayı 82.

-----, **Yasa ,Töre-Türe ve şariat**,Ankara 1946.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Eski Türk Dini**, Ankara 1980.

-----, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1991.

-----, **Bozkır Kültürü**, İstanbul 1972.

-----, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976.

KAHRAMAN, Ahmet, **Mukayeseli Dinler Tarihi**, İstanbul 1993.

KALAFAT, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara 1996.

-----, **Anadolu'da Eski Türk İnançlarının izleri**, Ankara 1990.

KAŞGARLI, Mahmud, **Divanü Lügati't Türk**, (Çev. B.Atalat), Ank. 1988.

- KAZMAZ, Süleyman, **Rize Halk Şairleri ve Halk Kültürü**, Rize1996 .
- , ÇAYELİ, **Geçmiş Günler ve Halk Kültürü**, Ank. 1994
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Konferans**, 19 Aralık 1986, Rize.
- KİTAPÇI, Zekeriya, **Yeni İslam Tarihi ve Türkler**, Konya 1995.
- KUZGUN, Şaban, **Dinler Tarihi Dersleri I**, Kayseri 1993.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, **İslamiyet'ten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Boğaziçi Dergisi**, İstanbul 1984, S,22.
- MEYDAN LAREUSSE, C. X, İstanbul, 1987.
- ÖGEL Bahattin, **Türk Mitolojisi I**, Ankara 1993.
- , **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul 1988.
- , **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihine Giriş**, Ankara 1991.
- ÖRNEK Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara 1971.
- , **Türk Halkbilimi**, Ankara 1995.
- RASONYI, Laszlo, **Tarihte Türklük**, Ankara 1993.
- Rize Kültür Derlemeleri**, Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, Rize 1999.
- Rize Kültür Derlemeleri**, Halk eğitim Müdürlüğü Yayınları, Rize 1996.
- RİZE**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.
- RİZE İl Yıllığı**, Rize 1967–1973.
- ROUSSEAV, Herve, Çev. Osman Pazarlı, **Dinler (Tarihi ve Sosyal İncelemeler)**, İstanbul 1970.
- ROUX, Jean-Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (Trc. Aykut Kazancıgil) İstanbul 1994.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta 2002.
- SERPER, Özer, **1945 – 1960 Devresinde Türkiye’de Evlenmeler**, Ankara 1980.
- SÜMER, Faruk: **Oğuzlar**, İstanbul 1992.

ŞENER, Cemal; **Türklerin İslamlıktan Önceki Dini Şamanizm**, I.Baskı, İstanbul 1997.

TANYU, Hikmet, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, Ankara 1980.

-----, **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara 1973.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankar 1966.

TAŞÇILAR, Çetin, **Rize Şehir Coğrafyası** (Yüks. Lis. Tez.) İst. 1995.

TAVUKÇUOĞLU, Hakan Şeker, **Her Yönüyle Güneysu-Rize** 1996.

TEZCAN, Mahmut, **Türk Ailesi Antropolojisi**, s.253.

TOGAN, Zeki Velidi, **Oğuz Han Destanı**, İstanbul 1982.

TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971.

-----, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul 1979.

TÜMER, Günay, Abrurrahman Küçük, **Dinler Tarihi** Ankara 1993.

TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI, **XXI. YY. Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz, (Türk Töresi)**, İstanbul 1994.

TÜRKDOĞAN Orhan, **Türk Ailesinin Genel Yapısı**, İstanbul 2002.

Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirgeleri, İst.,2000.

URAZ Murat, **Türk Mitolojisi**, İst. 1992.

www.Rize.gov.tr.

www.Kultur.gov.tr.

www.Rizede.com.

www.Biriz.biz/Rize.

YAZICI, Nesimi, **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, Ankara 1992.

YURDAYDIN, Hüseyin G., Mehmet Dağ, **Dinler Tarihi**, Ankara 1978.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, C.VIII, İstanbul 1982–83.

ZİHNİOĞLU, Asım, **Bir Yeşilin Ardında**, Rize 1998.

B- KAYNAK KİŞİLER

- ALBAŞ, Ali, 1947 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Tütüncüler Köyü, Emekli
- ALKAN, Feyyaz, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Çiftçi
- AYGÜN Gülsüm, 1969 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı
- BİLGİN Nasibe, 1964, Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı
- BURAK Sarfinaz, 1942 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Ev Hanımı
- DEMİRDAĞ, Abdülmecit, 1960 Rize Doğ. Üniversite Mezunu, Merkez, İmam
- AYGÜN, Gülsüm, 1969 Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev hanımı
- BAYHAN, Sultan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çataldere Köyü, Çiftçi
- BİLGİN, Nasibe, 1964, Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı
- BURAK, Hüseyin, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf
- CESUR, Cevail, 1955 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Cimil Köyü, Esnaf
- DEMİRDAĞ, Abdülmecit, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam
- SATIR, Havva, 1960 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Ev Hanımı
- BUDAK, Lokman , 1946 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Emekli
- DEMİRDAĞ, Abdülmecit, 1960 Rize Doğumlu, Üniversite Mezunu, Merkez, İmam
- KABATAŞ, Ekrem, 1930 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Kaymaklı Köyü, Çiftçi
- ÖZBİLGİN, İsmail, 1944 Rize Doğumlu, İlkokul Mezunu, Merkez, Esnaf
- SARI, Ahmet Hamdi, 1965 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Kendirli Köyü, İmam
- YAĞCI, Faruk, 1972 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Büyükköy Köyü, İmam-Hatip
- AYGÜN, Fatma, 1940 Rize Doğ. Okur-Yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı
- AYGÜN, İlknur, 1980 Rize Doğ. Yüksekokul Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı
- AYGÜN, Nuri, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yeşiltepe Köyü, Çiftçi

- BİLGİN, Hacer, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah., Ev Hanımı
- BURAK, Havva, 1935 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı
- ÇAKIR, Şevki, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Sırt Köy, Emekli
- DEMİRBAŞ, Emine, 1950 Rize Doğ. Okur-yazar Değil, Yeşiltepe Köyü, Ev Hanımı
- DEMİRBAŞ, Ferihan, 1977 Rize Doğumlu, Lise Mezunu, Yeşiltepe Köyü, Çalışıyor
- DEMİRDAĞ, Ayşe, 1945 Rize Doğ. Okur-yazar Değil, Kaptanpaşa Köyü, Ev Hanımı
- ERKER, Mehmet, 1942 Rize doğumlu, Çataldere Köyü, Çiftçi
- ERKER, Meryem, 1938 Rize Doğumlu, Okur Yazar, Çataldere köyü, Ev Hanımı
- GİRİT, Osman, 1935 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Liman Köy, Emekli
- GÜNEY, Maynur, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Ormancık Köyü, Ev Hanımı
- HACIOĞLU, Fethi, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yaka Köyü, Çiftçi
- HOŞRENK, Vesile, 1960 Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Ev Hanımı
- KABA, Ayşe, 1928 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kaymaklı Köyü , Ev Hanımı
- KABA, Kadriye, 1955 Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı
- KABATAŞ, Ahmet, 1944 Rize Doğ. Orta Okul Mezunu, Kaymaklı Köyü, Emekli
- KABATAŞ, Raziye 1942 Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Kaymaklı köyü, Ev Hanımı
- KARAALİ, Ali, 1938 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Dağbaşı Mah. İkamet etmekte
- KARALOĞLU, Halime, 1980 Rize Doğ. Yüksekokul Mezunu, Kaptanpaşa Köyü
- KARALOĞLU, Hatice, 1945 Rize Doğ. Okur-Yazar Değil, Kaptanpaşa Köyü, Ev Hanımı
- KAŞIKÇI, Hatun, 1970 Rize Doğ. İlkokul Mezunu, Seslidere Köyü, Ev Hanımı
- KAŞIKÇI, İsmail, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenipınar Köyü, Çiftçi
- KAŞIKÇI, Süleyman, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yenice Köyü, Çiftçi
- KORK, Ali, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Buzlupınar Köyü, Çiftçi

- KOŞAT, Asiye, 1950 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı
- KÖSE, Adnan, 1940 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Büyükköy Köyü, Esnaf
- KÖSE, Ayşe, 1946 Rize Doğumlu, Oku-Yazar, Büyükköy Köyü, Ev Hanımı
- ÖZDEMİR, Sakine, 1942 Rize Doğ., Okur-Yazar Değil, Gelincik Mah. Ev Hanımı
- REYHAN, Ali Rıza, 1949 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Merkez Gürgen Köyü, Çiftçi
- ŞARK, Selahattin, 1934 Rize Doğumlu, Okur- Değil, Seslidere Köyü, Çiftçi
- ŞİMŞEK, Salih, 1938 Rize Doğumlu, Oku-Yazar Merkez Kendirli Köyü, Çiftçi
- ŞİŞMAN, Hakime, 1952 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Yalı Mah. Ev Hanımı
- TAŞÇIOĞLU, Havva, 1935 Rize Doğ. Okur-Yazar, Çukurluhoca Köyü, Ev Hanımı
- TUNA, Hevali, 1932 Rize Doğ. Okur-Yazar Değil, Çukurlu Hoca Köyü, Ev Hanımı
- UZUN, Yücel, 1945 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Şenköy, Emekli
- YETİMOĞLU, şevket, 1944 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Madenli Köyü, Çiftçi
- YETKİNER, Osman, 1970 Rize Doğumlu, Okur-Yazar, Ortaköy, Çiftçi
- YILDIRIM, Emine, 1935 Rize Doğ. Okur-Yazar Değil, Rize Merkez, Ev Hanımı

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Rize-Çayeli'nde doğdum. İlk ve orta tahsilimi aynı yerde tamamladıktan sonra, tahsilime İstanbulda devam ederek 1993 yılında Üsküdar İmam-Hatip lisesinden mezun oldum. Aynı yıl İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat fakültesinde eğitime başlayarak 1998 yılında mezun oldum. Malatya ve Hatay'da değişik özel öğretim kurumlarında din dersi öğretmeni olarak çalıştım. 2001 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi bilim dalından yüksek lisans programına başladım. Halen İstanbulda bir özel öğretim kurumunda öğretmenlik yapıyorum.